yöre

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL:9 SAYI:99 Haziran 2008

- Turhanoğulları'nın Balkanlar'daki İmar Faaliyetleri
- Kepirtepe Köy Enstitüsü Anıları
- Kartpostallardaki Edirne
- Batı Trakya'da Bir Savaşçı Derviş Kızıldeli Sultan (Seyyidali)

Fiyatı: 6 YTL (KDV Dahil)

Bitkisel sıvı yağ sektöründe en ileri aşama sayılan "soft column" teknolojisi ile üretim yapan Türkiye'nin ilk ve tek firması Edirne Yağ Sanayi, yıllardır Olin markası ile tüm dünya mutfaklarına lezzet ve kalite ihraç etmenin gurur ve mutluluğunu yaşıyor. Bu gurur, bu mutluluk hepimizin...

Teşekkürler Edirne!
Teşekkürler Türkiye!

Sevgili Hemşehrimiz,

Yıllardır sizlerle birlikte dünya mutfaklarına yaptığınız yolculuk için en samimi teşekkürlerimizi sunarız.

Olin

Edirneliler

Edirne, Türkiye

OLİN

YILLARDIR EDİRNE'DEN DÜNYA MUTFAKLARINA...

yöre
AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ
ISSN 1302-7077 Cilt:9 Sayı:99

Sahibi ve Sorumlu
Yazı İşleri Müdürü
Ayhan TUNCA

Genel Yayın Yönetmeni
Hüseyin AĞIRSEVEN

Görsel Yönetim
Tunç ÜÇER

Grafik ve Sayfa Tasarımı
A. Ersin ŞENERLER

Editör
Cumhur ÇAĞLARER

Yayın Koordinatörü
Cavit GÖÇMEN

Kırklareli Temsilcisi
Nazif KARAÇAM
0.288.214 19 56

Baskı
İNKILAP KİTAPEVİ
BASKI TESİSLERİ
Çobançeşme Mah.
Sanayi Cd. Altay Sok.No:8
YENİBOSNA-BAHÇELİEVLER
İSTANBUL
Tel: 0212 496 1181-82

Yönetim Yeri
Talatpaşa Cad.
Muhittin Günel İş Merkezi
No:125 EDİRNE

ABONE KOŞULLARI
Yıllık : 60 YTL
Resmi kurum ve
kuruluşlara : 70 YTL
6 Aylık : 35 YTL
Yurtdışı : Yıllık 60 Avro
Şehirdışı abonelerden
8 YTL Posta
ücreti alınır.

ABONELİK İÇİN
Abone Bedelini PTT
128 00 26 No'lu Posta Çeki
hesabına Ayhan TUNCA adına
ve yurtdışı ödemeleri Edirne
İş Bankası 739 464 No'lu
hesaba yatırabilirsiniz

İLETİŞİM
Yöre Dergisi
Tel - Faks : 0.284. 213 13 84
EDİRNE HABER Gazetesi
Tel - Faks : 0.284.213 61 14

Gsm: 0.542.283 23 82
e-mail : *info@edirneyore.com*
web adres: *www.edirneyore.com*

BALKANLAR VE OSMANLI

Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlarda kurulduğuna inanılır. Osmanlı'nın Balkanlarla olan ilişkisini oraların fethedilmesi, oralarda iskan ve yine oralarda tutunarak kalabilmek başarısı bağlamında ele alanlar, öncelikle, akıncı kavramı ile tanışırlar...

Sonra; iskan yöntemleri ve politikaları çarpıcı biçimde kendini gösterir.

Oralarda tutunup kalabilmelerinde imar faaliyetlerinin payı ortaya çıkar.

Turhanoğulları, bu öykünün çok özel bir boyutudur.

Tıpkı Mihailoğulları, Malkoçoğulları, Evrenosoğulları aileleri gibi, Osmanlı ve Balkanlar deyince, Turhanoğulları çıkar öne...

Onları Yunanistan ve Mora yöresinde görürüz...

***

Osmanlı-Balkanlar bağlamında en az akıncılar kadar önemli bir öykü ise savaşçı dervişlerde yer bulur.

Osmanlı'nın Balkanlar'a ulaşması buralarda boy atıp kalabilmesi başarısını bilmek isteyenlerbu yaşanmış büyük öyküyü mutlaka okumalıdırlar.

Yöre, bu sayıda söz konusu öykülere bir giriş yapıyor.

Turhanoğulları'nı Mustafa Özer, Bir Savaşçı Derviş Kızıldeli Sultan'ı Ayhan Tunca kaleme aldı.

***

Yusuf Asıl'ın Kepirtepe Köy Enstitüsü yıllarına ilişkin anısı ise Sefer Tunca'nın köşesinde ki yerini aldı...

Sunarız...

YAYIN DANIŞMA KURULU ve YAZARLARIMIZ

Yard. Doç.Dr. Ratip Kazancıgil,

Öğretim Görevlisi Nilüfer Gökçe,

Sanat Tarihçi Neriman Köylüoğlu,

Sanat Tarihçi Nilüfer Köylüoğlu,

Prof. Dr. Murat Tuğrul,

Araştırmacı Yazar Nazif Karaçam,

Prof. Dr. Engin Beksaç,

Yard. Doç. Dr. Mustafa Özer,

Arkeolog Şahin Yıldırım,

Yard. Doç. Dr. Güler Yarcı,

Em. Öğr. Sefer Hakkı Tunca

Prof. Dr. Mustafa H. Sayar

Prof. Dr. Hüseyin Salman

Doç. Dr. Hüseyin Mevsim

Yard. Doç. D.r. Zekai Mete

İÇİNDEKİLER

1- Turhanoğulları'nın Balkanlar'daki İmar Faaliyetleri 3

2- Kepirtepe Köy Enstitisü ve Öğretmenlik anıları 23

3- Bir Savaşçı Derviş, Kızıldeli Sultan (Seyyidali) 27

TURHANOĞULLARI'NIN BALKANLARDAKİ İMAR FAALİYETLERİ

Mustafa Özer (*)

I.GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin fetih politikasının önemli bir parçası olan **"akıncı"** birlikleri sadece kazandıkları topraklarla değil, yaptırmış oldukları mimarlık eserleriyle de ülkenin imarına katkıda bulunmuşlardır. Birçok yerlerde yaptırdıkları değişik fonksiyonlu binalardan oluşan külliyeler ve tek yapı ölçeğindeki eserlerin bölgenin ekonomik, ticari, sosyal, kültürel ve askeri bakımlardan gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bu bildirimizde, akınca ailelerinden Turhanoğulları'nın Anadolu ve özellikle Balkanlar'daki imar faaliyetlerini, kaynak ve yayınlardan yararlanarak saptamaya çalışacağız. Ancak, konuyu ele almadan önce, henüz siyasi ve askeri bir kurum olarak arşiv belgelerine dayalı ayrıntılı bir incelemeye konu olmamış bulunan akıncılık kurumunun, Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkışı, kuruluş amaçları ve ülkenin değişik açılardan gelişmesine sağladığı katkılar üzerinde kısaca durmak gerektiği kanaatindeyiz.

Köse Mihal tarafından Osman Gazi zamanında kurulduğu kabul edilen **"akıncı"** birliği mensupları, Rumeli'de sınır boylarına yakın yerlerde yaşarlar ve genellikle yaz aylarında düşman topraklarına akınlar yaparlardı. Süratli bir şekilde hareket etmelerinden dolayı bu adı alan ve adeta bir **"öncü"** kuvvet niteliğindeki **"akıncı"**ların beyini devlet tayin ederdi. Devlet içerisinde oldukça önemli bir konuma sahip bu komutanlık görevini uzun bir süre Mihailoğlu, Evrenosoğlu, Malkocoğlu ve Turhanoğlu gibi akıncı aileleri yapmışlardır. Komutanlık görevi babadan oğla geçen akıncı birliği; savaş zamanlarında ordudan 15-20 gün önce harekete geçerek, düşman arazisinde keşiflerde bulunur ve yol güzergahlarında ordunun ilerlemesini zorlaştıracak her şeyi ortadan kaldırarak köprü veya geçitleri emniyet altına alırdı.. Yol güzergahındaki hububatı koruyan ve düşmana yarayacak şeyleri imha eden akıncılar devletten maaş almazlardı ve tımar sahibi olup vergiden muaf tutulmuşlardı.(1) Devlet tarafından kuruluşundan itibaren özel önem ve imtiyazlar verilen akıncılara özel bir statü verilmesinin başlıca sebebi, XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupa'daki devletlerin askeri teşkilatlarında akıncı birliğine benzer nitelikte kuruluşların bulunmuş olmasıdır. Bir diğer neden de, devletin ve ülkenin söz konusu dönemdeki sosyal, kültürel, askeri ve dini alanlardaki ihtiyaçlarıydı.(2)

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında hanedan ile birçok akıncı ailesinin bu kuruluşta büyük hizmetleri olmuş, özellikle bu ailelerden bazıları kollara ayrılarak devletle birlikte yayılıp, genişlemiş ve güçlenmişlerdir.(3) Yapılan akınlar sırasında askerlerin başında komutan olarak mutlaka dört büyük akıncı ailesinden *(Mihaloğlu, Evrenosoğlu, Malkoçoğlu ve Turhanoğlu)* birisi veya bir-

(*) Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi

kaçı bulunurdu. Çevik, ata iyi binen ve kuvvetli gençlerden oluşan akıncı ocağına girenler, bulundukları yerde kefil göstermek zorundaydılar. Eğer akıncıların oğulları varsa, bunların ocağa alınmaları yasal bir zorunluluktu. Akıncılar toplu olarak bir yerde bulunmazlar, Rumeli'nin değişik bölgelerinde harekete hazır beklerlerdi. XV. yüzyıla kadar devlet katında hiçbir akıncı ailesi arasında ayrım yapılmamış; bir yere akın yapma ihtiyacı ortaya çıktığında, büyük kumandanlardan birisi lider olmuştur. Ancak XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, büyük akıncı ailelerinden her birinin bir bölgede yerleşerek büyük mülkler edinip vakıflar kurmaları nedeniyle, yapılacak bir akında, akın bölgesine en yakın komutanlık görevini üstlenmesi adet haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a geçişlerinde Mihaloğulları Bulgaristan *(Plevne, Tırnova, İhtiman, Semendire)*; Evrenosoğulları Arnavutluk ve Dalmaçya; Malkoçoğulları Bosna: Turhanoğulları da Yunanistan, Mora bölgelerinde bulunuyorlardı. Akıncı birlikleri esas itibariyle Rumeli'de, sınır boylarında yerleşerek batıya akınlar yapmakla birlikte, II. Mehmet, II.Bayezid ve I. Selim dönemlerinde Anadolu'nun doğusundaki devletlere karşı da kullanılmışlardır.*(4)*

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme yıllarında önemli görevler üstlenen ve büyük bir eksikliği gideren akıncılar, XVI. yüzyılın sonlarına kadar varlıklarını kuvvetli bir şekilde sürdürmüşlerdir. M.1595 yılında Vezir-i azam Sinan Paşa'nın Eflak'ta yenilmesi üzerine, ordunun gerisinde kalan akıncıların çoğu ölmüş ve bundan sonra akıncı ocakları, eski önemini kaybederek yok olup gitmişlerdir.*(5)* Akıncı aileleri, statüleri gereği büyük tımar sahibi olmuşlar ve yeni alınan yerlerde idari, ekonomik, sosyal ve ticari bakımlardan önemli bir güç haline gelmişlerdir. Akıncı ailelerin yerleşim politikası, devletin iskan metodunun da özünü oluşturmaktadır. Tımar yoluyla büyük gelirler elde eden bu aileler, gelirlerinin bir kısmını, kurdukları vakıflar yoluyla imar faaliyetlerine harcamışlardır. Ülkenin sınırlarının genişletilmesinde öncü olan akıncılar; yeni ele geçirilen yerlerin şenlenmesi ve gelişmesinde de öncü olmuşlar ve yaptırdıkları cami, mescit, medrese, mektep, han, hamam, zaviye, imaret; köprü gibi diniticari sosyal nitelikli eserlerle, Anadolu ve özellikle Balkanlar'da pek çok bölgenin imarına da katkıda bulunmuşlardır.*(6)*

II.TURHANOĞULLARI AİLESİNİN SECERESİ VE SOSYAL FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında Balkanlar'ın ele geçirilmesinde önemli rol oynayan akıncı ailelerinden olan Turhanoğullları, ismini devletin ilk büyük komutanlarından, Üsküp fatihi olarak kabul edilen ve ilk sancakbeyi görevini yapan Paşa Yiğit bey'in iki oğlundan*(7)* biri olan Turhan Bey'den almıştır*(8)*.

Yunanistan ve Mora'daki akıncıların bağlanmasıyla büyüyen aileye ismini veren Turhan Bey*(9)* Mora, Makedonya ve II. Mehmed'in İstanbul'u muhasarasından önce İstanbul civarına yaptığı akınlarla şöhret bulmuş ve kendi adını taşıyan halefleri de **"Turhanlı akıncılar"** olarak devlete hizmet etmişlerdir. H.973/M.1565 tarihli kaynaklarda Turhanlı akıncıların merkezi olarak İnebahtı görülmektedir. *(10)* Ailenin en önemli ismi olan Turhan Bey'in ne zaman ve nerede doğduğu kesin olarak bilinmemektedir. Adına ilk defa Mayıs 1423'te Mora'da süvari komutanı olarak rastlanan Turhan Bey, babası Paşa Yiğit Bey'in 1413'te ölmesiyle Üsküp Sancakbeyliği görevini yürütmüştür. Mora'yı Osmanlı topraklarına katan Turhan Bey Arnavutluk üzerine yürümüş ve kesin sir zaferle Mora'ya dönmüştür.*(11)* 1443 yılı başlarında Hun-

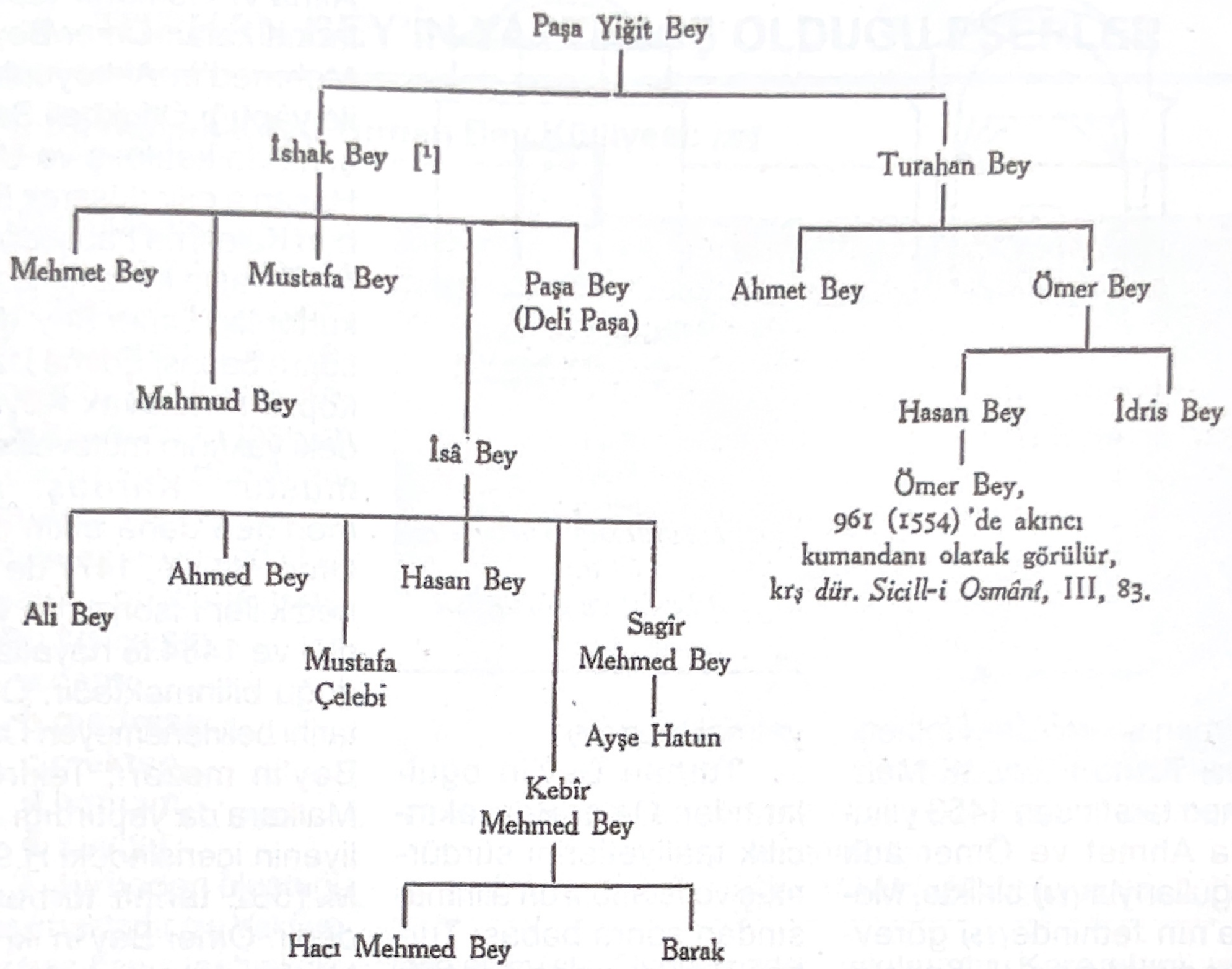

Turhanoğulları Ailesi'nin Soy Ağacı (Babinger'den)

yadi Janos'a karşı yapılan savaşa katılan Turhan Bey, yenilgiyle sonuçlanan İzladi Derbendi savaşında başarısız görülerek, o tarihlerde ünlü olan Tokat yakınlarındaki devlet hapishanesine, Bedevi Çardak'a hapsedilmiştir.*(12)* Ömrünün yaklaşık on yılını burada geçirdiği tahmin edilmektedir. Mora'nın Osmanlı topraklarına katılması için, çok stratejik bir konumda ve Mora ve Mora boğazının üzerindeki bir sete yapılmış bulunan Germe Kalesi'nin kalesinin fethi gerekiyordu. Sultan Murad, Germe Kalesi'nin fethini istediğinden, uzun yıllar bu bölgede bulunan ve buraların durumunu gayet iyi bilen Turhan Bey'i çağırmıştır. Bazı tarihçilere göre, onun hapisten çıkarılması bu sırada idi. Turhan Bey bu illerin giriş ve çıkışlarını çok iyi biliyordu. Sultan onu bir miktar askerle öncü olarak gönderdi, arkasından kendi kendisi de Germe üzerine yürüdü ve uzun çarpışma-

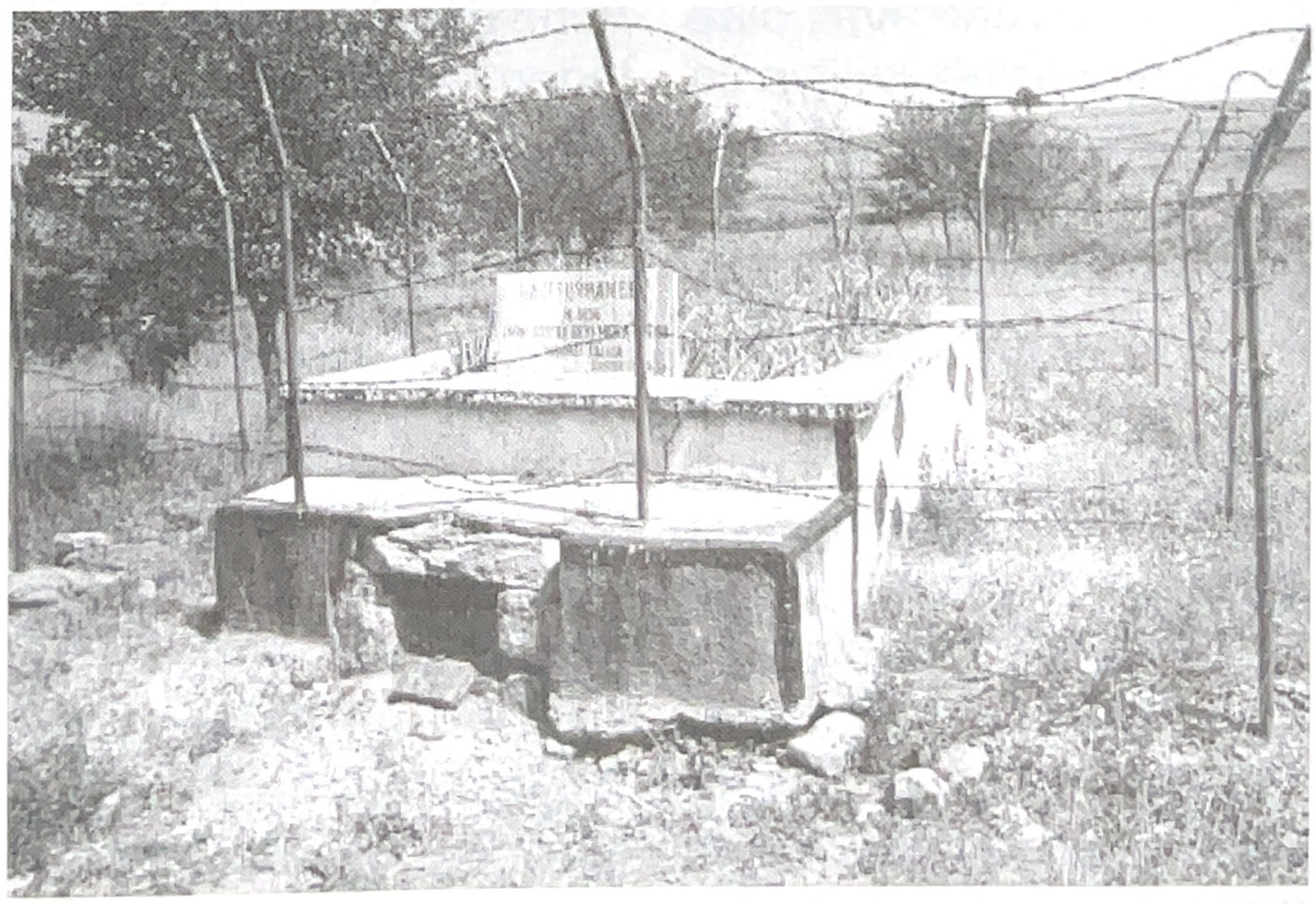

Gazi Turhan Bey Türbesi'nin günümüzdeki görünümü

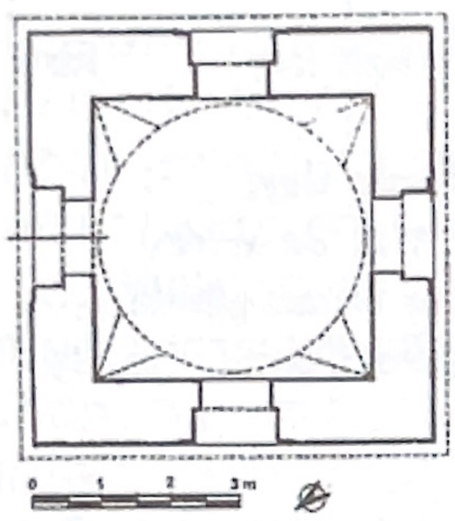

Gazi Turhan Bey Türbesi'nin Planı. A-A kesiti ve görünüşü

lardan sonra kaleyi fethetti. *(13)* Turhan Bey, II. Mehmed tarafından 1453 yılında Ahmet ve Ömer adlı oğullarıyla *(14)* birlikte, Mora'nın fethinde*(15)* görevlendirilmiş ve II. Kosova Savaşı'nda büyük başarılar elde etmiştir. 1455'te Edirne'de görülen Turhan Bey, ilerlemiş, muhtemelen 70'li yaşlarında 1456'da ölmüş olup Edirne Uzunköprü'ye bağlı, ilk adı Paşa Yiğit, şimdiki ise Kırkkavak olan köyde yaptırdığı külliyenin bahçesindeki türbesinde yatmaktadır*(16)*.

Turhan Bey'in oğullarından Ömer Bey, akıncılık faaliyetlerini sürdürmüş ve İstanbul'un alınmasından sonra babası Turhan Bey'in yerine Teselya ve daha sonra da Mora sancakbeyi olmuştur. II. Mehmet ve II. Bayezid dönemlerinin önemli komutanlarından olup, ne zaman ve nerede doğduğu saptanamamıştır. Mora ve Atina'daki karışıklıkları ortadan kaldırmak için buralara akınlar düzenleyen ve Atina'yı Osmanlı topraklarına katan Ömer Bey, II. Mehmed'in Akkoyunlular ile yaptığı Otlukbeli Savaşı'na da katılmış ve Uzun Hasan'a esir düşerek Bayburt Kalesi'ne hapsedilmiştir. Savaşın kazanılmasıyla kurtarılan Ömer Bey, daha sonra babası Edirne Uzunköprü Kırkkavak Köyü'ndeki vakfının mütevellisi olmuştur. Kardeşi Ahmed'den daha etkin olan Ömer Bey'in, 1477'de Venedikliler'i İsonzo'da yendiği ve 1484'te hayatta olduğu bilinmektedir. Ölüm tarihi belirlenemeyen Ömer Bey'in mezarı, Tekirdağ Malkara'da yaptırdığı külliyenin içerisindeki H.908/ M.1502 tarihli türbesindedir. Ömer Bey'in iki oğlundan Hasan hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Diğer oğlu İdris ise şair olarak ünlenmiş ve bazı önemli eserlerin tercümesini yapmıştır. Ömer Bey'in kardeşi Ahmed'in, babası hacca gitmeye teşebbüs ettiği ve akıncılık faaliyetlerinde pek fazla etkin olmadığı kabul edilmektedir. *(17)*

III. TURHANOĞULLARI AİLESİNİN İMAR FAALİYETLERİ

Turhanoğulları ailesine mensup akıncılar Trakya 'Tekirdağ Malkara, Edirne Uzunköprü), Yunanistan Teselya-Yenişehir *(Larissa)*, Tırhala, Dimetoka, Tırnova, Eğriboz *(Livadya)*, Bosna-Hersek *(Ustikolina, Jepçe)* ve Kudüs gibi bölgelerde cami, mescit, medrese, mektep, imaret, zaviye, han, hamam, bedesten, çeşme, türbe, kilise, kule vb. eserler inşa ettirerek bunlara zengin vakıflar tahsis etmişler ve böylece, bölgenin gelişip şenlenmesini sağlamışlardır. Şimdi sırasıyla Anadolu ve Balkanlar'da Turhanoğulları ailesine bağlanan eserleri *(18)* ele alalım: *(19)*

A- TURHAN BEY'İN YAPTIRMIŞ OLDUĞU ESERLER

1. Kırkkavak Köyü Turhan Bey Külliyesi: *(20)*

Gazi lakaplı Turhan Bey'in H. Evail-i Recep 858/ M.Haziran 1454 tarihli vakfiyesinden Edirne-Uzunköprü-Kırkkavak Köyünde kendi adını taşıyan bir külliye inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Harap durumdaki camisi dışında hiçbir yapısı bu güne ulaşmayan külliyenin

a.cami,
b.medrese,
c.mektep,
d.hamam,
e. zaviye
f. türbeden oluştuğu anlaşılmaktadır.*(21)* Vakfiyesinin hazırlanış tarihini dikkate alarak, XV. yüzyıl ortalarında inşa edildiğini düşündüğümüz cami ve diğer eserlerin ne zaman ortadan kalktığı bilinmemektedir. Kare, kübik planlı ve üzeri kubbeyle örtülü cami, kaba yontu taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Günümüzde harap durumda olan eserin üst örtüsü, minaresi ve kuzey cephede olması gereken sundurması yıkılmıştır. Terk edilmiş durumdaki caminin Kuzeydoğusunda olduğu anlaşılan Turhan Bey'in türbesi ise tamamen yıkılmıştır. Kare planlı ve üzerinin yüksek bir kasnağa oturan kubbeyle örtülü olduğu anlaşılan türbe, düzgün kesme taşlarla inşa edilmiştir. *(22)* Külliyeye ait diğer yapılar hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

Uzunköprü- Kırkkavak Köyü Gazi Turhan Bey Camisi'nin genel görünüşü
(Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden)

Gazi Turhan Bey Camisi'nin günümüzdeki görünüşü

Turhan Bey külliyesi için, Yunanistan-Teselya-Yenişehir'de han, Ergene Nehri üzerinde beş göz değirmen, Yunanistan – Tırhala'da hamam, Uzunköprü'ye bağlı Sultanşah, Turhan Bey *(Paşayiğit)*, Bulduklu *(Buldu)* köyleri, Turhan Kavağı ve Doğancı Firuz çiftlikleri ile değişik yerlerdeki bir çok dükkan, değirmen, arazi ve hayvanın *(23)* geliri ile köleyi *(24)* vakfetmiştir*(25)*.

Gazi Turhan Bey Camisi'nin mihrabı

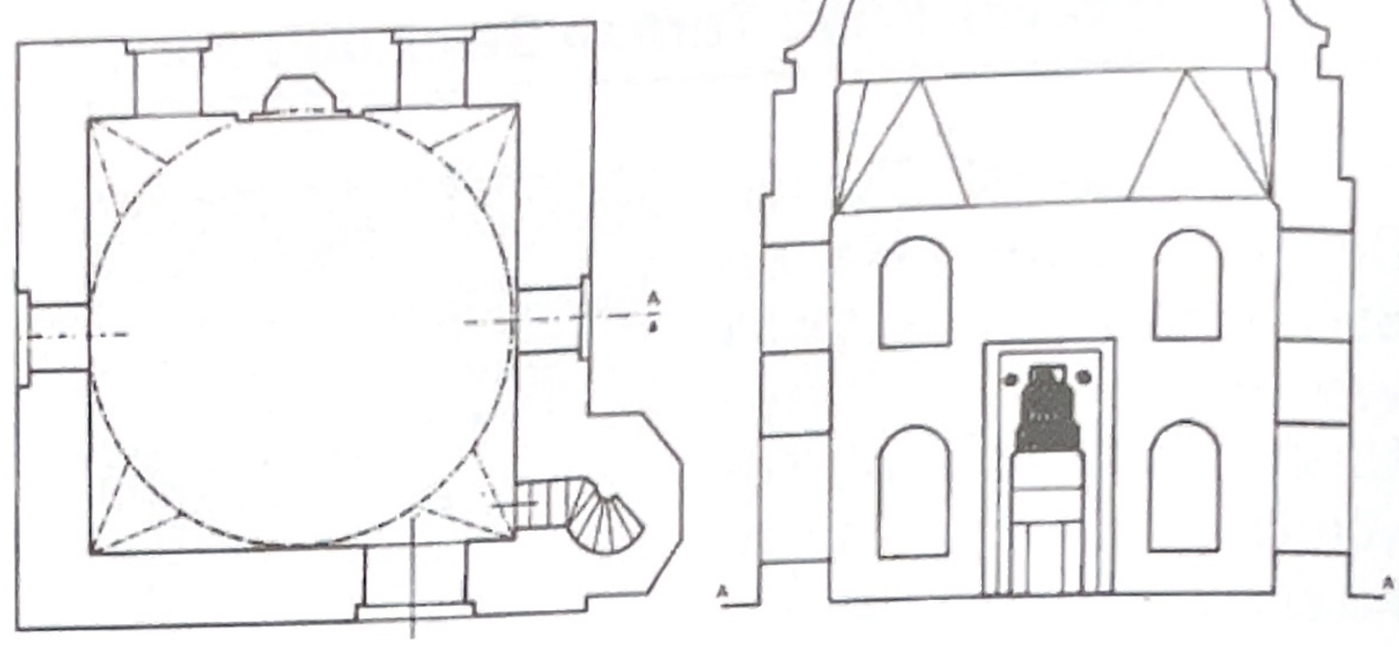

Gazi Turhan Bey Camisi'nin planı ve A- A kesiti

Gazi Turhan Bey Türbesi'nin genel görünümü (Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden

2. Tekirdağ-Malkara Turhan Bey Külliyesi:

Günümüze ulaşmayan Turhan Bey'in Malkara'daki külliyesi:

a.cami,
b.medrese,
c.kervansaray *(han)*
d.zaviye,
e.imaretten oluşmaktadır. *(26)* Turhan Bey H.925 /M.1519 tarihli tahrir kayıtlarından varlığını öğrendiğimiz bu külliye için kurulan vakfa, Malkara'da dükkanlar ve kervansaraylar vakfetmiştir. *(27)* Gerek Kırkkavak ve gerekse Malkara'daki eserleri için, başka yerlerde de *(tarla, çiftlik, han, hamam, dükkan gibi)* gelir getirici mülkler vakfetmiştir. Örneğin Yunanistan – Serez'deki Miryani Köyü Turhan Bey'in vakıfları arasında tahrir edilmiştir*(28.)* Günümüzde, caminin yerinde Malkara Kaymakamlık binası, kervansaray arsasında ise dükkanlar bulunmaktadır*(29)*.

3. Edirne – Keşan Turhan Bey (Paşa Yiğit Bey) Köyü Turhan Bey Mescidi:

Turhan Bey tarafından ne zaman yaptırıldığı belirlenemeyen Uzunköprü – Keşan yolu üzerinde bulunan Paşa Yiğit Köyü'ndeki mescit, günümüzde mevcut değildir. Mescidin varlığından, Turhan Bey'in H.859 / M. 1454 tarihli vakfiyesinde, mescidin imamına ayni ve nakdi olarak verilecek mal ve ücretin bildirilmesi nedeniyle haberdar oluyoruz*(30)*.

4. Eğriboz (Khalkis) Turhan Bey Zaviyesi:

Günümüzde Ege denizinde Yunanistan'a bağlı bir ada-şehir olan ve Osmanlı hakimiyetine 1470'de giren kentte Turhan Bey'in yaptırmış olduğu zaviyenin varlığını, Evliya Çelebi ve S. Eyice bildirmektedir...

Hakkında herhangi bir bilgi elde edilemeyen zaviyenin, günümüzde mevcut olmadığı bilinmektedir. *(31)*

5. Teselya-Yenişehir (Larissa) Turhan Bey Külliyesi:

Yunanistan'da, Teselya'da bulunan Yenişehir *(Larissa)*, *(32)* ilk olarak M. 1430'lu yıllarda, elden çıkması üzerine M.1444'te Turhan Bey tarafından tekrar fethedilmiştir. *(33)* Osmanlı döneminde çok yoğun bir imar faaliyetine sahne olan kentte Turhan Bey

a. cami,
b. imaret,
c. medrese,
d. hamam'dan oluşan bir külliye inşa ettirmiştir. Turhan Bey, Yenişehir'deki camisi ve medresesi ile yine Yunanistan-Tırhala'da yaptırmış olduğu camisi için büyük bir vakıf kurmuş ve H. Eva'il-i cemaziyelula 850/M. 25 Temmuz 1446 tarihli bir vakfiye *(34)* kayıt hazırlatmıştır. Turhan Bey, belirtilen eserleri için Yenişehir'de vakıfla aynı ismi taşıyan bir hamam, mevki ve sınırları belirtilen çok sayıda dükkan, ev, tarla, arsa, bağ, değirmen ve çardak vakfetmiştir. Vakfiyede vakfın nezaret ve tevliyeti, yaşadığı sürece Turhan Bey'e, sonra büyük oğlu Ömer Bey'e, daha sonra da en Salih evladına, ondan sonra torunlarına ve bu işe en layık olanlara geçer şeklinde bir şart da bulunmaktadır. Vakfın şartları arasında, camiler ile medresenin yıkılırsa dördüncü defaya kadar vakıf gelirleriyle yeniden yapılabileceğine, şayet bina yapılamayacak duruma gelirse evkafın, vakıfın evladına vakfedileceği kaydı da vardır. Eserlerin bakımından arta kalan gelirin ise mütevelli, cami, imaret ve medrese personeli ile öğrencilere verileceği de vakfiyede belirtilmiştir. Vakfiyeden Turhan Bey'in, Yenişehir'de bir hamamı, 14 hücreli bir medresesi, *(35)*, medrese yakınında bir zaviyesi, bir imareti ile 48 dükkanının olduğu anlaşılmaktadır. *(36)*

Külliyeden günümüze hiçbir eser ulaşmamıştır.

6. Teselya-Yenişehir (Larissa) Tatar Köyü (Mahallesi) Turhan Bey Mescidi:

Günümüzde mevcut olmayan mescidin varlığını, Turhan Bey'in H. 850/M.1446 tarihli vakfiyesinden öğreniyoruz. (37)

7. Teselya-Yenişehir (Larissa) Soğukpınar Köyü (Mahallesi) Turhan Bey Mescidi

Turhan Bey'in H.850/M.1446 tarihli vakfiyesinden *(38)* tespit edilen ve günümüzde mevcut olmayan mescit hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

8. Tırhala (Trikala) Turhan Bey Külliyesi:

Yunanistan'ın güneybatısında kalan ve H.798/M. 1395-96 da Osmanlı topraklarına katılan Tırhala *(39)* *(Trikala)*'da Turhan Bey

a. cami,
b. imaret,
c. hamam,
d. iki zaviye,
e. mektep,
f. mescitten oluşan bir külliye yaptırmıştır. Yukarıda, Yenişehir *(Larissa)*'daki eserleri dolayısıyla hakkında ayrıntılı bilgi verdiğimiz H. 850/M.1446 tarihli vakfiyesinden, Turhan Bey'in Tırhala kent merkezinde mevkii ve sınırları belirtilen bir cami, Tırhala Kalesi'nde bir mescit, yine

kent merkezinde vakıf tarafından yaptırılan ve Turhan Bey'in ismiyle anılan iki zaviye, imaret, hamam ve mektepten oluşan bir külliye yaptırarak dükkan, han, hamam, değirmen, tarla, bağ, bahçe, arsalardan oluşan zengin bir vakfı tahsis ettiği anlaşılmaktadır. (40) Zaviyenin çilehane olarak adlandırıldığı, mektebin caminin yakınında olduğu ve meskınında olduğu ve meskitlerden bir tanesinin Kuyumcu Hamza, diğerinin (41) ise Fenerli İlyas mahallelerinde bulunduğu da kayıtlarda yer almaktadır. (42)

Külliyeyi oluşturan yapılardan hiç birisi günümüze ulaşamamıştır. Evliya Çelebi Turhan Bey Camisi'nin, şehirde fetihten sonra yapılan ilk cami, çarşı içerisinde, kiremit örtülü ve cemaatinin çok olduğunu bildirir.(43) 1927'de Teselya Yenişehir *(Larissa)* ile Tırhala'da N.Bees ile incelemelerde bulunan F. Babinger bu caminin tamamen ortadan kalktığını ve sadece çarşı civarında, toprak seviyesinde temellerinin kaldığını yazmaktadır. (44)

9. Tırhala (Trikala) dışında mescit:

Vakfiyesinden ismi belirlenen (45) mescidin niteliği hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

10. Dimetoka-Drama Köyü Turhan Bey İmareti:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Dimetoka Kazası'nın köylerinden bir tanesinde, Turhan Bey İmareti adıyla kayıtlı olan eserin niteliği, bulunduğu yer ve diğer özellikleri hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. (46)

11. Serez (Serrai) Turhan Bey Mescidi:

Osmanlı idaresine girdiği tarih konusunda farklı görüşler olmakla birlikte Serez'in, XIV. Yüzyılın son çeyreğinde fethedildiği kabul edilir. Ortaçağ ve Osmanlı dönemlerinde oldukça önemli olan ve günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde kalan şehirde, (47) Turhan Bey'in bir mescidi olduğunu İ. Parmaksızoğlu (48) kaynak belirtmeden ifade etmektedir.

12. Tırnova'da Kilise:

I. Murad döneminde Osmanlı topraklarına katılan ve Turhan Bey'in ikta olarak elinde bulundurduğu Teselya bölgesindeki Yenişehir *(Larissa)*'e yakın ve günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde kalan Tırnova'da *(Tyrnavos)*, hala mevcut olan bir kilise yaptırdığı yayınlarda (49) bildirilmektedir.

Ancak, bu bilgilerin doğruluğunu ve kilisenin var olup olmadığı konusunu açıklığa kavuşturacak imkanımız olmamıştır.

13. Kudüs Turhan Bey Hankahı:

Turhan Bey'in H.858/M. 1454 de kurulduğu vakfın H.859/M. 1455 te yazılan vakfiyesinde, Turhan Bey'in Kudüs'te bir hankahı olduğu, şeyhine ve dört hafıza verilecek yevmiyenin miktarı ile şartı kaydedilmiştir. (50)

Varlığından bu şekilde haberdar olduğumuz yapının günümüze ulaşıp ulaşmadığı belirlenememiştir.

14. Ustikoline Turhan Bey Külliyesi:

Mora fatihi olarak tarihe geçen ve Rumeli'nin batı bölgelerini, Arnavutluk'u, Güney Bosna'yı, Osmanlı topraklarına katan Turhan Bey'in Bosna'da, Foça'ya yaklaşık 10 km. uzaklıktaki Ustikolina Kasabasında

a. cami,
b. mektep,
c. türbe,
d.çeşme'den oluşan bir külliye yaptırdığı ancak, ne H.750/M.1446 ve ne de H.859/M.1455 tarihli vakfiyelerinde bu eserlerine yer verilmediği anlaşılmaktadır. E.H.Ayverdi ise, Turhan Bey'in yukarıda tarihleri belirtilen vakıflarının dışında, H.852/M. 1448 tarihli üçüncü bir vakfiyesinin olabileceğini ileri sürmektedir. *(51)* Külliyenin merkezi konumundaki caminin, Bosna'da yapılan ilk cami olduğu kabul edilmektedir. *(52)* Eserin inşa tarihi ve Turhan Bey'e mal edilişi konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, bu konularda kesin bilgi verecek herhangi bir yazılı belge yoktur. 1941 yılında tahrip edilen külliyeye ait yapılardan caminin minaresinin orijinal olduğu ve üslup0 bakımından XV. yüzyıl minarelerine benzediği ileri sürülmektedir. Kareye yakın planlı caminin 1941 yılındaki tahribattan sonra büyük ölçüde yenilendiği ve bu nedenle, döneminin belirlenmesine yönelik ipuçları vermediği bilinmektedir. Külliyenin bir parçası olan çeşme cami ile çağdaş olmayıp, üzerindeki kitabeden H.1334/M. 1915 te yapıldığı anlaşılmaktadır. *(53)* Caminin haziresinde bulunan ve niteliği tam olarak anlaşılamayan taş yığınlarının, Turhan Bey'in türbesine ait olduğu ileri sürülmekte ise de, aslında Turhan Bey'in mezarının, Edirne Uzunköprü'de Kırkkavak Köyündeki külliyesi içerisinde bulunan türbede olduğu bilinmektedir.

15. Jepçe Köyü'nde Kule

Ustikolina'da külliyesi bulunan Turhan Bey'e atfedilen ancak hakkında herhangi bir yazılı belgeye şimdilik ulaşılamayan Kule'nin, Bosna-Hersek'te Jepçe'ye bağlı Jeşçe Köyünde harap bir vaziyette olduğu bilinmektedir.*(54)*

B- ÖMER BEY'İN YAPTIRMIŞ OLDUĞU ESERLER

1. Malkara Ömer Bey külliyesi:

Turhan Bey'in büyük oğlu Ömer Bey, Tekirdağ Malkara'da Gazibey Mahallesinde.

a. Cami
b. Kervansaray
c. Türbeden oluşan bir külliye yaptırmıştır. H.889/M.1494 tarihli vakfiyesinden *(55)* anlaşıldığına göre Ömer Bey Malkara'da ayrıca **bir cami, üç mescit**

Gazi Ömer Bey Camisi'nin kuzey cephesi ve minaresi

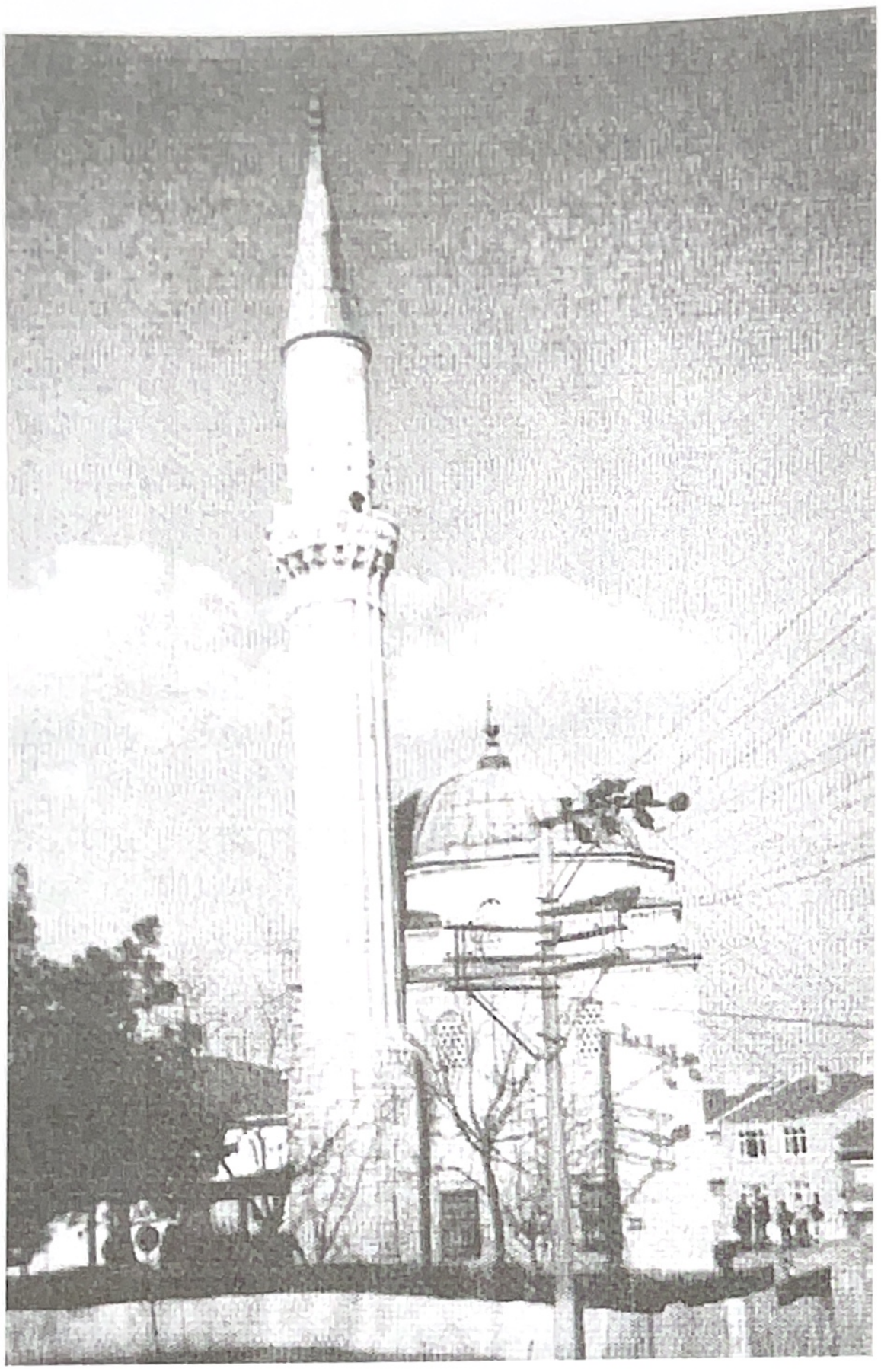

Malkara Gazi Ömer Bey Camisi'nin genel görünümü

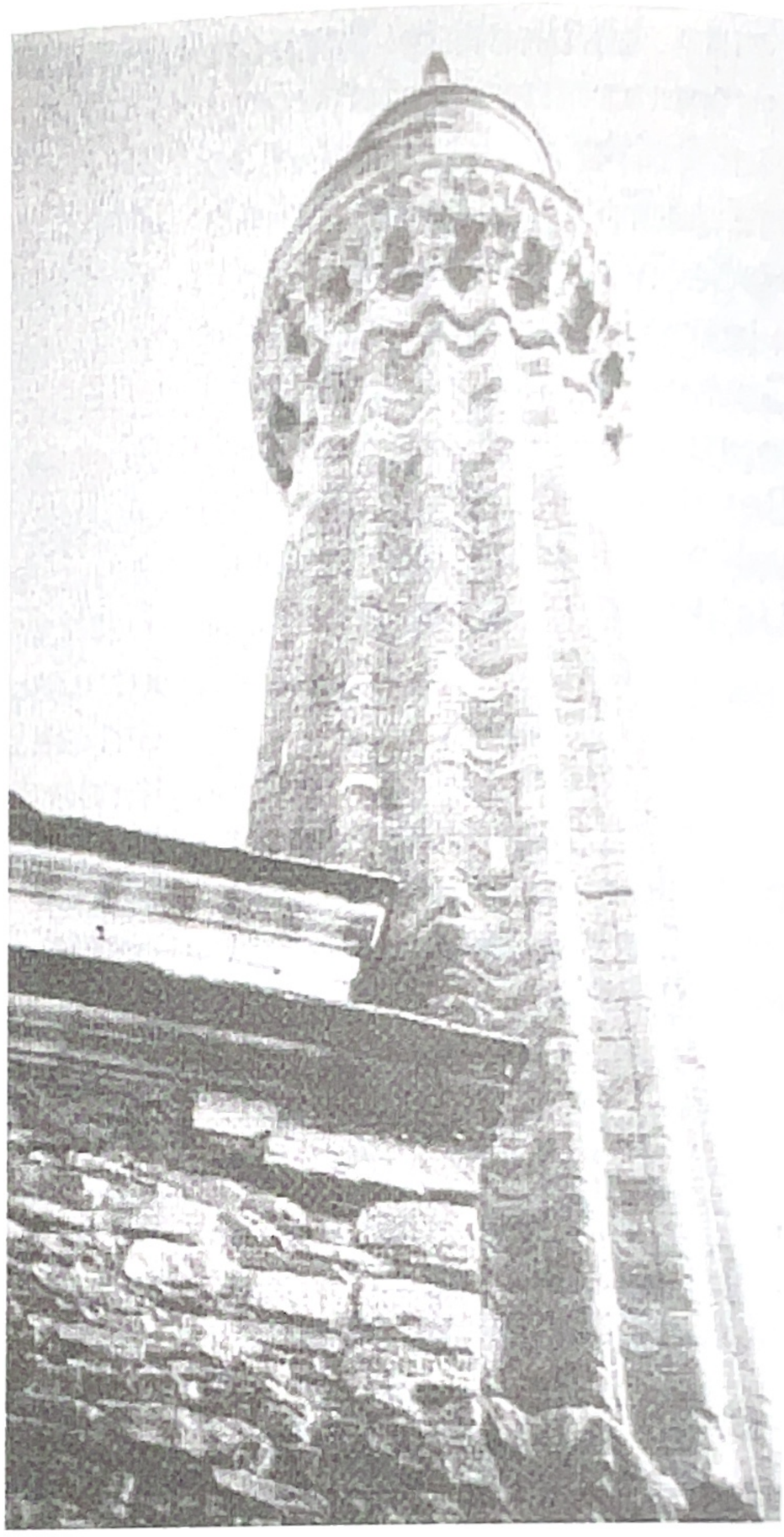

Malkara Gazi Ömer Bey Camisi'nin minaresi

ve dört dükkan yaptır-mıştır. Malkara kadısına gönderilen bazı hükümler-den de, vakfiyedeki kayıtla-rın doğruluğu anlaşılmak-tadır. *(56)* Vakfiyesine göre Ömer Bey kurduğu vakfa, Dimetoka ve Malkara'da değirmenler, dükkanlar, binalar, araziler, bağlar ile Yenişehir *(Larissa)* ve Tırnova'nın cizyelerini vakfetmiştir. *(57)* Külliyeden günümüze cami ve Ömer Bey'in türbesi sağlam olarak ulaşmıştır.

Cami, giriş kapısı üzerindeki kitabeden anlaşıldığına göre, H. 893/M. 1487-1488'de Gazi Turhan

Gazi Ömer Bey Camisi'nin inşa kitabesi (Ayverdi'den)

tarafından yaptırılmıştır. *(58)* Günümüze sağlam olarak ulaşan cami, kare kübik planlı ve kubbeli olup, kuzeyinde üç bölümlü ve üzeri kubbelerle örtülü son cemaat yeri vardır. Düzgün kesme köfeki taşıyla inşa edilen eserin kuzeybatı köşesine bitişik minaresi bulunmaktadır. *(59)* Cami, günümüze kadar bir çok onarım geçirmiş olmasına rağmen, asli yapısını korumaktadır.

Ömer Bey'in türbesi kendisine ait caminin kuzeydoğusunda, hazirede sağlam bir şekilde yer almaktadır. Kapalı türbeler grubuna giren yapı, içten ve dıştan sekizgen planlıdır. Üzeri kubbe ile örtülü türbe, dıştan düzgün kesme köfeki, içten ise moloz taş ile inşa edilmiştir. Türbenin içerisinde, Ömer Bey'e ait olduğu düşünülen ve geometrik süslemeli bir baş taşı bulunan sanduka vardır. Türbenin kuzey cephesindeki girişi üzerinde yer alan mermer kitabede, H. 908/M. 1502 tarihi yazılıdır. *(60)* Bu tarihin Ömer Bey'in ölüm tarihi mi, yoksa türbenin inşa tarihi mi olduğu anlaşılamamaktadır. Ancak, Sicil-i Osmani'de Ömer Bey'in, M. 1489'daki Mısır savaşında kaybolduğu bilgisi bulunmaktadır. *(61)* Şayet bu bilgi, Ömer Bey'in ölüm tarihi veya ona yakın kabul edilirse türbenin, Ömer Bey'in ölümünden sonra yapıldığı ve dolayısıyla kitabesindeki tarihin de, yapının inşa tarihi olabileceği düşünülebilir.

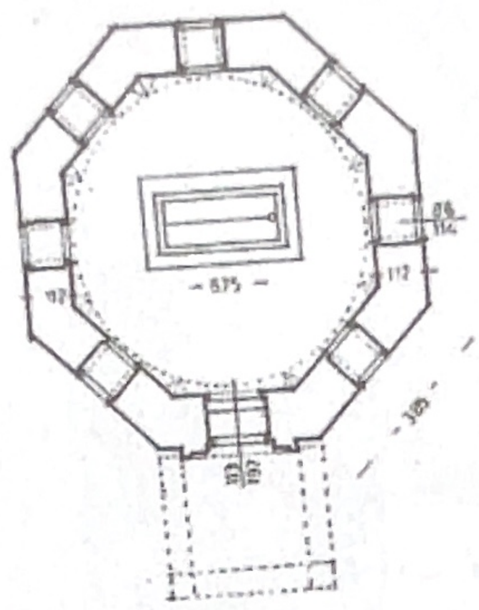

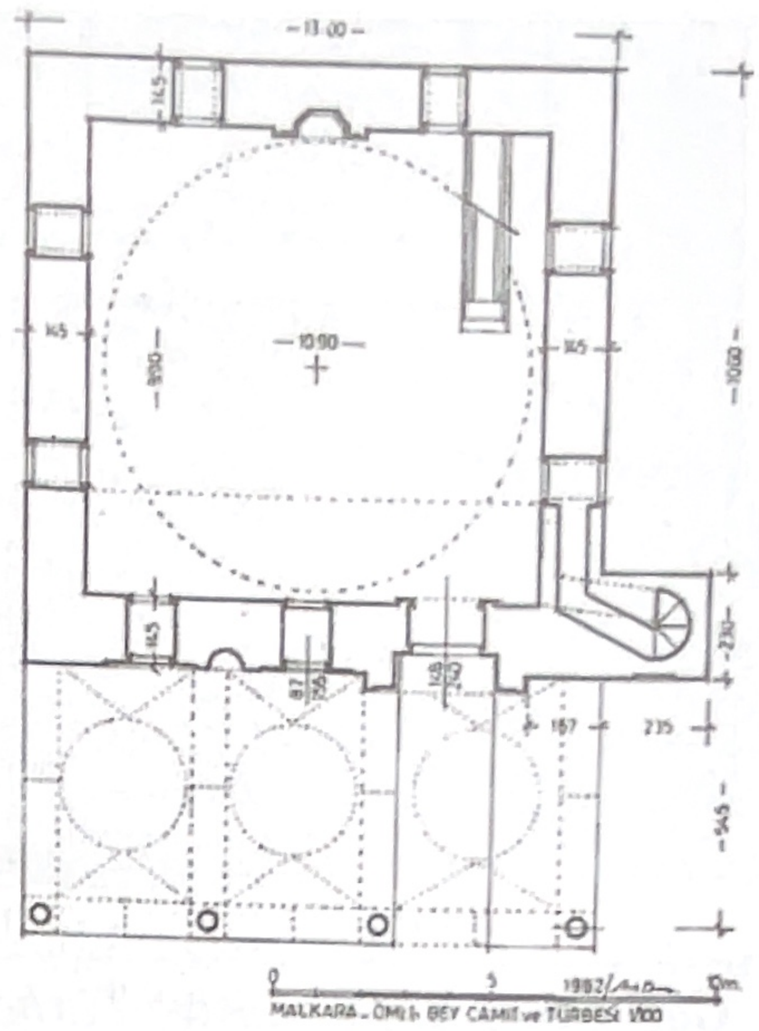

Gazi Ömer Bey Camisive Türbesi'nin planı (Ayverdi'den)

Gazi Ömer Bey Camisive Türbesi'nin görünümü

Gazi Ömer Bey Camisive Türbesi'nin inşa kitabesi (Ayverdi'den)

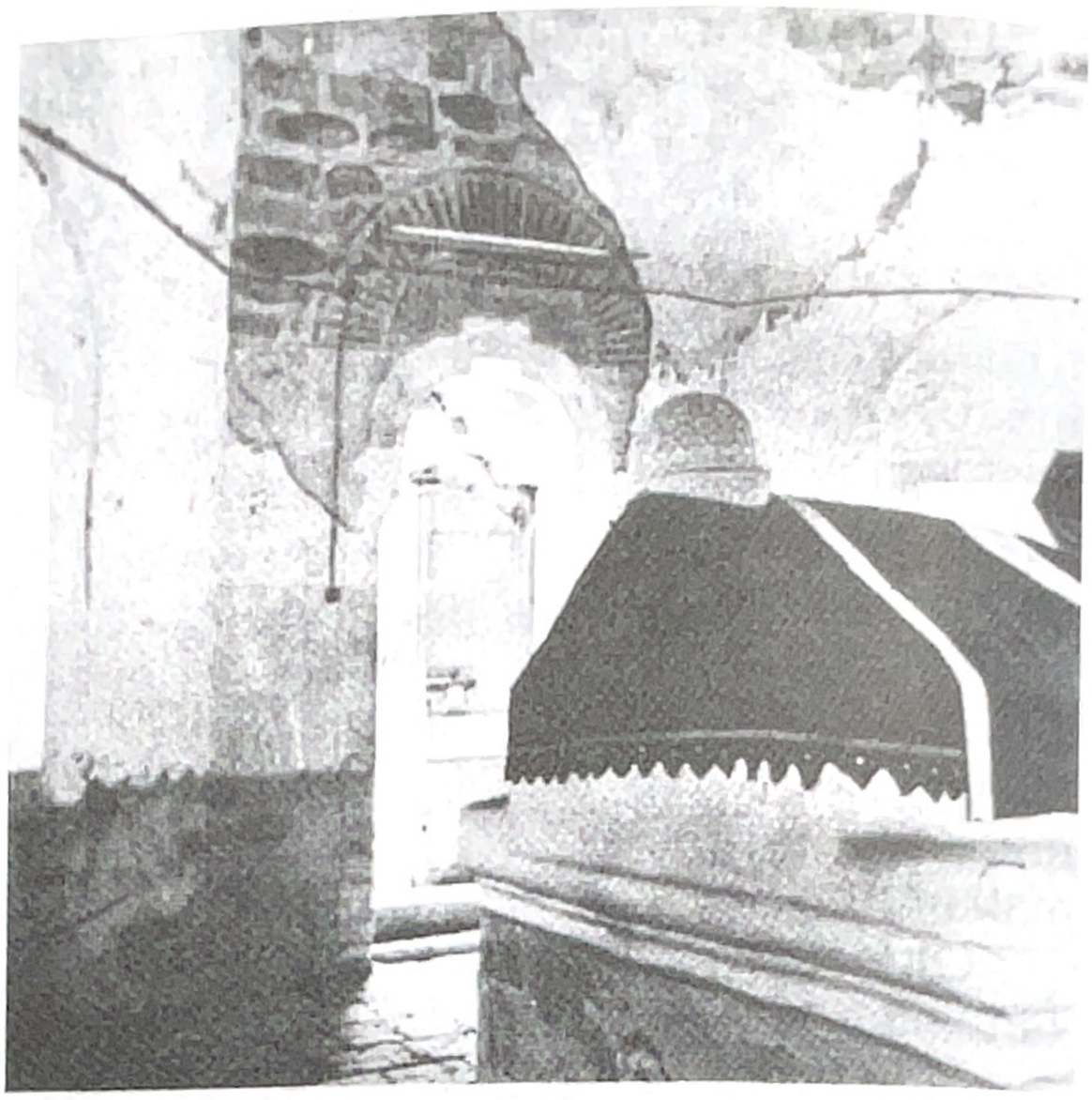

Gazi Ömer Bey Camisive Türbesi'nin içten görünümü (Ayverdi'den)[yanda]

2. Malkara'da Ömer Bey'in yaptırmış olduğu diğer eserler:

a. cami,
b. mescit (üç adet)
c. tekke.

Ömer bey'in Malkara'da bir camisi, üç mescidi ve bir tekkesinin olduğu, vakfiyesinde kayıtlıdır. *(62)* Ancak, bu eserler ile ilgili daha fazla bilgi şimdilik bulunmamıştır.

3. Malkara Batkın (?)-Ballı (?) Köyü Ömer Bey:

Ömer Bey'in Malkara'nın Batkın veya Ballı köyünde bir tekkesinin olduğu ileri sürülmektedir, *(63)* ancak bu konuda herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

5. *Teselya*-Yenişehir (Larissa) Ömer Bey Külliyesi:

Yunanistan'ın Teselya bölgesinde, Larissa ovasının ortasında, Pinios nehri kıyısında bulunan ve Osmanlı idaresine girdiği tarih tartışmalı olan ancak, II. Mehmet döneminde Gazi Turhan Bey tarafından kesin olarak fethedildiği kabul edilen Yenişehir'de *(Yenişehr-i Fenar, Larissa)* ilk teşkilat ve imar faaliyeti yine bu yıllarda başlamıştır. *(65)*

Yenişehir'de ilk vakfı kuran Turhan Bey, kendi isteği üzerine, sahip olduğu evkafı oğlu Ömer Bey'e vermiştir. Tapu kayıtlarındaki bilgileri göre, Ömer Bey'in Yenişehir'de, üzerine kayıtlı bulunan vakıf eserler arasında cami, za-

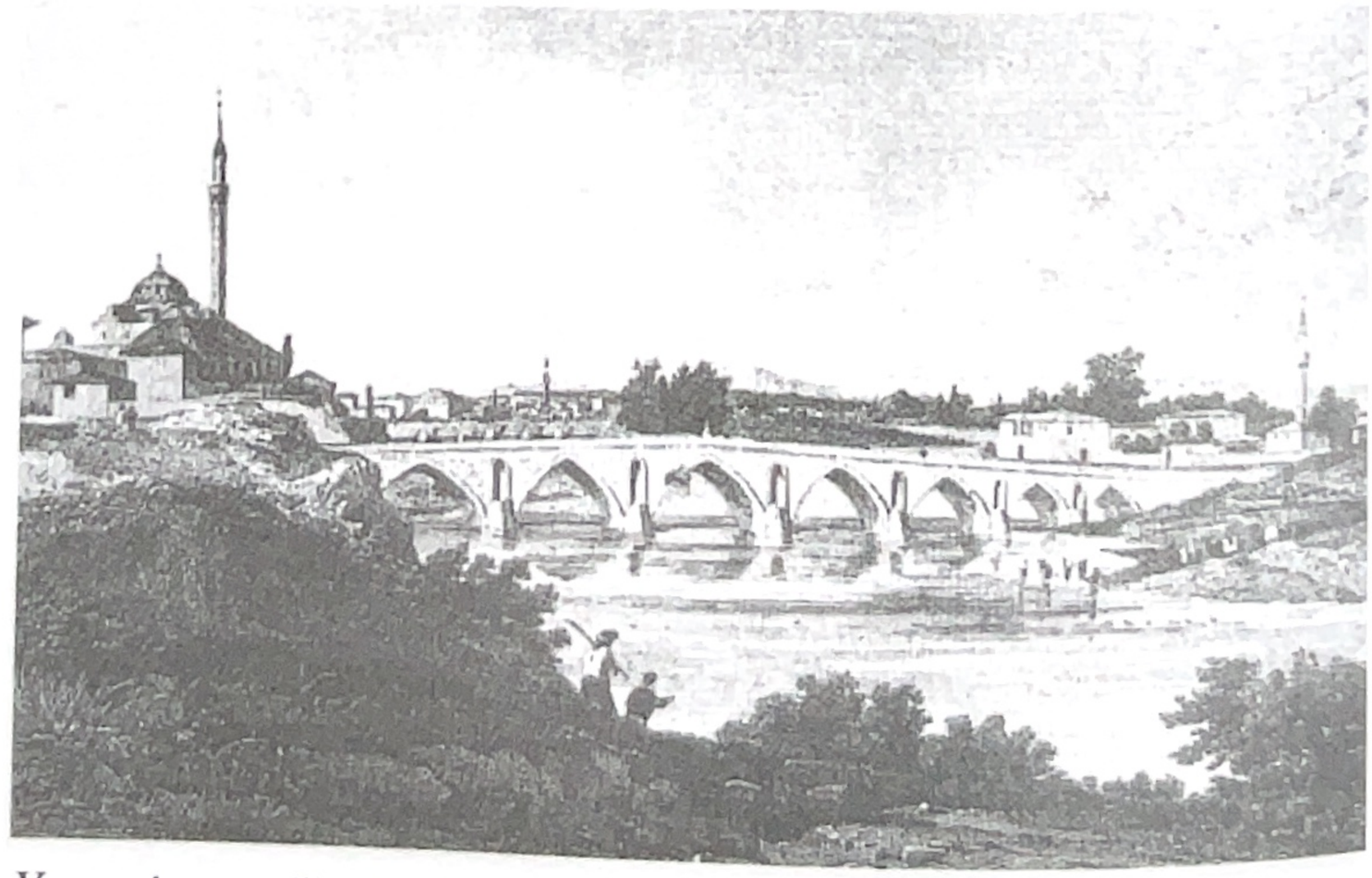

Yunanistan - Yenişehir'in (Larissa) 1819'daki genel görünümü (Dodwell'den)

viye, bedesten, bozahane, kervansaray, eski hamam, yeni hamam, ve 315 dükkan yer almaktadır. *(66)* Evliya Çelebi de tapu kaydını doğrular nitelikte, Yenişehir'de Ömer Bey'e ait olan bir cami, bir bedesten, çok sayıda dükkan ile eski ve yeni adlı iki hamamın varlığını bildirir. *(67)* Arşiv belgeleri ve yayınlardan elde edilen bilgilerden hareketle Ömer Bey'in Yenişehir'de

a. cami,
b. bedesten,
c. eski hamam,
d. yeni hamam,
e. kervansaray,
f. zaviye

bozahaneden oluşan bir külliye yaptırdığı anlaşılmaktadır. Külliyeyi oluşturan yapıların şimdiki durumu hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Yunanistan'daki Türk eserleri üzerine yapılan araştırma ve yayınlarda *(68)* Yenişehir'deki bu külliyeden söz edilmemesi, eserlerin günümüze ulaşmadığı düşüncesini akla getirmektedir. Ömer Bey Camisini kurşun örtülü ve oldukça süslü olarak tanımlayan Evliya Çelebi, caminin minaresinin ibret verici, seyre değer, içinin boş olduğunu ve iç yüzündeki duvarı etrafına taş merdiven konularak en üst seviyeye kadar çıkıldığını bildirmektedir. Ayrıca caminin Ömer bin Durhan tarafından inşa edildiğine dair kitabenin giriş kapısı üzerinde olduğunu ileri sürmektedir. *(69)* Ancak, Ali Emiri Efendi tarafından yayınlanan inşa kitabesine göre eser, H. Şaban 878/M. 1473 Kanun-ı evvel'de inşa edilmiştir. *(70)* Bu tarih, Ömer Bey'in Mora'daki faaliyetleriyle de örtüşmektedir.

Yunanistan - Yenişehir'in (Larissa) 1869'daki genel görünümü (Pouqueville'den)

Evliya Çelebi ayrıca, Ömer Bey'in Yenişehir'deki iki hamamını bani adı vermeden Eski ve Yeni hamam şeklinde kaydeder. Şehrin ortasında kale benzeri, kagir kubbeli, dört demir kapılı bir bedesten ile çok sayıda sanatkar dükkanı bulunduğunu bildiren gezgin, üzeri kiremit kaplı 21 hanın varlığına da işaret eder. *(71)* Muhtemelen Evliya Çelebi'nin kaydettiği bedesten ile han *(kervansaray)*lardan bir tanesi ve dükkanlardan bazıları, Ömer Bey vakfına aitti.

6. Livadya Ömer Bey Camisi:

Atina'nın 120 km. kuzeybatısında, Korint körfezine yakın bulunan Livadya kasabası, Ömer Bey tarafından II. Mehmet zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. İlk olarak idaresi Ömer Bey'e verildiği için Mirlivalık olan kasabanın

Yunanistan- Livadya'nın (Libadea) 1819'daki genel görünümü (Dodwell'den)

en meşhur camisi, aşağı çarşıdaki Ömer Bey Camisi'dir.. Küçük boyutlu caminin *(72)* inşa tarihi, mimari özellikleri ve günümüze ulaşıp ulaşmadığı konusunda hiçbir bilgi yoktur.

IV. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Devletin kendilerine sağlamış olduğu imkan ve kolaylıklardan yararlanarak büyük mülkler ve gelir elde eden akıncı ailelerinden *(Mihaloğulları, Turhanoğulları, Evrenosoğulları, Malkoçoğulları)* her biri, bulundukları bölgenin imar edilmesi ve her bakımdan gelişmesi için vakıflar kurarak fetih faaliyetlerindeki öncülüklerini, bir köy, kasaba veya şehrin kurulup, gelişmesi, şenlenmesi ve kalkınmasında da göstermişlerdir.

Diğer akıncı aileleri gibi, Rumeli'ye yapılan akınlarda ve bir çok yerleşim biriminin fethedilmesinde etkin rol oynayan Turhanoğulları, başarılarının karşılığı olarak devletten sürekli destek görmüşler ve her bakımdan güçlü bir konum ulaşmışlardır. Bu bağlamda, Turhanoğulları ailesine mensup kişiler *(Turhan Bey, Ömer Bey, Hasan Bey)*, Balkanlar'da, başta Yunanistan *(Yenişehir, Tırhala, Livadya, Eğriboz, Tırnova gibi)* ve Bosna-Hersek'e bağlı *(Ustikolina, Jepçe gibi)* yerleşim birimleri olmak üzere, Türkiye'de Tekirdağ-Malkara-Edirne_Uzunköprü ile ayrıca Kudüs'te; cami, mescit, zaviye, medrese, mektep, han, hamam, bedesten, dükkan, türbe, imaret gibi dini-sosyal-ticari nitelikli eserler inşa ettirmişlerdir. Gelirlerinin bir kısmıyla kurdukları vakıflarla, başta cami, mescit, medrese, mektep, zaviye, türbe gibi yapıların bakım, onarım ve personel giderlerini karşılayacak ticari nitelikli *(han, hamam, bedesten, dükkan, değirmen gibi)* binalar ile bağ, bahçe ve arsaları vakfetmişlerdir. Böylece hem bölgenin kalkınmasına ve hem de halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek eserler inşa ettirerek şehirlerin fiziki dokusunun şekillenmesine öncülük etmişlerdir. Akıncı ailelerinin bu yapı faaliyeti, devletin Balkanlar'daki askeri, ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel etkinliğini de belli ölçülerde sağlamıştır.

Yukarıda, kaynak ve yayınların yardımıyla, Turhanoğulları ailesine mensup kişilerin Anadolu ve balkan coğrafyasının birçok yerinde yaptırmış oldukları değişik fonksiyonlu 55 mimarlık eseri tespit edilmiştir. *(73)* Ağırlıklı olarak cami ve mescitlerin ön plana çıktığı bu yapı faaliyetinde; on dokuz cami ve mescit, dokuz tekke-zaviye-hankah, üçer türbe, kervansaray-han, hamam, medrese, mektep ile birer çeşme, kule, bozahane ve kilisenin inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca değişik yerleşim birimlerinde çok sayıda dükkan ve değirmenin de aynı aile tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Eserlerin banisi olarak, ailenin en meşhurları kabul edilen Turhan Bey, Ömer Bey ve Hasan Bey dikkati çekmektedir. Ailenin diğer kişilerinin gerek hayatları ve gerekse imar faaliyetleri konusunda şimdilik yeterli bilgi elde edilememiştir. *(74)* Ailenin kurucusu konumundaki Turhan Bey, Türkiye'de üç cami ve mescit, ikişer tekke-zaviye-hanikah ve medrese, birer han, hamam, mektep ve imaret, Yunanistan'da yedi cami-mescit, üçer tekke, hanikah- zaviye ve imaret, birer mektep ve medrese, iki hamam; Bosna-Hersek'de birer cami, mektep, türbe, çeşme ve kule; Bulgaristan'da bir kilise, İsrail'de bir hankah olmak üzere toplam 36 eser yaptırmıştır. Turhan Bey'in oğlu Ömer Bey ise, Türkiye'de yedi cami-mescit, iki tekke-zaviye-hanikah, , birer han ve türbe; Yunanistan'da ikişer cami-mescit ve hamam, birer bedesten, hankervansaray, tekke ve bozahane olmak üzere toplam 19 eser inşa ettirmiştir. Bazen bir külliye, bazen de tek yapı ölçeğinde eserler yaptıran Turhanoğulları yer seçiminde, şehrin fiziki açıdan gelişmesine yön verecek noktaları tercih etmişler ve böylece bu bölgede bir mahalle, köy veya kasabanın oluşmasını sağlamış-

lardır.

Hiç şüphesiz belirlenebilen eserlerin, Turhanoğulları ailesinin imar faaliyetlerinin tamamını yansıttığını söylemek mümkün değildir. Çünkü, gerek İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı ve Topkapı Sarayı gerekse Ankara'daki Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü ile Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde hala tasnif edilip, incelemeyi bekleyen çok sayıda belge vardır. Ayrıca, arşiv belgelerinden saptanan eserlerin, arazi çalışmasıyla sürdürülmesi ve karşılaştırmasının yapılarak, mevcut olup olmadıklarının belirlenmesi gerekmektedir. Ancak bu sayede, Turhanoğulları ve diğer akıncı ailelerinin Anadolu ve Balkanlar'da yaptırmış oldukları eserlerin tam ve doğru bir envanteri çıkarılmış olacaktır. Daha sonra da, mevcut eserlerin ayrıntılı incelemesi, tanıtılması, karşılaştırma ve değerlendirmesi yapılarak, Türk mimarisi içerisindeki yeri açıklığa kavuşturulmalıdır. Biz bu çalışmamızda, Turhanoğulları ailesine bağlanan eserleri, kaynak ve yayınlardan hareketle tespit etmeye ve bulunabilmiş ise-haklarında kısaca bilgi vermeye çalıştık. Hata ve eksikliklerin olacağı kesindir. Arşiv belgelerine dayalı olarak yapılacak araştırmalarla, yanlışlık ve eksiklikler giderilecektir. Böylece, özellikle Balkan coğrafyasında Osmanlı döneminde kurulan, büyüyen *(köy, kasaba, şehir gibi)* yerleşim birimleri ile buralarda inşa edilen mimarlık yapıtlarının niteliği, ve sosyal, kültürel, ticari, ekonomik ve askeri bakımlardan bölgeye etkileri belirlenmiş olacaktır.

Yukarıda belirttiğimiz arşivler ile sahada yapılacak araştırma ve incelemeler, E.H.Ayverdi ile M. Kiel'in kısıtlı imkanlarla başlattığı ve başardığı çalışmaların bir devamı, hedeflenen amaca ulaştırılması .yönünde atılmış adımlar olacaktır.

DİPNOTLAR

1) Gökçek. 1950. 5; Uzunçarşılı, 1965, 139, gökbilgin, 1979, 286; Özcan, 1989 249-250; Oğuzoğlu, 1996. 30-31

(2) Gökçek, 1950, 4

(3) Gökçek, 1950, 2

(4)Gönçek, 1950, 7;Uzunçarşılı, 1965, 139; Özcan, 1989, 249-250. RUMELİ'NİN Türkler tarafından fethine, iskanına ve imarına dair bir çok araştırma ve yayın yapılmıştır. Bu yayınlarından bazıları şunlardır: İnalcık, 1964, 766-773; Aktepe, 1953, 299-312.

(5)Uzuncarşılı, 1965, 140

(6)Akıncı ailelerinin Osmanlı tkarihinde oynadıklardı rol, Balkanlar'ın fethine katkıları ve elde edilen topraklardan bir kısmının bunlara verilmesiyle ilgili olarak bkz. Barkan, 1974, 359-362;Timur, 1979. 187-200; Akdağ,1979, 497-498; Altınay, 1933; Tarcan, 1936; Sezgin, 1999, 213-215; Akıncı ailelerinin Anadolu ve Balkanlar'daki faaliyetlerine yönelik araştırmalarımız devam etmektedir. Arşiv belgeleri ve arazi çalışmalarına dayalı bu araştırmamızı, en kısa zamanda tamamlayıp yayına hazır hale getirmeyi umut ediyoruz. Akıncı ailelerinin imar faaliyetlerine yönelik, ancak büyük eksiklikler içeren bir çalışma vardır. Bkz. Arslan, 2001 42-47.

(7) Paşa Yiğit Bey'in diğer oğlu İshak Bey olup, babasından sonra Üsküp Sancakbeyi olarak da görev yapmıştır. Ancak bu konuda farklı görüşler vardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özer, 1988, 46, dn.18. Başta Üsküp olmak üzere ülkenin değişik yerlerinde birçok eserler yaptıran İshak Bey'in Üsküp'te bir külliyesi bulunmaktadır. Külliyeden günümüze sadece cami ile büyük oranda değişikliğe uğramış bedesteni sağlam olarak gelebilmiş, türbesi ise harap durumdadır. İshak Bey'in Üsküp'teki külliyesi için bkz. Özer, 1998, 46-51-129-132,205.

(8) Mevcut yayınlarda, Turhan Bey'in kökeni konusunda tartışmalar olmakla birlikte, babasının Üsküp ve Bosna'yı fetheden Paşa Yiğit Bey olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu konudaki farklı görüşler için bkz. Babinger, 1988, 104-105; Peremeci, 1939, 387-388; Çevik, 1949, 117-122. Ancak Yrd.Doç.Dr. Levent Kayapınar'ın arşiv belgelerine dayanarak hazırladığı ve bu kitapta basılan Turhanoğulları'nın şeceresi, askeri, siyasi, ve kültürel faaliyetlerine yönelik bildirisi, bu aile hakkındaki bir çok bilinmeyeni ve bilinen bazı bilgilerin de ne kadar yanlış ve eksik olduğunu ortaya koymuştur.

(9) Turhan Bey'in ismi bazı yayınlarda Turahan Bey şeklinde geçmektedir. Bu konuda bkz.

Babinger, 1988, 104; Arslan, 2001, 109.

(10) Gökçek, 1950, 10.

(11) Babinger, 1988, 105; Arslan, 2001, 109; Peremeci, 1939 386; Parmaksızoğlu, 1983, 19-20; Çevik, 1949. 117-122; Bees, 198,419.421; Mehmet Süreyya,5, 1996, 1639.

(12)Bir rivayete göre bir yenilgiye sebep olan ve bir iş becermekten aciz, gafil Semendire valisi Turhan Bey, sugurların korumasına tayin edilmişti. Turhan Bey daima Rumeli askerlerinden Toğuca ve Akıncılara şöyle derdi: "Kafirlerin bizimle savaşacak halleri kalmadı. Sizler, şimdiden sonra savaşlarda kafirlere yumuşak davranınız. Zira küffarın kökünü kuruttunuz. Sultan'ın size işi kalmayıp reaya olursunuz." Bu sözlerin cahil ve halktan olan bazı askerleri cihad ve gazadan soğuttuğu ve Kasım Paşa'ya katılmaları emredilince bunların işi ağırdan alıp geç davrandıkları ve Sultan'ın bunu haber alır almaz, Turhan Bey'i Tokat yakınlarındaki Çardak'ta uzun süre hapsettirdiği görüşü ileri sürülmektedir. Bkz. Müneccimbaşı, I,ty, 233; Oruç Beğ, ty, 91. Hoca Sadettin, 2, 1979,211-212; İnalcık, 1987,16,57-58. Tokat yakınlarındaki hapishane Bedevi Çardak'a bir rdiğer akıncı ailesi olan Mihailoğulları ailesine mensup Mihailoğlu Mehmed Bey de hapsedilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi içinbkz. Uzunçarşılı,1997,181-185.

(13) Müneccimbaşı, I. Ty,241. Bazı tarihçilere göre ise, Turhan Bey, H.850/M.1446, Varna zaferinin olumlu etkisi ve Rumeli beylerinin isteğiyle affedilmiş ve tekrar Mora akıncı beyliğine getirilmiştir. Bkz. Babinger, 1988, 105; Bees, 1988,419; Peremeci, 1936, 386; Hoca Sadettin,2, 1979,222,232.

(14) Turhan Bey'in Ahmet ve Ömer adında iki oğlu olduğu bilinmekle birlikte,H.858/M.1454 tarihli vakfiyesinde şahitler arasında geçen Mehmed, Veysel, Ahmed, Osman ve Hızır ile vakfın mütevellisi olan Ömer adında oğulları olduğu da ileri sürülmektedir. Bkz. Babinger, 1988, 1006; Ayverdi, 1974,787.

(15)Mora'nın Osmanlılar tarafından fethine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Bees, 1988, 419-424.

(16)Turhan Bey'in Kırkkavak Köyü'nde yaptırdığı külliye hakkında hazırlamış olduğumuz çalışmayı, 6-7 Mart 2003 tarihleri arasında Ankara'da Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü(nün düzenlemiş olduğu, Sanatta Asya-Anadolu İlişkileri Sempozyumu'nda ; "Edirne-Uzunköprü-Kırkkavak Köyü Gazi Turhan Bey Külliyesi" adıyla sunduk. Bildiri methi baskı aşamasındadır. Turhpan Bey'in ölümü hakkında bkz. Parmaksızoğlu, 1983, 19-20; Babinger, 1988, 105; Peremeci, 1936, 386; Arslan, 2001, 109; Mehmet Süreyya, 5, 1996, 1639.

(17) Peremeci, 1939, 386; İnalcık, 1987, 145-146; Bees, 1988, 422; Babinger, 1988, 106; Bağman, 1996, 205; Mehmet Süreyya, 4, 1996, 1313; Müneccimbaşı, II, ty, 344-345; Yüksel, 1983, 330.

(18) Turhanoğulları ailesine mensup kişiler daha çok Balkan coğrafyasında, Yunanistan ve Mora'da vakıflar kurarak köy, kasaba ve şehirlerin gelişip şenlenmesine katkıda bulunmuşlardı. Kaynak ve yayınlarda, sadece Turhan Bay, Ömer Bey ve Hasan Bey'in imar faaliyetleri hakkında bilgi bulunabilmiştir. Ailenin diğer fertleri Ahmet, İdris ve Ömer beylerin hem hayatları ve hem de imar faaliyetleri konusunda henüz yeterli bir bilgiye ulaşamadık. Bu nedenle bu çalışmada Turhan Bey ile Ömer Bey'in yaptırmış oldukları eserler ele alınacaktır. Yunanistan ve diğer Balkan ülkelerindeki Osmanlı dönemi imar faaliyetleri ve vakıf eserleri konusunda araştırma yapan bir çok bilim adamı vardır. Bunların başında F.H.Ayverdi ve M.Kiel gelmektedir. Ayverdi ve Kiel, arşivlerdeki belgelerden de yararlanarak, kısıtlı imkanlarla bölgede araştırma ve incelemeler yapmış ve sonuçlarını kitap ve makaleler halinde yayınlamışlardır.. Ayrıca S. Eyice, Yunanistan'daki Türk dönemi eserlerini genel hatlarıyla ele aldığı iki makale yayınlamıştır. M.T. Gökbilgin ise, XV.-XVI. yüzyılda Rumeli'de kurulan vakıfları, mülkleri ele aldığı çalışmasında tamamıyla arşiv malzemesi kullanmıştır. N. Göyünç Yunanistan Mora'daki, Y. Halaçoğlu ise Yunanistan-Teselya Yenişehir'deki Osmanlı döneminde inşa edilen mimarlık eserlerini arşiv belgelerinden hareketle saptamaya çalışmıştır. N. Çam'ın yakın zamanlarda yayınlanan eseri ise bir fotoğraf albümü şeklinde olup, bazı eserler hakkında kısa bilgiler vermektedir. Bkz. Ayverdi, IV, 1982; Eyice, 1954, 157-182; Eyice,1955, 205-231; Gökbilgin, 1952; Çam, 2000. Bu çalışmada adı geçen araştırmacıların eserlerinden yararlanılmış ve bunlar dipnotlarda belirtilmiştir. Yunanistan ve diğer Balkan ülkelerindeki Osmanlı dönemi eserleriyle ilgili yapılmış diğer çalışmalar ise yeri geldikçe belirtilecektir.

(19) Bu araştırmada Turhanoğulları ailesine mensup kişilerin Anadolu ve Balkanlar'da yaptırmış oldukları eserler ve kurdukları vakıflar,, kaynak ve yayınlar yardımıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Hiç şüphesiz belirlenen eserler, Turhanoğulları ailesinin Anadolu ve Balkanlar'da inşa ettirdikleri eserlerin tamamını içermemektedir, çünkü henüz arşivlerdeki belgelerin birçoğu incelenip değerlendirilmemiştir.B incelemede Turhanoğulları ailesine bağlanan yapılar, ayrıntılı bir şekilde tanıtılıp yorumlanmamış, sadece isimleri, bulundukları yerler, günümüze ulaşıp ulaşmadıkları, banisi, yapım tarihi, ait olduğu vakıf ve bölgenin imarına katkıları yönünden ele alınmıştır. Adı geçen aileye ait mimarlık mirasını, tarih ve mimari malzeme, teknik, ve süsleme bakımlarından inceleyip, değerlendirmek bu bildirinin çerçevesini aşacağı için, bu konuyu bir başka çalışmada ele almayı planladık. Turhanoğulları ailesine bağlanan eserler ele alınırken,

aileye adını veren Turhan Bey'den başlayarak sırasıyla, Ömer Bey, Ahmed Bey, Hasan Bey, İdris Bey ve son olarak da Hasan Bey'in oğlu Ömer Bey'in kurdukları vakıflar ve yaptırdıkları eserler incelenmiştir.

(20) Turhan Bey'in kendi türbesinin de bulunduğu külliye, Edirne Uzunköprü'de Kırkkavak köyü'ndedir. Cami, medrese, mektep, hamam, zaviye ve türbeden oluşan külliyeden günümüze sadece, harap durumdaki cami ulaşmıştır. Bu konuda hazırlamış olduğumuz bir çalışma yayın aşamasındadır. Söz konusu çalışma için bkz. Dipnot 16.

(21) Turhan Bey'in Tekirdağ-Malkara ve Edirne-Uzunköprü-Kırkkavak Köyü'ndeki eserleri çin kurduğu vakfa ait H.858/M.1454 tarihli vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde olup, M.T. gökbilgin ve L. Bağman tarafından özetlenerek E.H. Ayverdi tarafından Latin harflerine çevrilerek ve yorumlanarak, M. Serez tarafından ise vakfiyenin tamamı Latin harfleriyle yayınlanmıştır. Gazi Turhan Bey'den "umdet'ül guzat'ül-mücahidin emir Paşa Yiğit Bey oğlu Hacı Turhan Bey" şeklinde bahsedilen vakfiyenin aslı 12x0.235 m. ölçülerindedir. Vakfın ilk mütevellisi olarak oğlu Ömer Bey tayin edilmiş, öldüğünde ise onun oğullarının mütevelli tayin edilmesi vakfiyede belirtilmiştir. Vakfiyenin sonunda 30 şahidin imzası, başta ise dua, besmele ve onaylar yer almaktadır. Daha sonra vakfın şartları sıralanmakta ve vakfa bağlı eserler ile gelir getiren bina ve arazilerden söz edilmektedir. Vakfın gelirinin nasıl ve ne şekilde harcanacağından bahisle vakfiyenin H. Eval-i Receb/M. 1454 Haziran sonunda hazırlandığı ve H. Muharrem sonu/M. 1455 Kanun-i Sani ortalarında yazdırıldığı bildirilmektedir. Bkz. Gökbilgin, 1952, 340-342; Ayverdi, 1974, 785-787; Serez, 1993, 60-63; Bağman, 1996, 203-204.

(22) Külliyeyi oluşturan yapılar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dipnot 16.'da belirttiğimiz çalışma.

(23) Vakfiyeden anlaşıldığına göre vakfın kurulduğu zamanda vakfedilen hayvan adedi şu şekildedir: 90 manda, 140 sığır ve inek, 800 koyun ve 1040 keçi. Bkz. Adı geçen vakfiye.(

(24) Köleler aileleri, hayvanları ve alet-edavatıyla birlikte vakfın hizmetinde olup hamam ve zaviyelerin temizliği, su yollarının bakımı, hamam küllerinin taşınması ve diğer işleri yaparlardı. Bkz. Adı geçen vakfiye.

(25)Gökbilgin, 1952, 340-342; Vakfiyeler, 250,255; Ayverdi, 1974, 786-787.

(26)Gökbilgin,1952, 342; Ayverdi. IV,1974, 787-816; Serez,, 1993, 60,62; Sezgin, 1996, 123.Ayrıca bir tapu kaydında, Turhan Bey'in Malkara'da bir cami ve medresesi olduğuna dair kayıtlar vardır. Bu kayıtların bir tanesinde, "vakf-ı cami-i ve medrese-i Turhan Bey der nefs-i Malkara" ifadesi bulunmaktadır. Bkz. Tapu defteri, no: 490, s. 640.

(27) Gökbilgin, 1952, 342.

(28) Gökbilgin, 1952, 342.

(29) Serez, 1993, 63.

(30) Ayverdi, IV. 1974, 866.

(31) Eyice, 1955, 210; Evliya Çelebi, 8, 1985, 72; Ayverdi, III. 1973, 271.

(32) Yunanistan-Teselya-Yenişehir'deki (Larissa) Tütrk dönemine ait iskan hareketi ve imar faaliyetleri hakkında genel bilgi için bkz. Halaçoğlu, 1974, 89-100, Osmanlı devlet sınırları içerisinde Yenişehir ismiyle bilinen bir çok yerleşim birimi vardır. Zaman zaman bazı yayınlarda karıştırılan bu yerleşim birimlerinden bazıları da Yunanistan sınırları içerisindedir. Araştırma konumuzu ilgilendiren Yenişehir, Yunanistan sınırları içinde kalan Teselya-Yenişehr-i Fenar'dır (Larissa). Bu konudaki hatırlatmaları için Sayın Yrd.Doç. Dr. Levent Kayapınar'a çok teşekkür ederim. Bu konuda ayrıca bkz. Halaçoğlu; 1974, 89.

(33) Halaçoğlu, 1974, 90.

(34) Vakfiyenin VMG arşivinde , defter, 743, s. 146-148'de kayıtlı suretinin fotokopisi ile Türkçe özeti M. T. Gökbilgin, yine vakfiye suretinin fotokopisi ile tanımının Türkçe'ye çevrisi M. Bilge tarafından yayınlanmıştır. Bkz. Gökbilgin, 1952, Vakfiyeler, 250-255; Bilge, 1984, 242-255. Ayrıca vakfiye hakkında kısa bilgiler için bkz. Ayverdi, IV, 1982, 311.

(35) Baltacı, 1976, 579; Bilge, 1984, 205-207.

(36) Gökbilgin, 1952, Vakfiyeler, 250-255; Halaçoğlu, 1974, 92-93; Bilge, 1984, 242-255; Ayverdi,IV, 1982, 311.

(37) Giökbilgin, 1952, Vakfiyeler, 250-255; Bilge, 1984, 242-255; Ayverdi, IV. 1982 311,316.

(38) Giökbilgin, 1952, Vakfiyeler, 250-255; Bilge, 1984, 242-255; Ayverdi, IV. 1982 315.

(39) Tırhala sancağının Osmanlı idaresindeki erken döneminin tarihi, idari ve demografik yapısı, dierlik sahiplerinin özellikleri ile sancağa bağlı Tırhala, Fenar ve Ağrafa vilayetlerinin tahrir bilgilerini içeren H. 859/M. 1454 tarihli defter, M. Delibaşı ve M. Arıkan tarafından yayınlanmıştır. Bkz. Delibaşı-Arıkan, 2001. Son yıllarda arşiv belgelerine dayalı benzer çalışmaların sayısı artmıştır. Sevindirici olan bu durum, Osmanlı idaresi altındaki yerleşim birimlerinin idari, ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel yapısı ile imar faaliyetlerinin belirlenmesine önemli katkı sağlamaktadrı.

(40) Gökbilgin, 1952, Vakfiyeler, 250-255, Ayverdi, II,1972, 5488; Bilge, 1984, 242-255; Ayverdi, IV, 1982, 289.

(41) Vakfiyede, mescitlerden bir tanesinin Tırhala kent merkezinin dışında olduğu belirtilmekte, ancak kayıtlarda geçen iki mescitten hangisinin kent dışında bulunan mahallede olduğu anlaşılamamaktadır.

(42) Ayverdi, II, 1972, 548, dn.1.

(43) Evliya Çelebi, 8, 1985, 48.

(44) F. Babinger, "Moschee und Grabmal des Osman Schah zu Trikkale, Ein des Baumeisters Sinan", Praktika des Akademias, C. IV, Atina, 1929, s.15'ten naklen Eyiice, 1955,217.

(45) Gökbilgin, 1952, Vakfiyeler, 250-255, Ayverdi, II, 1972, 548; Bilge, 1984, 242-255; Ayverdi, IV, 1982, 289.

(46) Ayverdi, IV, 1982, 200.

(47) Tuğlacı, 1985, 391-392.

(48) Parmaksızoğlu, 1982, 20.

(49) Babinger, 1988, 105.

(50) Ayverdi, IV, 1974, 787.

(51) Ayverdi, II, 1981, 477.

(52) Ayverdi, II, 1981, 477.

(53) Caminin planı, fotoğrafları ve inşa tarihi ile ilgili görüşler için bkz. Ayverdi, II, 1982, 477-478, res. 782-785.

(54) Ayverdi, II, 1981, 529.

(55) Ömer Bey'in Malkara'daki eserleri için kurduğu vakfa ait vakfiye, VGM. Arşivinde, esas defter ½, sıra 701, defter no:133-29'da kayıtlıdır. Bkz. Serez, 1993, 70. Ömer Bey'in vakıf kaydı için ayrıca bkz. Sezgin, 1996, 123-124'den naklen :BOA, TD 75, s. 555-556.

(56) Anonim, 1998, 88.

(57) Anonhim,1998, 93.

(58) Yüksel, V, 1983, 327.

(59) Ömer Bey'in Malkara'daki külliyesini ayrı bir çalışmada ayrıntılı olarak ele alacağımızdan burada sadece, kısa ve genel bilgiler verilmekle yetinilmiştir. Caminin planı ve fotoğrafları ile kısa tanıtımı için bkz. Yüksel, V, 1983, 327-330, şekil 105, res. 484-492.

(60) Türbe hakkında bilgiler (metin, plan ve fotoğraflar) ile Arapça kitabesinin metni için bkz. Yüksel,V, 1983, 330, şek. 105, res. 493-495.

(61) Mehmet Süreyya, 4,1996,1313.

(62) Anonim, 1998, 88, 93.

(63) Anonim 1998, 93.

(64) Anonim, 1998, 93

(65) Halaçoğku, 1974, 90-92.

(66) Halaçoğlu, 1974, 92, dipnot 11, 11. Ayrıca Halaçoğlu makalesinode, H.1243/M. 1827 yılında hazırlanmış ve mevcut mimarlık eserlerini –özellikle camileri-gösteren Yenişehir'in bir planını yayınlamaktadır. Söz konusu planda, araştırma konumuza giren Ömer Bey Camisi'nin de yeri işaretlenmiştir. Bkz. Adı geçen makale ve sonundaki harita. Yenişehir'deki Ömer Bey Camisi ve zaviyesi ile diğer eserler hakkında bkz. Tuğlacı, 1985, 407.

(67) Evliya Çelebi, 8, 1985, 40-42.

(68) Eyice, 1954, 152-182; Eyice, 1955, 205-230; Halaçoğlu, 1974, 89-100; Ayverdi, IV, 1982; Çam, 200.

(69) Evliya Çelyebi, 8, 1985, 40-41.

(70) Kitabenin Arapça metni için bkz. Ayverdi, IV, 1982, 310. Ali Emiri Efendi'nin kitabeyi yayınladığı makale için bkz. Ayverdi, IV, 1982 ve dipnot 2'deki yayına.

(71) Evliya Çelebi, 8, 1985, 41-42.

(72) Gökbilgin, 1952, Vakfiyeler, 250; Evliya Çelebi, 8, 1985, 66-67; Ayverdi, IV, 1982, 241.

(73) Elde edilen sayıya, değirmen, dükkan vb. küçük ölçekli yapılar dahil edilmemiştir. Arşiv belgeleri üzerinde ve arazide yapılacak yeni araştırmalarla bu sayının daha da artacağını ve kesin sayının ortaya çıkacağını tahmin etmekteyiz. Bu bağlamda, Dr. Levent Kayapınar'ın arşiv belgelerinden yararlanılarak hazırlamış olduğu çalışma sonucunda, Turhanoğulları ailesine mensup kişilerin 70 civarında mimarlık eseri inşa ettirdiği ortaya çıkmıştır. Akıncı ailelerinin Anadolu ve Balkanlar'daki imar faaliyetlerine yönelik bir yüksek lisans tezi hazırlayan ve daha sonra bu çalışmasını kitap şeklinde yayınlayan H. C. Arslan, Turhanoğulları ailesine mensup kişilerin inşa ettirdikleri eserlerin sayısını, oldukça eksik biçimde, 21 olarak vermektedir. Bkz. Arslan, 2001, 115.

(74) Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, L. Kayapınar yapmış olduğu araştırma ile Turhanoğulları ailesinin askeri , siyasi ve kültürel faaliyetleri ile şeceresini büyük ölçüde açıklığa kavuşturmuştur. Böylece, bu aile hakkında bilinenlerin birçoğunun yanlışlığı ve bilinmeyen pek çok yönü de

KAYNAKÇA

Akdağ M., **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, 1243-1453,** C.1,(3. Basım), İstanbul,1979

Aktepe M.M., "XIV. Ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına Dair", **İ.Ü. Türkiye Enstitüsü Türkiye Mecmuası,** C.X, İstanbul, 1953,s. 299-312

Altınay, A.R., **Türk Akıncıları,** İstanbul, 1933

Anonim, **Cumhuriyet'in 75. Yılında Malkara,** İstanbul, 1998

Arslan, H.Ç., **Türk Akıncı Beyleri ve Balkanların İmarına Katkıları (1300-1451).** Ankara,2001.

Ayverdi , E. H., **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk,** C.IV, İstanbul, 1982

Ayverdi , E. H., **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya,** C.III, İstanbul, 1981.

Ayverdi, E. H., **Fatih Devri Mimarisi, Zeyl,** İstanbul, 1961.

Ayverdi, E. H., **Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451),**İstanbul, 1972.

Ayverdi, E. H., **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 8855-886 (1451-1481),** İstanbul 1973.

Ayverdi, E. H., **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 8855-886 (1451-1481),** C.IV, İstanbul, 1974.

Babinger, F., "Turhan Bey",**MEB İslam Ansiklopedisi,** C.12, İstanbul, s.104-106)

Bağman, L., **Uzunköprü Tarihi ve Belgeleri,** Edirne, 1996.

Baltacı, C., **XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, Teşkilat, Tarih,** İstanbul, 1976,

Barkan, Ö. İ., "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve temlikler I, İstila devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri ve zaviyeleri",**VakıflarDergisi,** S. II, İstanbul, 1942, s. 279-386.

Bees, N. A., "Mora" maddesi, **MEB İslam Ansiklopedisi,** C.8, İstanbul 1988, s. 4123-427.

Bilge, M., **İlk Osmanlı Medreseleri,** İstanbul, 1984

Çam, N., **Yunanistan'daki Türk Eserleri,** Ankara, 2000.

Çevik, H., **Tekirdağ Tarih Araştırmaları,** İstanbul, 1949.

Delilbaşı, M., **Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala,** Ankara, 2001

Eyice, S., "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri", **İ.Ü. Türkiyat Enstitüsü Türkiyat Mecmuası,** C.XI, İstanbul, 1954, s. 157-182.

Gökbilgin, M. T., "Mihailoğulları" maddesi, **MEB İslam Ansiklopedisi,** C.8, İstanbul, 1979, s.285-292.

Gökbilgin, M. T., **XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukatanlar,** İstanbul, 1952.

Gökçek, Y., **Köse Mihal Oğulları,** İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1950.

Göyünç. N., "Mora&da Osmanlı-Türrk İnşa Faaliyetleri" **İ.Ü. E.F. Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi,** S. 1, İstanbul, 1972, s. 13-18.

Halaçoğlu, Y., "Teselya Yenişehiri ve Türk Esermleri Hakkında Bir Araştırma", **İ.Ü. Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi,** S. 2-3,(1973-1974) İstanbul, 1974, s.89-100.

Hoca Sadedin 1979 Efendi., **Tacü't-Tevarih**, C.1-5,(yalınlaştıran İ.Parmaksızoğlu), Ankara,

İnalcık, H., 1964,s.766-773. "Rumeli" maddesi, **MEB İslam Ansiklopedisi,** C.9, İstanbul,

İnalcık, H., 1097. **Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I,**(2.Baskı) Ankara,

Mehmed Süreyya, **Siçil-i Osmani Osmanlı Ünlüleri,** (yayına haz. N. Akbayar), (eski yazıdan aktaran S.A. KMahraman) C.1-5, İstanbul,1996

Mehmet Zıllioğlu **Evliya Çelebi Seyahatnamesi,** (Sad. M.Çevik), C.8, İstanbul,1985

Evliya Çelebi,

Müneccimbaşı ty. Ahmet Dede, **Müneççimbaşı Tarihi,** C. I-II, (Türkçeleştiren İ. Erünsal), İstanbul,

Oruç Beğ, **Oruç Beğ Tarihi,** (baskıya hazırlayan: Atsız), İstanbul, ty.

Özcan, A., 250. "Akıncı" **TDV İslam Ansiklopedisi,** C. 2, İsbtanbul 1989, s. 249-

Özer, M., **Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV. –XIX. YY.),** (S.Ü: Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1998.

0zer, M., "Edirne-Uzunköprü-Kırkkavak Köyü Gazi Turhan Bey Külliyesi", **Sanatta Asya-Anadolu İlişkileri Sempozyumu,** 6-7 Mart 2003 Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Ankara, (baskıda), 1-16.

Parmaksızoğlu, İ., "Turhan Bey, Gazi" **Türk Ansiklopedisi,** C.XXXII, Ankara, 1983,s.19-20.

Peremeci, O.N., **Edirne Tarihi,** İstanbul, 1939.

Serez, M., **Tekirdağ ve Çevresi Vakfiyeleri,** Tekirdağ, 1993.

Sezgin, İ., "Malkara şehri (1475-1601) **İlmi Araştırmalar,** s. 2, İstanbul, 1996, s.119-130.

Sezgin, İ., "Osmanlıların Rumeli'ye Geçzişi ve İlk Fetihler" **Osmanlı,**(ed. G. Eren), C.1,Ankara, 1999, s. 212-216.

Tacan, N., **Akıncılar ve Mehmed II, Bayezid II Zamanlarında Akınlar,** İstanbul, 1936.

Timur, T., **Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Osmanlı Toplumsal Düzeni,**(2.baskı) Ankara,1979.

Tuğlacı, P., **Osmanlı Şehirleri,** İstanbul, 1985.

V.G.M. Arşivi, Ömer Bey'in Malkara'daki Eserlerine Ait **H.889/M.1493-94 tarihli vakfiye,** Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Esas defter ½, Sıra 701, Defter No: 133-29.

V.G.M. Arşivi Turhan Bey'in Yunanistan Yenişehir'deki Eserlerine Ait **H.850?M.1446 tarihli Vakfiye,** Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No:743, s.146-148.

Uzunçarşılı, İ.H., "Akıncı" **MEB İslam Ansiklopedisi,** C. 1, İstanbul, 1965, s. 239-240.

Uzunçarşılı, İ.H., "Osmanlı Tarihinin İlk Devrelerine Aid Bazı Yanlışların Tashihi" **Belleten,**C.XXI, S.81, (2. baskı), Ankara, 1997, s.172-188.

Yüksel, İ. A., **Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid, Yavuz Selim Devri, (886-926/1481-1520)**C. V, İstanbul, 1983.

KEPİRTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ VE ÖĞRETMENLİK ANILARI

Sefer Hakkı TUNCA

Saray'da yaşayan arkadaşım Yusuf Asıl'ın kaleme aldığı okul anıları beni aldı götürdü. Bu köşede diğerlerini de yayınlamalıyız... Her satırında gülümsedik, hüzünlendik... Arkadaşımız İsmet Yanar'ı ve diğer anıları Kepirtepe tarihinin birer özel yaprağı gibidir.

Paylaşılmalıdır...

ARKADAŞIMIZ İSMET YANAR

Emekli Öğretmen Yusuf Asıl

Kırklaeli'nin Kızılcıkdere köyünden Muhittin Ağa'nın oğlu idi. Ailesinin varlıklı olduğu, kendisi de parayı tutmasını bildiği için harçlıksız kalmazdı. Okula geldiğimiz ilk günler evlerinin iki katlı olduğunu, ikinci katından her tarafın apaçık görüldüğünü anlatır, bununla övünürdü. Ev sözündeki "**e**" harfini "**ö**"ye yakın söylerdi. Ev değil de öv gibi olurdu. Bİz evin yüksekliği nedeni ile etraftaki geniş alanın görülmüş olmasını biraz daha abartır; İsmetlerin övden İran *Yaylası görünürmüş (Çocukluk işte)* der takılırdık. Zeki, çalışkan, derslerinde başarılı bir arkadaşımızdı. Bazen şiir yazmaya özenir, hatta bana ısmarlama şiirler bile yazdığı olurdu. Yazdığı ilk şiirinin ilk dörtlüğünü bütün arkadaşlar da bilir. Ara sıra söyleyip kendisine takılırlardı. Şiir şöyle idi:

İsmet Yanar İsmet Yanar

Sende gam mı keder mi var?

Dışın güler için ağlar,

Sende gam mı keder mi var.

Sıra arkadaşımdı, uzun süre aynı sırada oturduk. Benden büyüktü. Kendisine ağabey derdim. Beni severdi. Tutumlu idi ama bu bazen aşırıya kaçar, cimrilik boyutuna ulaşırdı.

Alpullu'da kaldığımız okulun yanında geniş bir alan vardı. Birisi oraya bir iki bisiklet getirir, kiraya verirdi. Son dersten çıktıktan sonra, daha ziyade cumartesi, Pazar günleri, o meydanda; kimimiz düşe kalka, bisiklete binmesini öğrenir, kimimiz de birkaç tur atar eylenirdik.. Ben bisiklete binmesini o meydanda öğrendim. Param olmadığı zamanlar benim bankam İsmet Yanar'dı. Ödünç isterdim. Baştan biraz nazlanır, hatta çıkışırdı:

-Madem paran yok, binmeyiver. Sen ne müsrif adamsın! derdi.

Bir tur da sana veririm deyince yumuşar, istediğimi verirdi. Baştan ilk turu o yapardı, sonra da ben.

Ödünç olarak aldığım para ile aldığım yemişleri de birlikte yerdik.

Borcumu param gelince öderdim. Ama bunu takside bağlar, bazen taksitleri, her gün kuruş kuruş yapardım kızar, söylenir, kabul etmezdi:

Senin gene paran bitecek, gene gelip para isteyeceksin. O zaman görüşeceğiz derdi.

Ben umursamaz:

-Bak, arkadaşlar şahit olsun. Parayı buraya bırakıyorum *(bir kuruş)* ister al ister alma. Bir daha ödemem. der parayı göstere göstere bir yere bırakırdım. Kızardı ama dövmeye kıyamazdı. Parayı hemen almazdı. Bir süre sonra bakardım ki para alınmış.

Bu borç ödeme faslını

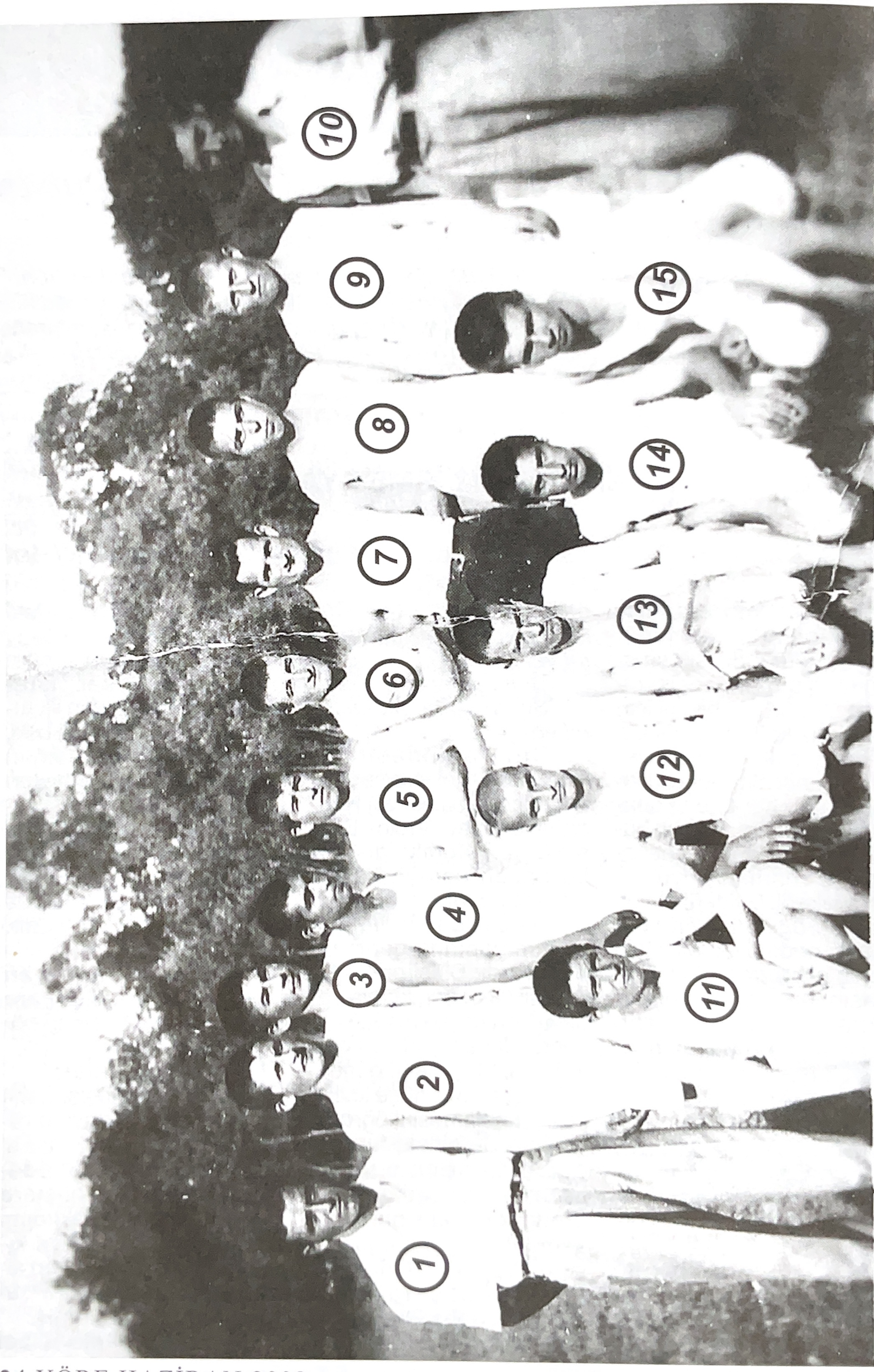

28.06.1938 - 100 m. Koşu Müsabakasında (Fotoğraf: Sefer Tunca)

bazı arkadaşlar da bilirdi. Bu, sınıfta ayrı bir gülüşme, şamata vesilesi olurdu. Ödeme daha ziyade sabah kalkınca olurdu. Bazı arkadaşlar da sabahları:

-Yusuf bu gün İsmet'e borç ödemiyor musun? diye bana takılırlardı.

SABUNLU KALAN TRAŞ FIRÇASI

Göç nedeniyle Hasanoğlan'a gittiğimizde *(1941'de)* 30 öğrenci okul bahçesine kurulan büyük bir çadırda kalmıştık. Sınıfımızdaki yaşça büyük arkadaşlarımız sakal traşı olmaya başlamışlardı. İsmet Yanar'da bunlardandı. Köy dışında okula yakın bir çeşme vardı. Ağabeyim İsmet Yanar, birkaç arkadaşı ile oraya traş olmaya gidecekti. Bende onlara takılıp gittim. Traştan sonra arkadaşlar takımları temizleyip topladılar. İsmet Yanar'ın traş fırçası yıkanmamış sabunlu kalmıştı. Alıp çeşmede yıkayayım dedim. Çeşmeye yöneldiğimde:

Nereye gidiyorsun? Gel buraya, diyerek haykırdı.

-Fırça sabunlu kalmış onu yıkayacağım dedim.

-Yıkama, öyle kurusun.

-Nedenmiş o dedim. Verdiği cevap:

-Gelecek traşta faydası olur, daha az sabun gider.

Benim ağabeyim böyleydi işte!

Bazen sineğin yağını bile hesap ederdi.

ŞAKA

Her yatılı okulda olduğu gibi biz de sınıfta biri birimize çeşitli şakalar yapardık. Bunlardan birisi:

Fark ettirmeden arkadaşımızın arkasına **"Satılıktır"** yazılı kâğıdı iliştirmekti. Diğeri de külah biçimine sokulmuş olan kâğıdın ucunu arkadan yaka altına sokup, kibritle tutuşturmaktı. Şaka yapılan arkadaş ensesinde ateşi hissedince fırlar, telaşla ensesindeki ateşi söndürmeye çalışır, etraftakilerde gülüşüp eylenirlerdi. Böyle şakalarda, İsmet Yanar'ın telaşı, hareketleri daha farklı olurdu. Bu nedenle bazı arkadaşlar da bu şaka için daha ziyade onu seçerlerdi. Öyle ama İsmet Yanar da güçlü kuvvetliydi. Şaka yapanı fena hırpalar, gerekirse döverdi.

Dayağı göze alamayanlar bu şakayı bana yaptırmak isterlerdi. Aynı sırada oturuyorduk. Böyle bir durumda beni dövmeye kıyamaz, küser bir süre konuşmazdı. Bir süre sonra çıkardığım temiz bir dosya kâğıdına bir şeyler yazmaya başlardım. O bu ara beni yan gözle izlerdi, yazı biraz karalanınca:

-Karalandı bu kâğıt. Atacam bak, istersen al deyince

-Yahu ne müsrif adamsın sen! Daha kullanılır o deyip kâğıdı elimden çeker alırdı. Böylece bir kâğıda barışmış olurduk.

Arkadaşımız İsmet Yanar çalışkan, temiz huylu, çok iyi bir insandı. Ne yazık ki biz onu genç yaşta kaybettik. Onu bu gün özlemle anıyor, kendisine Allah'tan rahmet diliyorum.

RESİMDEKİLER

1-Marangoz öğretmenimiz İrfan Bey 2- Fettah Biricik 3- Sefer Tunca 4- Hüsnü Yalçın 5- Sami Akıncı 6-İbrahim Ertur 7- Hamdi Bağ (Tüten) 8-Halil Basutçu 9- İbrahim Pullu (Tunalı) 10-Namık Ergin 11- Arif Kalkan 12- Mehmet Yücel 13- Hüseyin Serin 14- Salih Baydemir 15- İsmet Yanar

M. Edip Ağaoğulları'nın arşivinden

"Kartpostallardaki Edirne"

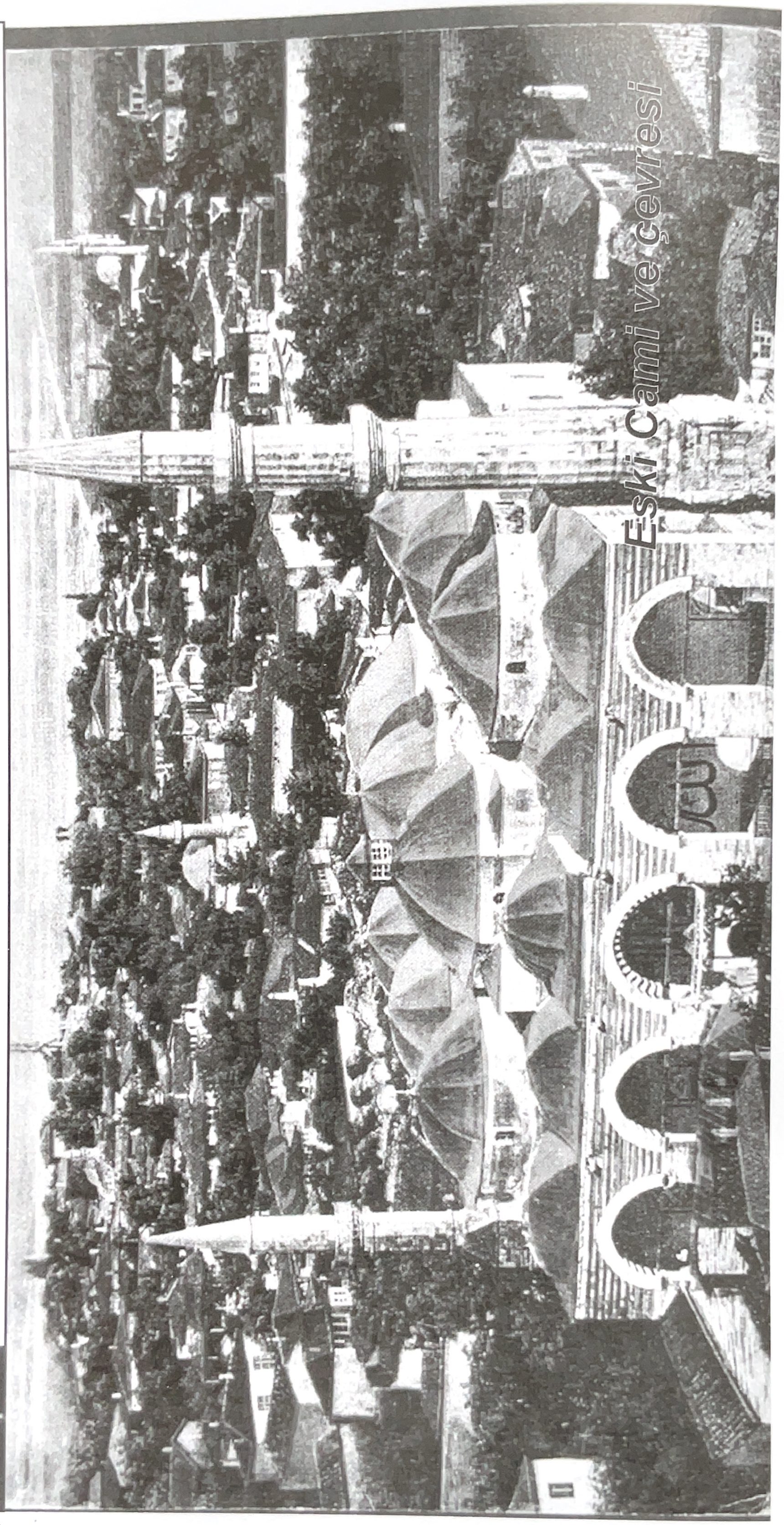

BATI TRAKYA'DA BİR SAVAŞÇI DERVİŞ KIZILDELİ SULTAN (SEYYİDALİ)

(*) Ayhan TUNCA

ÇOBANPINAR KÖYÜ'NDE

"**Kızıldeli**" adını; ilk kez 1997 yılında, bir Hıdrellez günü, Uzunköprü'nün Çobanpınar Köyü'nde duymuştuk.

Çobanpınar; Uzunköprü'nün batısında, ilçe merkezine yaklaşık 10 km uzaklıkta eski bir Türk köyü olup halkı Alevi-Bektaşi'dir.

O köyde Hıdrellez bir başka yaşanır...

Köyün uygun bir meydanında *(o yıllarda ilkokul bahçesinde)* kadın erkek toplanır; yemek yer, eğlenirler.

Günün yiyecekleri topluca hazırlanır ve köy dışından gelen konuklar ağırlanır.

Biz; bir televizyon çekimi için oralardaydık ve ayni yıllarda Edirne'de işletmekte olduğumuz bir kız öğrenci yurdunun öğrenci ailelerine konuk olmuştuk.

Ayrıca bu köyde evlilik nedeniyle bulunan bizim köyden gelme, kadınlar da vardı bu yüzden asla yabancılık çekmedik.

İşte o gün; yanımızdan pek ayrılmayan 70'li yaşlarında, konuşmayı seven bir Çobanpınarlı bey, köyden söz ederken, Bektaşilik ve köyün bu özelliğine ilişkin açıklamalarda da bulundu ve bir ara:

"**Bizim köy Kızıldeli ocağındandır... Meriç'in; Akıncılar, Nasuhbey ve Karayusuflu Köyleri ile Uzunköprü'nün Yeniköy'ü de öyle**" dedi.

Sormuştum:

"Cem yapar mısınız?"

"Şimdilerde olmuyor, gençler uymuyor" demişti.

Kızıldeli'yi o günden beri merak eder, öğrenmeye, anlamaya çalışırım.

Bu araştırma o hıdrellez günü şekillenen merakın ve bu meraka ilişkin bir arayışın ürünüdür.

İLK ARAŞTIRMAYI BİR AMERİKALI YAPMIŞTI

İrene Beldıceanu Steinher'e göre; Kızıldeli Sultan, bir bilimsel araştırma konusu olarak ilk kez Amerikalı J.K Birge tarafından 1957' de ele alınmıştı.

Bizde ise; Ö.Lütfü Barkan'ın çalışmaları içinde bir bölümcük biçiminde ve Tayyip Gökbilgin'in Edirne ve Paşa Livası'nda vakıflar bölümünde...

Sonraları Bedri Noyan'ın hazırladığı Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi yayınlanmıştır.

Fakat konuyu 60'lı yıllarda ele alan Elizabeth Zachariadou şu üç incelemeden de ısrarla söz eder:

P.Wittek, Kızıldeli'nin vakfıyla ilgili bir belge konusunda filoloji sorunlarına eğilmiş ve V.I Manage bu araştırmayı bir notla tamamlamıştır.

Suraiye Faroghi ise, Kızıldeli Sultan Tekkesi'nin daha geç bir dönemdeki ekonomik durumunu vurgular.

Son dönemlerde bir Yunan araştırmacısı M. Zegkinis, Trakya'daki Bektaşileri konu alan kitabında Seyyid Ali Sultan'a ve tekkesine uzun bir bölüm ayırmıştır.*(Solkol, E.A Zachariadou)*

***

Bu arada ilk baskısı 1964 yılında yapılan Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi adlı Enver Behnan Şapolyo'nun kitabında da konuya ilişkin notlar görürüz.

(*) Araştırmacı-Yazar

VELAYETNAME'DEKİ SEYYİD ALİ VE SÜLEYMAN PAŞA

Prof. Dr. Cemal Kafadar'a göre Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi, büyük bir olasılıkla, II. Mehmet'in istimlak atılımı sırasında, ya da hemen sonrasında, Fatih'in oğlunca zarara uğrayanların haklarının ve ünlerinin geri verildiği zamanda yazılmıştı.

Burada Süleyman Paşa ile ilgili çarpıcı yaklaşımlar gözleriz.

Şöyle:

Osmanlı tarih yazımına göre Trakya'daki ilk fetihlerin kahramanı Süleyman Paşa'dır.

Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi'nde de öyle... O; burada da bir kahramandır, ama önder değil...

Yine, Osmanlı Vekayinamelerinde Süleyman Paşa'nın çarpıcı bir ölüm öyküsü vardır...

Fakat Velayetnamede bu olay, önem verilmeden anlatılıyor. Üstelik girişimin geleceği bakımından da bir şey ifade etmiyor.

Daha da can alıcı olan; Trakya yönetimi kurgusundan sapmayan başka Osmanlı Vekayinamelerindeki gibi, Süleyman Paşa'nın yerine sonradan I. Murat'ın geçtiği söyleniyor. *(Cemal Kafadar)*

EMİR SULTAN ÖNEMSİZ BİR KONUMDA...

Osmanlı Vekayinamelerinin diğer kahramanlarından biri de Yıldırım Bayezit' in damadı Emir Sultan' dır.

Asıl adı Mehmed Şemsettin olan Emir Sultan Bu-hara' da doğmuştur.

Yıldırım'ın içkiye tövbe etmesini o sağlar.

Kuruyan bir bahçenin yeşermesinden tutun da, içine ateş parçaları konmuş bohçaya kadar pek çok kerameti olduğuna inanılır.

Ne var ki; Velayetnamede Emir Sultan çok önemsiz bir konumdadır.

"ASA SUYU" SÖYLENCESİ VE FARK

"Bir yaz günü Emir Sultan genç ve ihtiyar bazı kimselerle Musa Baba civarında bir bahçede oturuyorlarmış. Sohbet devam ederken, cemaat içersinden biri, Emir Sultan'ın elindeki asasını yere koyarak keramet göstermesini ister.

Emir Sultan elindeki asasını yere saplar. O anda yerden su akmaya başlar."

Bu suya Asa Suyu adı verilecektir ve Bursa'da, Uludağ istikametinde Nadir Dere Sokakta 100 m. yukarı çıkıldığı zaman, sağ tarafta yol kenarında bulunan hafif çukurdaki suyun Asa Suyu olduğuna ve bu suyun derman verdiğine inanılır.*(Hasan Turyan, Bursa Evliyaları)*

***

Seyyid Ali Velayetnamesindeki öykü ise farklıdır:

"Emir Sultan; Anadolu'ya Seyyid Ali eşliğinde gelir. Hacı Bektaş tarafından Seyyid Ali'nin ordusuna sancaktar atanır. Fatihler Trakya'da zaferden zafere koşarken su bulamadıkları bir şehre varırlar.

Kendisine gösterilen saygıdan memnun olmayan Emir Sultan değneğini acele ile yere saplar ve bir pınar belirir.

Öteki gazi-dervişlerin bu işe sevinmesini beklemeyin sakın.

Seyyid Ali, Emir Sultan'ı bu güce sahip onca insan varken titizlik etmesinden, yani gösterişçiliğinden, ötürü önce azarlar, sonra da öldürücü bir nazarla dünyasından eder.

Derviş-fatihler, merhumu, keşfettiği pınarın

yanıbaşına gömdükten sonra, yeni maceralara doğru yola koyulurlar."

***

Kızıl Deli Sultan hakkında yapılmış araştırmalarda genel olarak bunları buluruz.

Fakat Irene Beldiceanu-Steinherr'e ait bir çalışma vardır ki, burada; **"çok farklı bir Seyyid Ali değerlendirmesi"**görürüz.

Bunu sonraki sayfalarımıza bırakalım...

"GEL BRE DELİ!.."

Şehzade Süleyman ve kırk alperen arkadaşı, Rumeli'ne geçmek üzere sala binerken, o yörede Deli Kızıl Sultan diye bilinen meczup bir kişi gelir ve kendisinin de sala alınmasını ister.

Saldakiler bu isteği kabul etmez..

Giderler...

Bir müddet sonra arkalarda bir gürültü duyarlar...

Bir de bakarlar ki; Deli Kızıl Sultan *(Kızıl Deli Sultan)* kucağına doldurduğu kumu avuçlayıp saçmaktadır.

Kum saçtığı yerlerde oluşan kara parçasını yol yapmıştır Kızıl Deli.

Saldakileri bir korku alır. Şundan ki; eğer bu kum saçma devam ederse Çanakkale Boğazı kapanacaktır.

Sonunda:

"Gel bre deli!" derler. **"Sen sala alınmayı hak ettin!"**

Bunu duyan Kızıl Deli, kucağındaki kumların tümünü, sevinçle, saçar.

Bu kumlardan hilal şeklinde bir kara parçası meydana gelir.

İşte bu kumlar; o gün bu gündür şifalı kabul edilir.

Her yıl 26 Ağustos'ta bu kumlarda Kum Günü yapılmaktadır.(Çardak-Bolayır)

Yağlı güreşler düzenlenir.

YEREL ARAŞTIRMALARDAKİ BOŞLUK...

Yukarıdaki söylence ağırlıklı öykünün giderek sempozyumlarda da öne çıkarılmaya başlandığını biliyoruz. *(1. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu-2003, Halil Delice)* Ancak yine de konuya dönük araştırmalar açısından, Edirne'nin, ciddi, boşluklar içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Çünkü Refik Engin dışında, konu ile ilgili olarak Edirne'de bir başka yerel veya yöresel yazı veya araştırma bulamazsınız.

Bu çalışmamız; söz konusu yerel boşluğun doldurulması iddiası taşımıyor.

Amacımız; Kızıl Deli Sultan ve bu ad etrafında şekillenmiş çok önemli bir tarihi dönem ile yöresel bir kültür değerinin varlığını işaret ederek ön bilgiler derlemektir.

Buna, bir çeşit **"yol açma çabası"** deyebilirsiniz.

Hatta geniş biçimiyle Osmanlı Devleti'nin köklerini veya erken Osmanlı tarihinin Trakya veya Rumeli'yi kucaklayan yöresel boyutlarını daha geniş bir tartışmaya yöneltmede vesile olma girişimi...

İSMET SOLAK VE KIZIL DELİSULTAN SÖYLENCELERİ

Kırklarelili gazetecilerden İsmet Solak'ın, Hürriyet Gazetesi'ndeki köşesinde **"Bizim Diyarın Söylencesi"** başlığı ile yazdığı ve Kızıl Deli Sultan'a söylenceler boyutunda ışık tutan köşe yazısı aynen şöyledir:

"BİZİM DİYARIN SÖYLENCESİ"

1999 yılı başında,

Başbakan Bülent Ecevit, 'Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye' uzanan belgeselin startını vermişti.

Gazi Üniversitesi'nin o dönemdeki rektörü Prof. Enver Hasanoğlu, İletişim Fakültesi Dekanı Alemdar Yalçın ve arkadaşları bize yeni kurulan araştırma merkezinin dergisinden ikişer adet dağıtmışlardı.

Bu dergileri Kırklareli'ndeki evimin kütüphanesinde buldum.

* * *

Doç. Belkıs Temren'in Seyyid Ali Kızıl Deli Sultan söylencesi beni çok sardı. Sultan ve arkadaşları, Rumeli'ye ilk geçen Türkler...

Kırkpınar güreşlerinin başlangıcı da bu kırk dervişe dayanıyormuş.

Seyyid Ali Sultan rüyasında Hz. Muhammed'den talimat alıyor. Hacı Bektaş Veli'ye gidiyor ve kırk derviş Rumeli'ye geçiyorlar.

Çanakkale'nin Çardak yöresine geliyorlar. Tam boğazın önüne. Kendilerini karşıya geçirecek Rum sakılar bunlardan ürküp kaçıyor. Söylenceye göre, Seyyid Ali Sultan kucağına kum doldurup denize saçıyor.

Rüstem Gazi de bu kum tepeciklerine basa basa denizde yürüyor. Salcılar bunu görünce dönüp hepsini karşıya geçiriyorlar.

Çanakkale Boğazı'ndaki bu kum yığınının Lapseki yakınında hala bulunduğu söyleniyor.

***

Trakya'da köy, kasaba yürümeye başlayan dervişler, kimsesiz çocukları da tutsak alıp devşirme yapıyorlar.

Bir kadın oğlunu istiyor. Seyyid Ali Sultan: 'Oğlun kim?' diye sorunca, kadın 'Dimitri' yanıtını veriyor. Seyyid Ali Sultan, 'İsmiyle bulamazsın. Bak şu çocukların içinde bul ve ayır oğlunu' diyor. O günden sonra yörenin adı Bolayır diye anılıyor.

Karşılarına bir nehir çıkıyor. Suları gür. Birbirlerine tutup geçmek için karşı tarafa ip salıyorlar. Bu yörenin adı İpsala olarak anılıyor.

Bir yerde yiyecek arıyorlar. Rumlar zehirli et veriyor. Dervişin biri, 'Bu mal, kara, yemeyelim' diyor.

Yörenin adı hala Malkara diye anılıyor.

Susadıklarında Mehmet Gazi bir keramet gösterip yere vuruyor ve su çıkıyor. Dervişler, 'Mehmet Gazi hayırı buldu' diye seviniyorlar.

Orası hala Hayrabolu diye biliniyor.

* * *

Güneşten korunmak için Seyyid Ali Sultan bir yere çubuk dikiyor. Burada ulu bir çınar büyüyor. Dedeağaç diye anılıyor.

Şimdiki Yunanistan'ın içinde kalan bir kaleyi fethediyorlar. Yumuşak toprakta ilerleyemeyince Seyyid Ali Sultan, 'Gömülün içine toprağın' diye emir veriyor. Burası da Gümülcine olarak anılıyor.

Sonunda kırk derviş bir çayırda şehit düşüyorlar. Her şehidin düştüğü yerde bir pınar fışkırıyor. Burası da Kırkpınar olarak anılıyor.

Bu söylence ile Ahmet Yesevi'den Edirne'ye uzanan sevgi yolunda yürüyüp gidiyorum."

"BİR POSTTA İKİ ARSLAN OTURMAZ!.."

Nejat Birdoğan ise Seyit Ali Sultan'ı şöyle anlatıyor.

"Seyit Ali Sultan, Hacı Bektaş Veli'nin Suluca Karacahöyük'teki dergahında aşçı postunda oturan ve aşçılık hizmetlerini yürüten bir mürşittir.

Bir sabah görevinin başına geç gelir.

Ocağı yakıp kazanı ateşe koyar.

Bu sırada Hacı Bektaşi Veli'nin dergaha geldiğini görür. Oysa aş hala pişmemiştir. Seyit Ali Sultan hemen ayaklarını kazanın altındaki ateşe sokar ve aş kaynamaya başlar.

Kerameti gören Hacı Bektaşi Veli:

'Bir postta iki arslan oturmaz' der ve Seyit Ali Sultan'ı Dimetoka'ya gönderir."

O BİR DERBENDÇİ MİYDİ?

"Kolonizatör Türk Dervişleri" adlı kaynak eserin sahibi, ünlü bilim adamımız, Ö.Lütfü Barkan, Kızıl Deli Sultan' ın bir Derbent kurucusu olduğunu söyler.

Ve kolonizatör Türk dervişi olduğunu...

***

Derbent ne demektir?

Geçit anlamına gelen "**der**" ve tutmak anlamına gelen "**bend**" sözcüklerinden oluşan ve bize "**geçit tutan**" tanımı veren derbent hakkında rahmetli Prof. Dr. Cengiz Orhonlu şu bilgileri de aktarır;

"Derbentler önemli geçit noktalarında bulunmakta idiler. Bugünkü anlamda polis ve jandarma kuvveti olmadığı için yolların ve geçitlerin emniyeti derbendçiler tarafından temin ediliyordu. Derbendçilerin bulunduğu yerler, etrafı kontrol edebilecek şekilde idi.

Derbendler daha ziyade iskan noktalarının az olduğu ıssız yerler de tesis ediliyordu. Bu bir köyün yakınında bulunduğu gibi, köyden uzak yerler de olabiliyordu.

Derbendlerin en büyük görevleri eşkıya grupları ile mücadele ve memur oldukları toprakları onların zararlarından korumak idi.

Derbendler, Osmanlı'da giderek bir teşkilat durumuna dönüşür."

"DİMETOKA KAZASINDA MEDFUN..."

Barkan'ın; **"Diğer taraftan, Rumeli'ne ilk Osmanlı padişahları ile birlikte geçen ve fütuhatı beraber yapan dervişlere ait kayıtlardan biri de Dimetoka kazasında medfun Seyyid Ali; nam-ı diğer Kızıl Delü Sultan'a ait 804 tarihli bir mülkname ile mutasarrıf bulunmaktadır"** açıklaması ile süren notlarda şu bilgileri de bulmaktayız:

"Belirtilen tarihten beri Kızıl Deli oğullarının tasarruflarında olan Tatarviranı ve Tatarlık mezralar, zaviyelerine giden yolculara hizmet etme görevi karşılığında birer evlatlık vakıf olarak kayıtlanmıştır.

Bir zamanlar Tatarlar tarafından iskan edilmiş olan bu viraneler bir derbend köyüdür. Ve babalarının tasarrufunda olan Ahiören ile Bahşayiş, vakfın kurucusu ve ataları adına izafeten "Kızıl Delü Derbendi" ismi verilen bu derbend kendileri ile birlikte bulunan dervişlerle beraber korunmaktadır."

Ö. Lütfü Barkan şöyle sürdürür:

"Demek oluyor ki Allah'ın dağında asayişin ve yolculuğun temini için şenlendirilmesi lazım gelen bir derbend yerinde zaviyeyi tesis ve köy vücuda getirmiş olan bu Bektaşi şeyhleri aynı zamanda hizmetleri takdir edilen jandarmalar, dağ başlarındaki emniyeti temine kadir tabiatta insanlardır."

Kısaltarak söylemek gerekirse; Barkan'a göre Kızıl Deli Sultan, Dimetoka civarında derbendçi bir Bektaşi dervişiydi.

KOLONİZATÖR TÜRK DERVİŞİ MİYDİ?

Koloni; Fransızca kökenli bir sözcüktür ve: **"Göçmen topluluğu veya bu topluluğun yerleştiği yer"** anlamına geldiği gibi: **"Bir ülkede bulunan küçük yabancı toplulukları"**nı da anlatır.

Ö.Lütfü Barkan diyor ki: **"Bu devirlerde henüz yüzlerce köyden haraç toplayan Bektaşi dergahından eser yoktu.**

Onlar dağ başlarını, çorak toprakları işlemek

için yerleşen, evlatları çoğalınca köyler tesis eden ve yerleştikleri toprakları yavaş yavaş bir kültür ve iktisat merkezi haline sokan bir takım muhacirler durumundaydı.

Dağ başlarında yerleşen bu muhacirlerin orada tutunup çoğalmaları da onların kuvvetini göstermektedir.

Bunlar gözü pek ve azimkar Türk kolonları, bu memlekete yalnız bir fatih ve işgal ordusu olarak gelmeyen Türklerin memleket ve toprak açıcılarıdırlar."

Bu anlamda Kızıl Deli Sultan'ı, bir kolonizatör Türk dervişi olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

ELEŞTİRİ

"Osmanlı egemenliğinde Via Egnatia- sol kol" adlı kitapta Irene Beldıceanu- Steınherr; **"Osmanlı Tahrir Defterlerinde Seyyid Ali Sultan: Heterodoks İslamın Trakya'ya Yerleşmesi"** başlığı altındaki yazısında, Seyyid Ali Sultan konusundaki yayınlara ilişkin bazı eleştiriler getirir.

Örneğin ona göre; Bedri Noyan'ın hazırladığı ve yayınlanan Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi'nde yer alan kaynakça verileri açık değildir ve bazı sayfaları basılmadığı için bu metinde bir boşluk bulunmaktadır.

Buradaki bilgilere göre; Seyyid Ali Sultan Horasan Erenlerinden Hüseyin Ata'nın oğludur. *(Asıl adının İbrahim olduğu ve babası tarafından İbrahim Seydi olarak ve Timurtaş adıyla da çağrıldığı söylenir.)*

Lakabı Hızır Lala'dır.

31 Mayıs 1310 *(Veya 20 Temmuz 1403'te)* öldüğü ileri sürülür. *(1356 yılında Osmanlı kuvvetlerinin Çanakkale Boğazı'ndan Rumeli'ye geçmesinde Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın yanındadır. Oradaki görevi bilinmemektedir.)*

Ömer Lütfü Barkan'a gelince, o seçimini eğildiği konu yönünde yapmıştır. *(Yani zaviyeleri inşa edenlerin kolonizatör işlevleri dikkate alınmıştır.)*

M.Tayyip Gökbilgin gerekli görmediği için bazı konuları kesmiştir.

M.Zegkin'de kendi araştırmasında, söz konusu çalışmaların kusurlarını ve boşluklarını aktarmıştır.

TRAKYA'YA 1357'DE Mİ GELDİ?

Sonuçta Beldıceanu bazı kaynaklara kuşkuyla bakarken, tahrir defterlerinden hareketle şunu soruyor:

Kaynakların Seyyid Ali Sultan hakkında verdiği bilgiler nelerdir?

Ve yine tahrir defterinden hareketle şu yanıtı veriyor:

Hem pek az, hem de pek çok şey...

Bu anlamda Seyyid Ali Sultan, Horasan Erenleri'ndendi ve dolayısiyle halk inançlarına yakın bir İslam uygulayan bir cemaattandı...

Babai hareketleriyle arasında bağlar bulunmaktaydı.

Ancak hangi yolu izleyerek Trakya'ya geldiği ve ölümü üzerindeki esrar perdesi hala kaldırılamıyor.

Bugün yalnızca türbesinin bulunduğu yerin bir zamanlar Tarü Bükü adını taşıdığını biliyoruz.

***

Tahrir defteri gibi, hakkındaki efsane de onun Rumeli'yi fethedenlerin ilk dalgasıyla buraya geldiği ortak görüşünü paylaşmakta,ancak efsaneye karşıya Süleyman Paşa ile geçtiği eklenmektedir.

Trakya'ya geçişi Orhan'ın hükümdarlık dönemine rastlar.

Süleyman Paşa'nın ölüm tarihi 1357 olduğuna göre, Trakya'ya geçiş ile ilgili olarak verilebilecek en eski tarih 1357 olabilir.

GELİBOLU VE BOLAYIR'IN FETHİNE KATILDI MI?

Bu arada Bizans'taki çatışmalarda Kontakuzenos hizbini desteklemek için Orhan'ın oğluna yardım edip etmediği veya bu desteğin fethe dönüştüğü bir anda mı gelip gelmediği bilinmiyor.

Ancak Gelibolu ve Bolayır'ın fethine katıldığı kesindir.

"Süleyman; denizi ilk olarak Gelibolu'da aştı ve Seyyid ile birlikte yolu diğerlerine açtı."

Daha sonra Seyyid, kuzeye, Via Eğnetia'ya doğru ilerlemiş ve bu yolu Fere'ye kadar izlemiş; fakat bir süre sonra Via Egnetia'dan ayrılarak Dimetoka bölgesini fethetmiş ve Dimetoka'nın batısında, Kızıldeli adındaki bir çayın yakınındaki derbentin yakınına yerleşmiştir.

KIZILDELİ DERESİ...

Seyit Ali Sultan defterlerde Kızıldeli Sultan adı ile anılmaktadır.

Acaba lakabı buralardaki çaydan mı kaynaklanmaktadır?

Olabilir. Ama bu soruya kesin yanıt verilmese de pek çok araştırmacı Kızıldeli Nehri'nin Seyit Ali Sultan'a lakab olarak kaldığını kabul eder.

Orada bir zamanlar bir köy ve bir kervansaray vardı

Ancak, Sultan buraya d burada derbendi koruyan bir avuç gayrimüslimden başka kimse kalmamıştı.

Bu; hiç kuşkusuz, şiddete ve kılıç hakkına dayanan bir iskandır.

***

Seyyid Ali Sultan'ın, ya da soyundan gelenlerin sultandan berat elde etmesi için neredeyse kırk yıl geçmesi gerekti. *(Karşıya geçme Orhan döneminde gerçekleşmiş; ancak mülklerinin bir Osmanlı padişahı tarafından tanınması Dimetoka bölgesine yerleşmelerinden yaklaşık 40 yıl sonra Yıldırım tarafından 1402'de gerçekleşmiştir.)*

Diğer yandan; velayetname, Osmanlı hanedanına duyduğu küçümsemeyi gizlememekte, hanedanı dolaylı olarak kendi çabalarının meyvesini toplamış olmakla suçlamaktadır. Üstelik bu durum neredeyse, yüzyıl boyunca değişmemiştir.

CEMAAT TARİKATA DÖNÜŞTÜ

Başlangıçta Kızıl Deli Sultan cemaati küçüktü ve toplam 14 haneyi kapsamaktaydı.

Derken birden köklü bir değişimle karşılaşıyoruz. 1486'da karşımıza zaviyesi, dervişleri ve dedeleriyle ortaya dini bir tarikat çıkmaktadır.

Bu küçük cemaat otuz yıl içinde, büyük olasılıkla Balım Sultan'ın girişimiyle, gerçek bir tarikata *(Bektaşi tarikatına)* dönüşmüştür. Başka bir deyişle tahrir defterinde 1456 yılına bakıldığında dinsel bir tarikatla ilgili herhangi bir şey görülmezken 1486'da durum değişivermektedir.

Bektaşilik tarihine bir göz atacak olursak, bu tarikatın tam o sırada bir dönüm noktasında bulunduğunu saptarız.

Aynı bölgede doğan Balım Sultan'ın Bektaşi hareketini dizginlerini ele aldığı bir dönemdir bu.

Gerçek anlamda bir tarikat kurulması ona mal edilir.

Vakıftan yararlananların unvanları şeyh, derviş, dede olmuştur ve bu durum bize üyeleri hiyerarşik döneme göre yapılanmış bir tarikat karşısında bulunduğumuzu gösterir.

BALIM SULTAN VE KIZILDELİ SULTAN

Bektaşiler; Balım Sultanı İkinci Pir *(Pir-i Sani)* olarak kabul ederler ve onun Bektaşiliğin tarikat olarak yeniden yapılanmasında etkili olduğuna inanırlar.

Balım Sultan Erkanı, yola giriş törenidir.

Meydandaki on iki posttan biri olan Ekmekçi Postu Balım Sultan Makamına aittir. *(Doç. Dr. Hüseyin Bal)*

Balım Sultan hakkında belgelere dayanan kesin bilgi yoktur; ancak rivayetler muhteliftir.

Babasının Seyyid Ali Sultan *(Kızıl Deli Sultan)* ile birlikte Rumeli'ye geçen Mürsel Baba olduğu kanaati yaygındır.

Bir nefese göre; Balım Sultan, Abdal Musa ve Kızıl Deli Sultan çağdaştırlar, arkadaştırlar ve yoldaştırlar.

Balım Sultan arkadaşı yoldaşı
Kızıl Deli Sultan dürür hem eşi
Abdal Musa Sultan dersen ne kişi
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi?

(Nüzhet 1930:6)

Kazak Abdal'a ait bir nefese göre Balım Sultan Pir'in ocağını uyaran, Mürsel Baba'nın oğlu Kızıl Deli Sultan'ın uyandırdığı *(yetiştirdiği)* kişidir.

Kızıl Deli ocağından uyanan
Baştanbaşa yeşillere boyanan
Varıp Pir'in eşiğine dayanan
Mürsel Baba'nın oğlu Sultan Balım'dır.

Mekan tutmuş Hanbağı'nda bucağın
Bulutlara ağıp tutan sancağın
Uyandırdı pirimizin ocağın
Mürsel Baba oğlu Sultan Balım'dır.

OCAKLAR LİSTESİ VE KIZILDELİ SULTAN

Konuyu araştıran Baki Öz *(Alevi Ocakları Ve Dedelik)* Alevi ocaklarına kaynaklık eden kişileri Emevi ve Abbasi zulmünden kaçıp Orta Asya ve Orta Doğu'da Türklerin yaşadığı bölgelere sığınan ve ehli beyit soyundan kişiler olarak niteler. Bu özelliği olanlar Seyyid ve ya Şerif olarak sınıflandırılırlar.

Orta Anadolu ve Türkiye'nin batı kesimlerinde doğan dede ocaklarının çoğunu ise; Ehlibeyit soyundan gelmeyen Türk ve Türkmen kökenli aileler olarak tanımlar. Bunların çoğu 15. ve 16. yüzyıllardan sonra bu yörelere gelmiş, Asya'dan geldikleri içinde Horasan Erenlerinin soyları gözüyle bakılmıştır.

Burada; kuşkusuz Kızıl Deli Sultan'ın Seyyid unvanı bu farklı belirtme anlamında da önem kazanmaktadır.

Ocaklar Alevi gruplarına doğru yolu gösteren tekke ve dergah türü yerlerdir.

Cem Vakfı'nın arşivinde yer alan ocakların toplamı 116'dır ve Kızıl Deli *(Seyyid Ali Sultan)* bu dağılım içinde 56. sıradadır.

POST VE KIZILDELİ

Bektaşilikte örgütlenmeyi, tarikatı belli bir kurum düzenine sokarak biçimlendiren Balım Sultan, Muhiblik, Dervişlik, Mücerredlik, Babalık, Post gibi görevleri de belirlemiştir.

Post bir çeşit görev aşamasıdır; ama ayrıca bir makamdır da.

Pir Evi'nde 12 imam sayısınca 12 makam oluşmuştur.

Bunlardan ikincisi; Aşçı Postudur ve buna Seyyid Ali'nin önemine binaen Sultan Postu da denmektedir.

ŞİİRLER VE KIZILDELİ

Bektaşi şiirinde ve kimi öykülerde bazı isimler o denli çok kullanılırlar ve onlara ilişkin öylesine övücü, yüceltici sözler söylenir, olağanüstü başarılar yükletilir ki, okuyucu şaşakalır.

Oysa bu kişiler sevilmiş, sayılmış, arınmış kimselerdi. Çağlarında davranışlarıyla çevrelerinde geniş bir saygı, derin bir sevgi düzeyi yaratmışlardı. *(İsmet Zeki Eyüboğlu)*

Bu kişiler arasında Abdul Musa, Balım Sultan, Emir Sultan, Geyikli Baba, Kaygusuz Abdal, Mürsel Baba, Otman Baba, Saru Saltuk, Sersem Ali Baba gibileri çok bilinir.

Hiç kuşkusuz Kızıldeli *(Seyyid Ali Sultan)* bu ünlü isimler arasında çok önemli ve yaygın bir yer tutar.

KIZIL DELÜ EVLATLIK VAKFI

M. Tayyip Gökbilgin ünlü eserinde *(Edirne Ve Paşa Livası, Vakıflar- Mülkler Mukaatalar)* şöyle der:

"Kolonizatör Türk dervişlerinden olan ve vakıfname suretinin ifadesi ile 'diyar-ı Rumeli şeref-i İslam ile müşerref oldukta bile gelen' Kızıl Deli Sultan, Dimetoka' da yerleşmiş ve Yıldırım Bayezid tarafından kendisine üç köy (Daru-Büki, Büyük Viran, Tırfılla Viranı) temlik edilerek 804'te (1388) mülknamesi verilmiş sonra burası evladlık vakfı haline gelmişti."

Vakıf; kişinin, topluma yararlı bir kurumu meydana getirip bu kurumun sürekli yaşamasına yetecek parasal ve ekonomik kaynakları ayırması olarak tanımlanabilir. *(Metin Kunt)*

Amaçladıkları toplumsal gelişmeleri gerçekleştirmek için de vakıflar kurdular.

Bunların en önemlileri hem kasabalarda hem kırsal bölgelerdeki derviş tekkelerini destekleyen vakıflardı. Yani ele geçirilen, halkının büyük çoğunluğu Hıristiyan olan yörelerde beylerin adadığı kaynaklarla kurulan tekkeler, çevredeki halka maddimanevi destek sağlayan toplumsal ve kültürel merkezler olarak gelişti.

Daha önce Anadolu'nun Müslümanlaşmasında olduğu gibi Rumeli'nde Türkçe'nin ve İslamiyet'in yayılmasında derviş tekkeleri ile Bektaşilik gibi Anadolu tarikatları önemli rol oynadılar.

***

Kızıl Deli vakfı için **"Evlatlık Vakfı"** terimini kullanan Gökbilgin bu vakfın kapladığı arazileri de detaylı bir şekilde tanımlar.

Irene Beldiceanu, bu vakfın 1486'da *(yani 2. Bayezıd döneminde)* sağlamca yapılandırılmış olduğunu söyler ve vakıf kurucusunun soyu sopu lehine kurulmuş vakıf anlamına gelen**"evlatlık"** teknik teriminin ilk kez karşımıza bu dönemde çıktığını anlatır.

Kızıl deli soyundan beş kişi: Gülşehri, İlyas, Bilal, İshak ve Sinan, vakfın karını paylaşıyor ve bu arada inşa edilen zaviyede gelip geçenleri ağırlıyorlardı.

Gülşehri'nin bir, Sinan, İlyas, Bilal, İshak'ın ikişer oğulları vardı.

Ramazan Balkan ise; 1927 yılındaki Seyit Ali Sultan vakfına bağlı 27 köyden söz eder:

1-Kanberler 2-Mesimler 3- Encekköy 4- Yılanlı 5- Karaören 6- Ahlatçıköy 7-Kirezli 8- Dervent 9-Armutlu 10-Aşağıtekke 11-Ömerler 12-Pirpınarları 13- Hacı bağıl 14-Kütüklü 15- Sarpdere 16-Maskarla 17-İmanlar 18- Elebiler 19-Sucahla 20- Büyükderbent 21-Seçek sırtı 22-Horasan karısı 23-Ballıkaya 24-Cuvakoru 25- Aşağı mahalle 26- Kuşpınarı 27-Yazılıtaş.

Kızıldeli Sultan Türbesi ve dergahının güneyinde ve çok yakınında bulunan Kuşarlar köyü ile ona bağlı olan Çilingirlerin de bu toplam köy sayısına eklendiği biliniyor.

EDİRNE VE KIZILDELİ SULTAN

Refik Engin'in konuya ilişkin araştırmasında, Edirne, Keşan ve civarında yaşamakta olan inanç grupları şöyle sıralanır:

Kayalar Türkmenleri...

Kızıldeli Sultanlılar...

Langazalılar...

Sarı Keçe Türkmenleri...

Tümünün ortak özelliği Yunanistan göçmeni olarak buralara gelmiş olmalarıdır.

Fakat Kızıl Deli Sultan Bektaşilerini diğerlerinden ayıran özellik ise uyguladıkları erkanı devam ettirmeleridir.

Kayalar Türkmenleri, Langazalılar ve Sarı Keçe Türkmenleri, Balım Sultan Erkanını uygulayan topluluklardır.

Refik Engin Kızıldeli Bektaşiliğini Balım Sultan öncesi Bektaşilik olarak ele alır.

***

Trakya'da Bektaşiliğin soydan gelme bir inanç olduğu kabul edilmez. Yani dileyen her kişi Bektaşi olabilir. Bu durumun soydan gelme veya diğer toplumdan bir ayrıcalığı veya üstünlüğü yoktur.

"Trakya'da Alevi doğulur, Bektaşi sonradan olunur sözü bunu anlatmak içindir. Alevilik doğuştan o toplumdakiler için bir yaşam biçimi, Bektaşilik kişinin olgunluğuna ve isteğine göre oluşan inanç biçimi olarak kabul edilmelidir."

***

Refik Engin'in, Hakkı Çilingir' den yazılı olarak elde ettiği bilgiye göre Edirne merkez köylerinden Eskikadın, Hıdırağa, İskender, Köşençiftliği Kızıldeli Sultan Tekkesi'ne bağlı Bektaşi köyleridir.

Uzunköprü'nün Kavak mahallesinde ayni tekkeye bağlı Bektaşiler bulunmaktadır. Ayrıca bu ilçenin Yeniköy, Çöpköy, Çobanpınar, Harmanlı, Çavuşlu, Maksutlu, Balabanköy, Eskiköy köyleri, Kızıldeli Tekkesine bağlı Bektaşilerin yaşadığı yerlerdir.

Bu arada Uzunköprü'nün Çavuşlu Köyünde Langaza Bektaşileriyle birlikte Kızıldeli grubu bulunuyor.

Karayusuflu, Umurca, Alibeyköy, Büyükaltıağaç, Küplü *(?)* köyleri Kızıldeli Sultan ocağına bağlı Bektaşileri barındırmaktadır.

İpsala'daki Kızıldeli Sultan'a bağlı Bektaşilerin yaşadığı köyler şunlardır:

Türkobası; Tevfikiye, İbriktepe...

Havsa köyleri: Musulça, Hasköy...

Lalapaşa; Taşlımüsellim Köyü...

ÇOK FARKLI BİR SEYYİD ALİ DEĞERLENDİRMESİ

Ünlü tarihçilerimizden Prof. Dr. Cemal Kafadar, bir yazısının ara başlığını: **"On Beşinci Yüzyıldaki ayrık Tarih: Seyyid Ali Sultan'ın Yaşam Öyküsü ve Hacı İlbeği Masalları"** olarak koymuş ve bu başlık altında çok farklı bir **"Seyyid Ali değerlendirmesi"**ni öne çıkarmıştır.

Şöyle diyor:

"Hele bir kaynak var, anonim tevarihin en serti bile Ali Osman hakkında yapacak doğrudan bir eleştirisi olmayan bu kaynakla karşılaştırıldığında yumuşak kalıyor.

Burada Batı Anadolu gazilerinin en parlak başarılarından biri olan Trakya'nın fethi onurunu, bilinen bütün öteki vekayinamelerinden korkunç değişik bir biçimde bölüştüren küstah bir 'ayrık tarih' ile Osmanlı tarih yazıcılığına karşı bir meydan okuma var."

Sözü edilen araştırma Irene Beldiceanu'ya aittir...

SEYYİD ALİ BİR KARESİ (KARASI) GAZİSİ VEYA HACI İLBEYLE AYNI KİŞİ Mİ?

"Batıya doğru itiş, Osmanlıları, Karesi Beyliği ile rekabet içine soktu; o da, Osman'ın beyliği ile hemen hemen ayni zamanda tarihin karanlığını yırtıp çıkmıştı ortaya." *(İrene Beldiceanu)*

"Osmanlıların ele geçirdiği rakip Türkmen beyliklerinden ilki olan Karesi'nin kendi içindeki bölünmelerden yararlanarak 1340'larda Orhan tarafından ele geçirilmesini bazı tarihçiler, halkın barışçı boyun eğişi gibi gösterirler." *(Caroline Finkel)*

13. asrın sonları veya 14. asır başlarında Balıkesir ve Çanakkale taraflarında kurulan ve tarihlerde Karası oğulları diye meşhur olan bu ailenin ceddi II. asrın ikinci yarısında orta Anadolu'da bir devlet kurmuş olan Melik Danişment Gazi'dir.

Karası Bey'in babası Kalem Şah'tır.

"Karası Bey gerek Moğollardan kaçarak ülkesine sığınan ve gerek Dobriçe'den Ece Halil Kumandasiyle gelmiş olan Sarı Saltuk'a mensup Alevi Türkmenleri kendi topraklarına yerleştirmek suretiyle bu havalideki Türk nüfusunu arttırmıştır." *(Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı)*

Karası Bey'den sonra memleketin bütünlüğü bozulur ve beylik birinin merkezi Balıkesir, diğerinin Bergama olmak üzere ikiye ayrılır.

İ. Hakkı Uzunçarşılı, Karası Beyliği'nin Osmanlıların eline geçtiği tarih konusunda kayıtların birbirini tutmadığını söylüyor.

Sırpsındığı baskısının ünlü kahramanı Hacı İlbey'in adını Karası'nın Osmanlıların eline geçtiği günlerde duymaktayız.

Karası ümerası Hacı İlbey'i Orhan Gazi'ye gönderirler ve Orhan'ın yanında bulunan Dursun Bey'in kendilerine hükümdar yapılmasını isterler.

Orhan teklifi kabul eder ve Dursun Bey' i de yanına alarak Balıkesir üzerine yürür. Karasıoğlu Bergama kalesine kaçar ama Balıkesir ümerası başta Hacı İlbey'i olduğu halde Evrenuz, Ece Halil, Gazi Fazıl Beyler Orhan Bey'i karşılar.

Orhan Bey; Dursun Bey'i Hacı İlbey ile Bergama kalesine gönderir kardeşiyle barıştırmak için.Fakat kaleden atılan bir ok Dursun Bey'i öldürecektir.

Orhan Gazi Bergama'yı kuşatır ve Karası hükümdarı teslim olur.

Ya sonra?

Karası ümerasından Hacı İlbey'i, Evrenuz, Ece Halil, Gazi Fazıl Beyler Osmanlı devleti hizmetine geçerler.

Bazı tarihçilere göre bu beyler Süleyman'ın yanı sıra kendi hesaplarına savaşıyorlardı ki bunların en tanınmışları Hacı İlbeyi ile Trakya'da yerleşmiş olan Bedrettin'in babası gösterilir.

Prof. Dr. Ali Sevim şöyle yazıyor: **"Karesi beyliğinin değerli emirleri, Osmanlı hizmetine girerek Rumeli'deki fetihlerde büyük başarılar kazandılar.Hacı İlbeyi, Evrenus Bey,Ece Halil ve Gazi Fazıl adlarındaki bu emirler, tarihe ün salan değerli Türk komutanlarıdır."**

Bir yabancı yazar, Donald Nıcol'da ise şu cümleleri okuyoruz: **"İlk kez Umur ile birlikte Avrupa yakasına gelmiş olan Hacı İlbey gücünü Orhan oğlu Süleymanınkilerle birleştirdi.Diğer gezi sergerdeleri Trakya'da kendi hesaplarına akınlar yapıp bölgeyi talan ettiler."**

YOKSA!..

Tüm bu Hacı İlbey değerlendirmelerinden sonra ayni kişiyle ilgili en çarpıcı ve çok farklı bir değerlendirme Irene Beldiceanu'dan gelmektedir ve o şöyle der:

"Seyyid Ali, pekala Orhan Bey'in 1330'lardan başlayarak birkaç aşamada beyliklerini alması üzerine Osmanlı güçlerine katılan Karası gazilerinin önde gelen kişisi Hacı İlbey olabilir."

Prof. Dr. Cemal Kafadar şunları ekliyor:

"Osmanlı tarihçiliği Karasi gazilerinin katılımını genel olarak, Osmanlı önderliğinde din uğruna savaşa hizmet vermekten mutlu; ayni görüşteki savaşçıların kardeşçe bir bütünleşmesi olarak gösterirse de, ilişkinin pek öyle pürüzsüz olmadığının çeşitli belirtileri var."

***

Cemal Kafadar'a göre; bu savaşçılarla Osmanlı hükümdarı arasında açıkça anlatılmamış, ama belirgin anlaşmazlık izleri vardır ve bu duruma şaşmamak gerekir.

Fakat tuhaf olan bir durum; İlbeyi gibi bir fatihin adına hiçbir mülk ya da vakıf bulunmaması.

Bu arada bir başka yoruma göre aile topraklarını Orhan'a verdiği için Bergama halkı İlbey'den öyle nefret eder ki onu yakalayıp zindana atarlar ve İlbey orada iki yıl yattıktan sonra ölür.

***

Profesör Kafadar şu sonuca ulaşıyor:

1-Hemen bütün anlatılara göre İlbeğinin *(İlbey'in)* fethettiği bir kent olan Dimetoka'daki türbe, 16. yüzyılda Bektaşi tarikatının en saygın dört ya da beş kutsal onurundan biri diye bilinirdi.

2-Trakya'daki kimi önemli gaza başarılarının onuru için Osmanlılar ile öteki gaziler arasında çekişmeler yaşanmıştır.

3-Seyyid Ali'nin; bir vakitler, yaşamının ve maceralarının birbiriyle uzlaşmaz değişik varyantlarının olduğu kesin.

ENVER B. ŞAPOLYA'DA SEYYİD ALİ

Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi adlı yapıtında Şapolyo Seyyid Ali'ye ilişkin farklılıklar içeren şu bilgileri vermektedir:

"Fatih Sultan Mehmet ölüp yerine oğlu Bayezid Veli geçince, Dimetoka Bektaşi dergahını uyandırdı.

Bunun sebebi de Bayezit Veli'nin Dimetoka'da doğmuş ve büyümüş olmasıydı. Bu sebeple Dimetoka'yı çok seviyordu.

O zamanlar Dimetoka'daki Seyyid Ali Sultan Dergahı pek şöhretliydi. Bayezid Veli'nin bu dergaha karşı muhabbeti vardı. Bu sebeplidir ki Hacı Bektaş Veli türbesini tamir ettirdi.

Zamanında Bektaşi dergahının postneşini Hızır Bali Baba idi. Bayezid Veli bu zata saygı göstermekte idi.

Bayezid Veli tahtta iken, İran tahtında bulunan Safavi hükümdarı Şah İsmail Anadolu Alevilerini Osman oğullarına karşı kışkırtıyordu.

Şah İsmail kuvvetleri Musul ve Diyarbakır üzerine akınlar yapıyorlar ve havalide İran Şiiliği'ni yaymaya çalışıyordu. Bayezid Veli Anadolu Türk Kızılbaş ve Bektaşilerinin Şii tehlikesinden korumak maksadı ile Hacı Bektaş dergahına Balım Sultanı gönderdi.

Balım Sultan Bektaşilikte yenilikler yapmış 'Mücerred Babalık' usulüne ihdas etmiştir.

Ayni zamanda 12 İmam Ayini,12 Çırağ gibi inançları getirmiştir.

Balım Sultandan sonra meydan erenlerinin on iki postu şunlardır ve burada Seyyid Ali'yi de görürüz:

1-Baba: Horasan Postu, Hacı Bektaş Veli Makamı

2-Aşçı: Seyyid Ali Sultan *(Dimotoka'da*

Medfundur)

3-Ekmekçi: Balım Sultan *(Pir evinde Medfundur)*

4-Nakib: Kaygusuz Sultan *(Mısır'da Medfundur)*

5-Atacı: Kanber Ali Sultan

6-Meydancı: Sarı İsmail Sultan

7-Türbedar: Kara Don-lu Can Baba Sultan

8-Kilerci: Hacim Sultan

9-Kahveci: Şeyh Şazeli

10-Kurbancı İbrahim Aleyhisselam

11-Ardal: Abdal Musa

12-Mihmandar: Hızır Postu Taştan geldiği söylenmektedir. Timurtaşa, Seyyid Ali Sultan yahut HızırLala da denilmektedir.

Bektaşiler Balım Sultanın Seyyid Ali Sultan'ın oğlu olduğunu söylerler. Fakat doğru değildir."

***

Ne var ki Şapolyo, ayni kitabında, Bektaşi Tekkelerinin bulunduğu yerlerin adlarını verirken Kızıl Deli Sultan tekkesinin yerine Kırcaali olarak belirterek Dimetoka'daki tekkeyi Seyyid Ali Sultan Türbesi olarak göstermiştir. Böylece, burada Kızıl Deli Sultan ile Seyyid Ali'nin farklı kişiler olduğu sonucu çıkmaktadır ki burada bir çelişki gözlemiş oluruz.

KIZILDELİ SULTAN TÜRBESİ'NE GİDİŞ

Süloğlu Ziraat Odası üyelerinin Sami Zeren kaptanlığında Gümülcine'ye bir tarım fuarı için gidiyor olmalarından yararlandık.

Otobüsteyiz...

Pazarkule'de gümrük işlemleri yapıladursun, bizler çoktan sohbete girdik bile...

Ziraat Odası Başkanı Cengiz Yorulmaz'ın **"benim agam, benim abim"** li sıcak ve samimiyet yüklü açıklamalarında dinleyicisi olduğumuz konu ise yerel tarım ve buğday veya ayçiçek tarımının güncel sorunlarıdır... Teşvik primlerindeki aksamalar mesela... Ve buğdayda dekarbaşı verimliliğin Edirne boyutları... Avukat Ertan Sezer; bir un fabrikası sahibi olarak bizlere, buğdayın fabrika aşamasındaki durumunu, üretim ve borsa sürecinden geçen maaliyetleri yanında, nitel özellikleriyle de ilgili açıklamalarda bulunuyor. Anlıyoruz ki AB içinde yarışmak kolay olacağa benzemiyor... Bu arada, Edirne Zirai Araştırma Müdürlüğü'nün buğday çeşitlerini çoğaltan saygın çabalarından söz ediliyor. Pazarkule sınır kapısından, geçmek, hemen ulaşılan ilk yerleşim yeri durumundaki Türkçe adıyla Çörek Köy, Rumca söylenişiyle Kastanya, çoktan gerilerde kaldı. 1924 mübadelesiyle Karaağaç'tan buralara gelerek kurdukları Altınkaraağaç *(Yunanlıların deyişiyle Aristisda)* bizim, Ertan Sezer ve benim inmemiz gereken yerdir ve öyle yapıyoruz.

Süloğlulu çiftçiler yollarına devam etmekteler.

YORGO VE MEHMET

2 Şubat 2007 Cumartesi...

Sabah sisliydi hava; şimdi bulut ve güneş var. **"Ertelesek mi veya kar yağarsa büsbütün ertelenir"** türü değerlendirmeler sonrasında nasıl şekilleneceğini bilmediğimiz bir araştırma yolculuğunun ilk durağında, bir yakınımızın verdiği telefon numarasıyla ulaşmamız çok zor olmuyor Yorgu'ya... Hemen her hafta Edirne'ye gelen çok sevdiği av arkadaşıyla buluşan veya arkadaşı Murat'ı oralarda sık sık ağırlayan Yorgo, gezimizin en büyük şansıdır... Yorgo, beyefendi ve güler yüzlü duruşu, düzenli Türkçesiyle bu çok hareketli, modern 20 bin nüfuslu, coğrafyası

dümdüz ve Meriç Nehri ile ayrıldığımız küçük kasabada adeta günlerdir planlaşmışçasına bugünkü yolumuzu ve haritamızı çiziveriyor. Önce şık bir otelin lobisinde çay ısmarlıyor bize; sonra Mehmet'e götürüyor. Mehmet, kiraladığı mekanda bizim buralarda çok bildiğimiz türdeki bir kahvehaneyi işletmektedir. Müşterileri, buralardan göç etmiş Gagavuz Türkleri... O izlenimi almaktayız... Mehmet'se derdimizi öylesine çabuk anlıyor ve bir plan yapıveriyor ki... Rahatlıyoruz, seviniyoruz... Edirne'de İmam Hatip Lisesi'nde okumuş bir süre Mehmet; ama belli ki tembellik etmiş. Bitirememiş okulunu. Fakat daha da önemlisi Mehmet; bizim gitmeye çalıştığımız türbenin *(Yukarı Tekke'nin)* bulunduğu köydendir.

Babalardan...

Kızıldeli Sultan *(Seyyit Ali Sultan)* Türbesi; Rüşanlar köyü ile Babalar köyü arasında çok özel bir alan... İki Türk köyü burası ama Yunanlar Rüşanlar'a Rusa, Babalar'a Goniko diyorlar. Bizi Kızıldeli'ye *(Türbeye)* diğer Mehmet götürüyor. Bu Mehmet; kahveci Mehmet'lerin damadıdır; inşaatlarda demir ustalığı yapmaktadır, 40'lı yaşlarda, kibar ve yardımsever biridir. Arabasına Ertan Sezer'in koydurduğu 30 Euro'luk benzinle ve başkasıyla olsaydı asla bu denli verimli olamayacağını sonraları daha iyi anlayacağımız bir bölge gezisi yaptırıyor bize Mehmet...

Kızıldeli'ye Mehmet'in (ortada) kaptanlığında gittik

ÖNCE RUŞANLAR

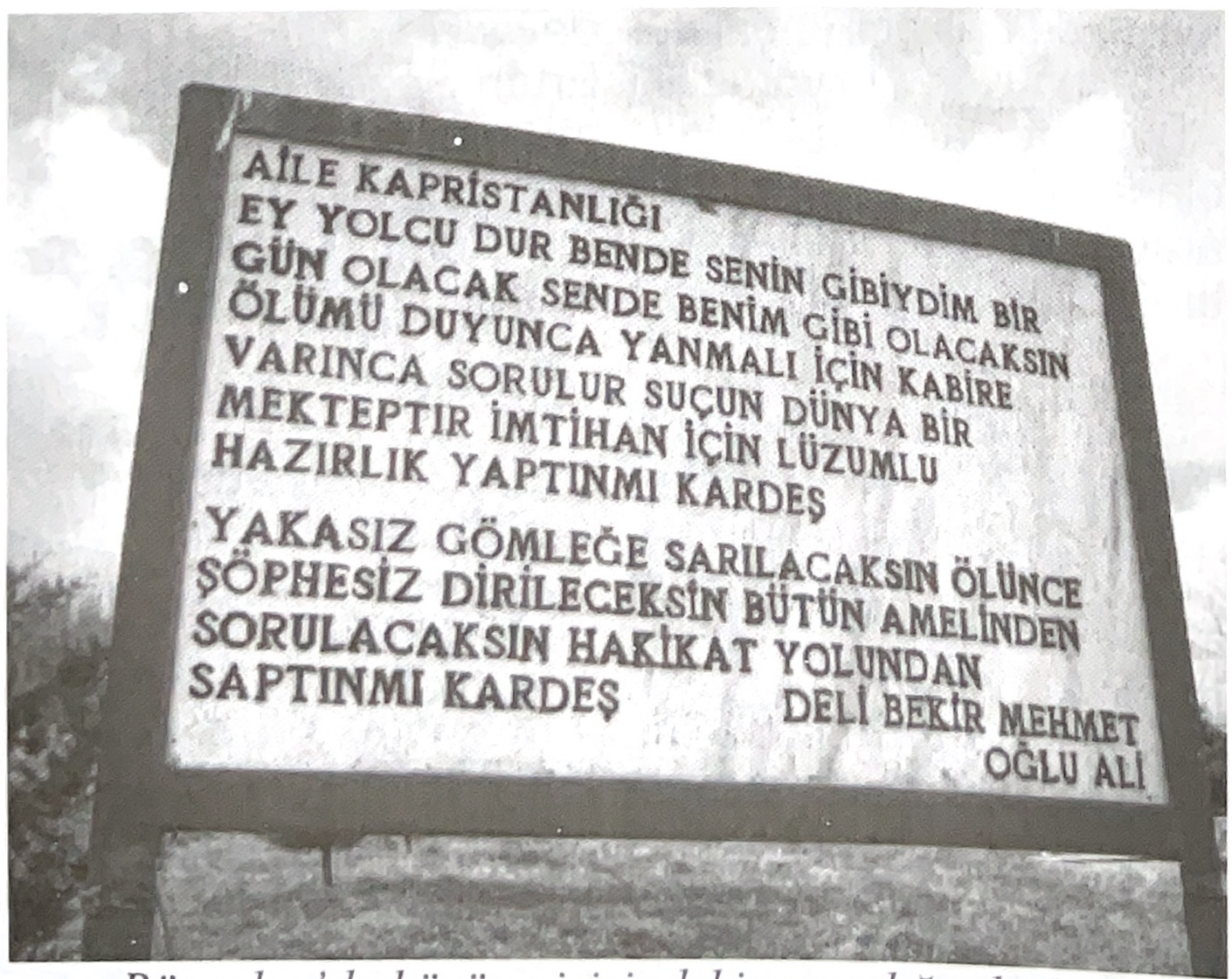

Rüşanlar'da köyün girişindeki mezarlığın levhası

Meriç Nehri'ni yüksekçe bir yerden gözleyen Mandıra köyü, Meriç'in beri yakasındaki bizim köylerimizden *(Örneğin Nasuhbey ve Alibey köylerinden)* çok net görülür. Nehrin sınır olması öncesinde ve oraların Yunan toprağı sayılmasından önce, tümüyle bir Türk köyü idi Mandıra... Dimetoka'yı yeni yol ile bypas yaparak ve Saltıklı köyünden de geçerek Mandıra'dan batıya sapıyoruz önce... Şimdi Agriani'deyiz; Arenpınar köyü yani... Burada sunni Türkler çoğunlukta ve bir Türk okulu var.

(Bu bilgileri Mehmet veriyor bize.)

Türk çingeneleri de yaşamakta bu köyde. Sonra Başkilise *(Potakilise)* ve Kayacık. *(Kiryaki)* Kızıldere'ye giden bir derecik yanından geçiyoruz. Kızıldere aracılığı ile Meriç'e akan bir derecik bu... Yağmurlu günlerde kızıl akmaktaymış Kızıldere ve Nasuhbey köyünde yaşayanlar dere ile gelen kızıl suyu yorumlayarak Meriç'in yükseleceği tahmini yaparlarmış. Ve yağmur daima Mandıra taraflarından gelmekteymiş Meriç'in beri yakasına...

Rüşanlarda bir geleneksel köy evi

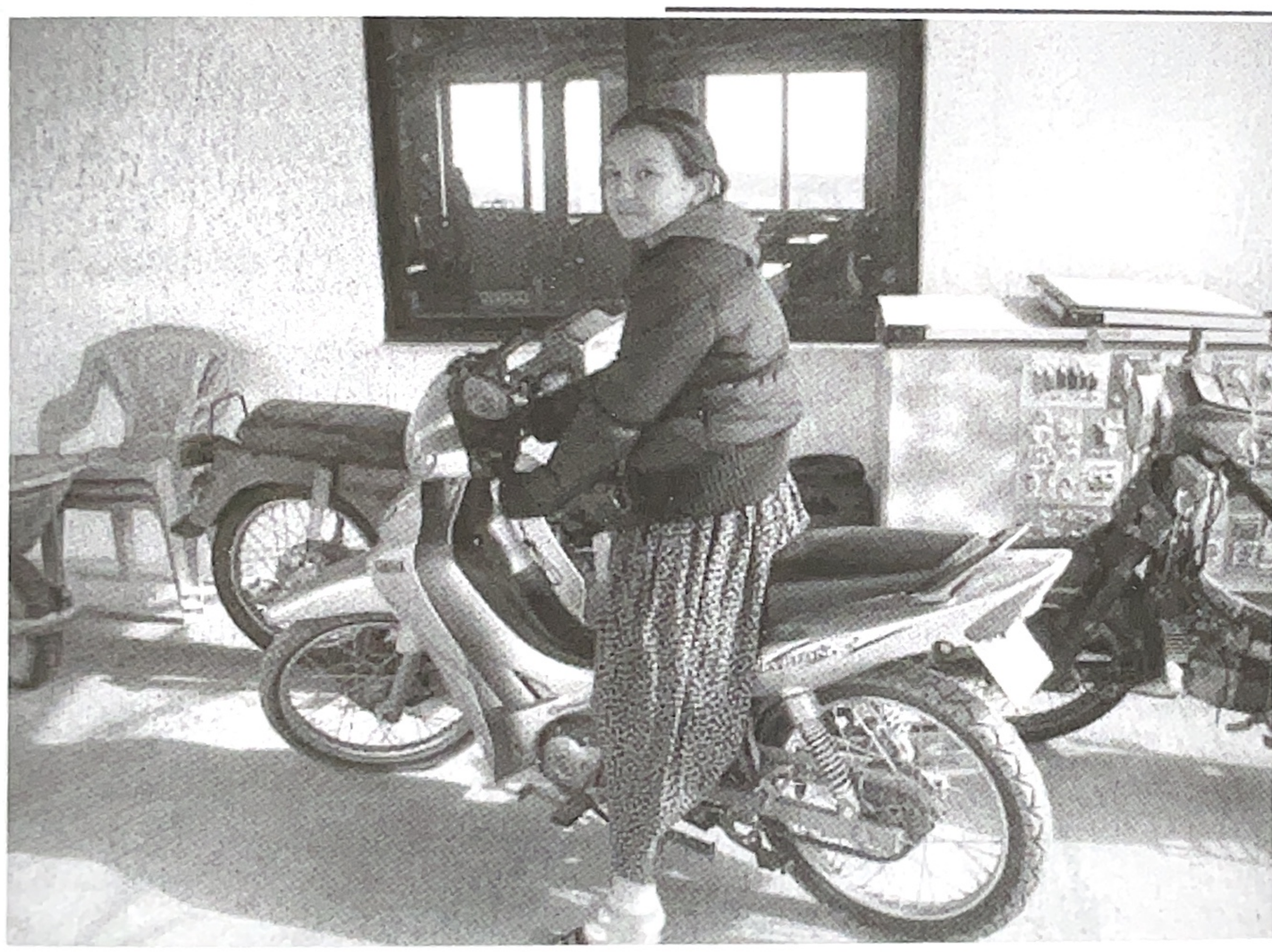

Rüşanlardan Şaziye bakkalda

***

Küçükderbend köyünün içinden kuzey batıya yöneliyoruz. Artık hedef Rüşanlar... Önce Rüşanlar; sonra Babalar... Yaklaşık 80 km'lik bir yolculuk bu... dönüşüyle 160...

***

"Peki ardıç ağacından ne yapılır?" diye soruyor Ertan Sezer. Ardıç ağacından yayık yapılır. Yayık, yuvarlak ve kocamanca *(yaklaşık 50 cm çapında)* bir su kabıydı çocukluk yıllarımızda... Çiftçilerin öküz arabaları *(veya manda)* kanatlarına asılı tuttukları ve asla vazgeçemeyecekleri bir su depocuğu...

Şimdi geçmekte olduğumuz yerlerse Bulgaristan sınırlarına çok yaklaşılan alanlardır.

Az ilerde Seçek yaylası... Her yıl yağlı güreşler olur burada ve Türkiye'den de pehlivanlar gelir, katılır. Ne var ki; bu yıl, Türk pehlivanlarına yasak Seçek güreşleri ve organize eden Belediye Başkanı Edirneli pehlivanlara tam 5 yıl yasak koymuş. Hileli güreş yaptıkları için...

RÜŞANLAR'IN EVLERİ

"İşte Rüşanlar!" dedi Mehmet; tepedeki evleri göstererek... Ne var ki gösterilen yere ulaşabilmemiz için derince bir vadiyi geçmeliyiz. Bu köyde yalnızca bir Rum'un yaşadığını belirtiyor Mehmet. Köy girişi öncesinde me-

zarlıkla karşılaşıyoruz ki Trakya'nın herhangi bir köy mezarlığından asla farkı yok. Arabamızdan inip mezar taşlarından yola yakın alanları okumaya çalışıyoruz.

***

Köye girişte, solda bir meydancıkta, önünde piknik tüp ve benzer bakkaliye malzemelerinin bulunduğu mekan belli ki bakkala ait. 12 yaşında mıdır tam bilemediğimiz bir Türk kızı motosiklet üzerinde bakkal dükkanından bir şeyler gelmesini bekliyor.

Kızıldeli Sultan Dergahı'nın lojman bölümü

Bahçedeki karadut ağacı

Adı Şaziye...

Bir kapalı kamyonet yanaşıyor. Mehmet: **"Bu"** diyor **"Hasan Çengel. Seyit Ali Dergahı'nın dernek başkanı."** Bakkaliye malzemeleri dağıtım yapmaktaymış Hasan. Konuşmalardan anlıyoruz ki, dergahın onarım için bir dernek kurulmuştur ve o derneğin üç dört yılda bu yana başkanıdır Hasan Çengel. 12 kişiden oluşan ve köylülerce seçilen bir heyetin başkanı **"Ziyaretçi sayısı her yıl artmaktadır"** diyor. **"500,1000..."**

Geçen yıl ünlü gazeteci Hınçal Uluç gelmiş buralara. Soruyoruz: **"Cem yapılmakta mıdır?" "21 Ocak var; Cem için, iki ocaktan temsilci seçilir ve bunlar gönüllü kişilerdir"** diyor. **"Cem değişik köylerde olur... Her hafta olabilir, ama düzenli değil."**

Ayaküstü sohbetimizi Hasan bitiriyor **"gitmeliyim, çok yer gezeceğim"** diyerek. Bulunduğumuz yerden köyü çevreleyen vadiyi ve uçsuz bucaksız tepelerde orman alanlarını görebiliyoruz.

Ve evler...

İnanılır gibi değil... Bir mimari ki sormayın. Tümü taştan... Fakat çatıları da kiremit yerine tümüyle **"kaya taşı"**yla kaplanmış. Öyle güzel dizilmişler ki bir geometri oyunu sanki...

Eski yıllarda, *(40-50 yıl önceleri)* Türk köylerinde yapılaşmaya izin vermiyormuş Yunan yönetimi. Çivi bulmak bile sorunmuş... Bu yüzden köylüler yerel ve doğal olanakları sonuna kadar kullanmışlar. Asla örneği bulunmayan çok özel ve geleneksel bir mimari oluşmuş buralarda.

ŞİMDİ SEYYİD ALİ SULTAN DERGAHINDAYIZ

Aslında bu dergahın *(Rüşanlardakinin)* yaygın adı Yukarı Tekke... Küçükderbent'te bulunan tekkeye Aşağı Tekke deniyor. Seyyid Ali Sultan Dergahı'nda yoğun bir çevre temizliği var bugün.

Müslim Çolak; dedelerinden günümüze gelen en son bekçi... Anası, eşi ve çocukları Dergah bahçesinde, Dergah'a ait evde *(bir çeşit lojman)* yaşıyorlar. Ailenin tüm bireyleri çalışıyor bugün. Kimi çalı ve otları kesiyor, kimi topladıklarını ateşlemekle meşgul.

Yaşlı ana da orda ve

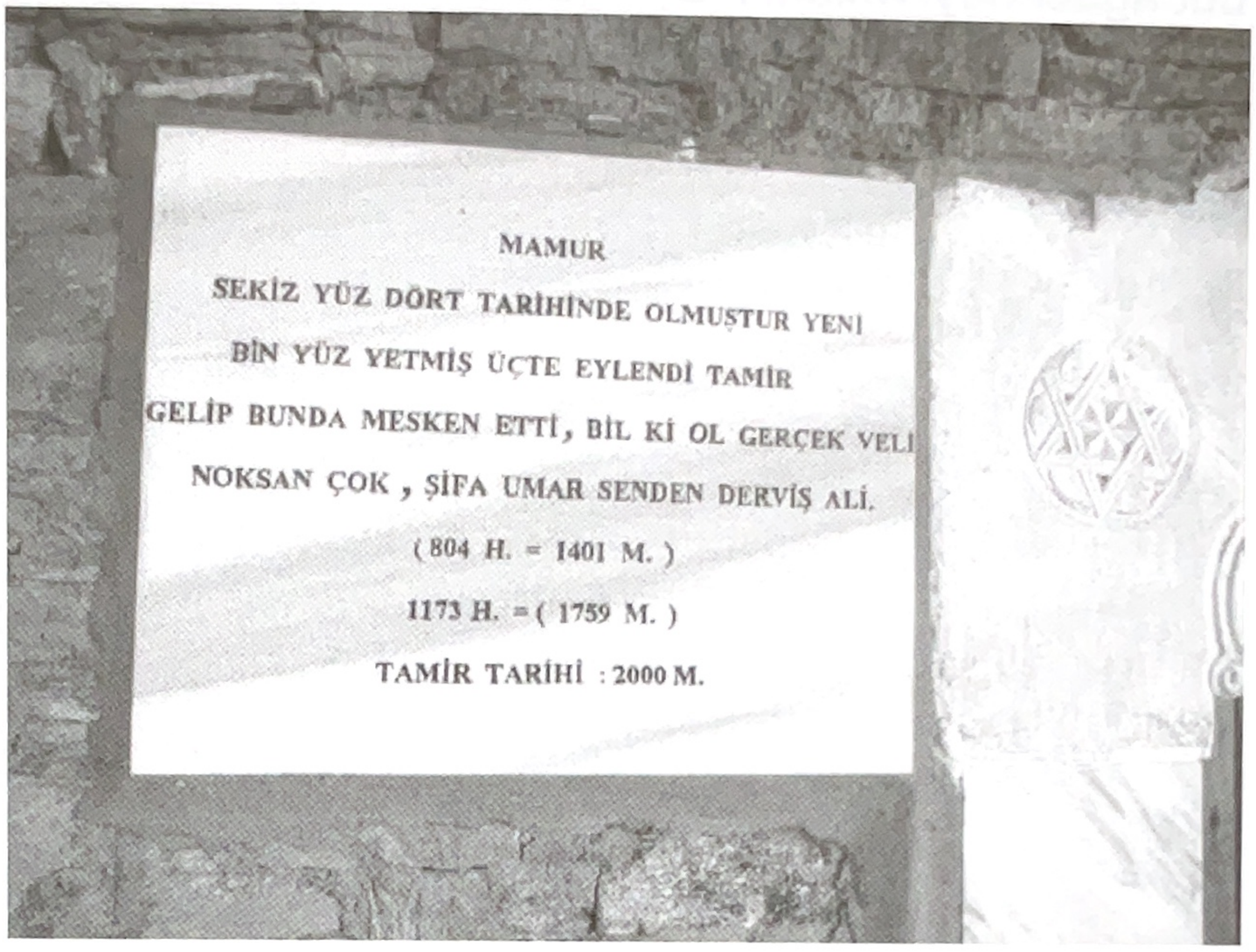

Kızıldeli Sultan dergahının onarım yılları kitabesi

Ayhan Tunca, Müslim Çolak(ortada) Kızıldeli Sultan dergahının atalardan gelen son bekçisi ve Ertan Sezer

Müslim seslendiğinde geliyor yanımıza.

Ertan Sezer; **"Ben"** diyor **"Uzunköprü Yeniköyden'im"**

Haydaaa...

Bir muhabbet ki sormayın...

Elif abla bu!

Elif ablanın neredeyse tüm akrabaları Yeniköyde... Ertan Sezer'le akraba çıkmaları işten bile değil. Zaten onun soyu buralardan. Mesela Kamber Veli *(Sığırtmaç Veli)*; mesela Kodakların gelini Hatem, Hatem'in ablası Zöhre *(öldü)*, Çallı'da Durmuş'un kızı Ayşe hep buralardan gitme. Kamber Veli, Elif Ablanın yakın akrabası. Kamber'in çocuklarını biliyor mu Ertan Sezer?

Bilmez mi!

Ayşe, Hatem, Veli, Zöhre...

Zaten al Elif ablayı buradan, götür Yeniköy'de bir eve koy... Asla diğerlerinden ayıramazsınız... Aynı soyun insanları bunlar.

Peki, Dergah bahçesi ne kadar? 20 dekar civarında. Elif ablanın oğlu İsmail Çolak, 1974'te *(Tam da Kıbrıs olayları günlerinde)* Yunan'da askerlik yapmamak için kaçıp Türkiye'ye gelmiş.

Geliş o geliş...

Elif abla 1929 doğumlu. On yıl kadar önce, eşi-

nin sağlığında Yeniköy'e gelmişler.

***

Peki bahçedeki bu dut ağacı neyi anlatır? O; kara dut! Bir gün Seçek yaylasında çevirme yapmaktaymış Seyyid Ali ve arkadaşları. Çevirmede kullandıkları şişi *(kazığı)* bir atmış ki Seyyid Sultan... Taa oradan uçmuş uçmuş kazık, gelmiş ve buraya çakılmış. Seyyid Sultan **"bu kazık nerde çakılırsa orda kalacağım"** demiş. İşte bu dut ağacı o gün Seçek'ten buralara atılan uzun kazıktır. Yeşermiş... Kara dut olmuş...

KAHVEHANEDE ÇİLİNGİR SOFRASI

Şimdi babalar köyündeyiz. Köy kahvesine yöneldik hemen... Dergah'taki Mürsel **"siz"** dedi **"gidin bende geleceğim, az sonra."** Sekiz on kişi var kahvede.

Televizyonda TRT-1. İki genç kağıt oynamaktalar masada, gelen gidene ilgisizce... Uzun saçlısı Selçuk Üniversitesi öğrencisiymiş. Köye misafir gelmiş; arkadaşına... Diğerleri ayağa kalkıyor. Buyur ediliyoruz. Kahveyi çalıştıran gencin talihsiz sağlık problemleri içinde olduğunu dönüşte öğreniyoruz Mehmet'ten. Bize tam bir misafire davranır gibi yaklaşıyor güler yüzüyle... Hoşluyor. İşte Mürsel geldi... Kocaman bir tencere var elinde... Kavurma dolu... Ve peynir... Ekmek... Ve uzo... Gelsin muhabbet... Gün batıya düşmüş. Yorgunuz ve aç... Haydi bakalım... Ertan Sezer, duygulu, ağlamaklı bir konuşma yapıyor... İlgiyle dinliyor kahvedekiler. Kağıt oynayan gençlerden biri televizyona yürüyüp bir Yunan kanalı açıyor; konuşmaları bastırmak istercesine Oyunlarına devam ediyorlar, konuşmalara ve konuklarına ilgisizler. Bir tepki mi? Neden? Anlamaya çalışıyorum... Oh tokuz ve çakırkeyif... Buralarda, kahvehanelerde içki içmek serbest. Biz uzo yudumluyoruz...

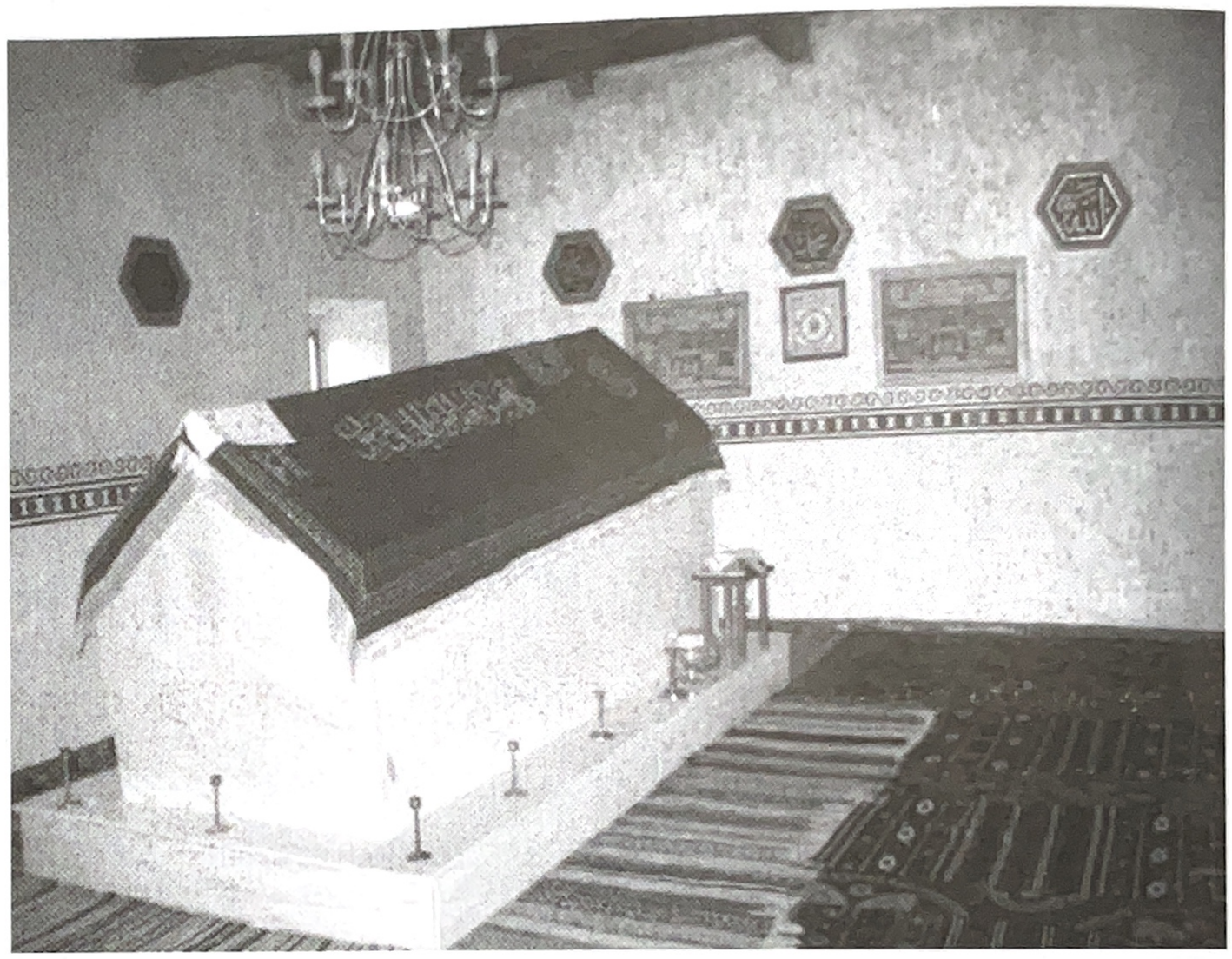

Kızıldeli Sultan Türbesi

Dergahtan bir köşe

***

Babalar köyünde tarım yok gibi. Bir orman köyü burası. Gençler genellikle iş nedeniyle göç ediyor. Eski yollarda gemi işçiliği için gidenler çoğunluktaymış. 50 hane ve 150-200 kişi yaşıyor bu köyde. Bursa'da, Ankara'da üniversitelerde okuyanlar var.

ALİ KÜÇÜK GELDİ

Ali Küçük, gülen yüzüyle masamıza yaklaşırken bir kıpırdanma gözledik. **"Köyümüzün imamıdır"**dediler. Hoşbeşten sonra sorduk Ali Küçük'e: **"Şu Kızıldeli Sultan öyküsü nedir?"** Tam konuşmaya başlayacaktı ki Ertan Sezer atıldı : **"Bizim Yeniköy'den birine o kadar çok benziyorsunuz ki; önce, kahvehaneye girişinizde, o geliyor sandım..."** Söyleşi boyunca ve ayrılırken hep aynı şaşkınlıkla benzer şeyler söyledi Ertan Bey. Çok fazla benzemekteydiler, kendi köylerindekiyle ve belki ikiz olsalar böyle benzemezlerdi... Neyse...

Biz şunları dinledik Ali Küçük'ten:

Babalar köyü kahvehanesinde bir söyleşi yaptık, Yemek yedik, Ouzo içtik.

"Bunlar Horasan'dan hareket etmişler, üç kardeş... Bursa'ya geldiklerinde Emir Sultan orda kalmış, Yıldırım'la damat olmuş...40'larla yola devam etmiş. Gelibolu'dan sallarla geçmek için oraya gelmişler... Çardakta birkaç gün kalmışlar... Orda Erenler türbeleri vardır... Neyse, orda Çardak'ta bir meşe dalı kesip saplamışlar gene, gölgelik olsun diye... O dal orda tutunmuş... Ben gittim gördüm. Tam 12m kalınlığı var. Orda; açan... Kalmışlar... Kızıldeli en küçük olanı... 40'lar bir kayık yapmışlar; Gelibolu'ya geçmek için... Kızıldeli'ye sen gelemezsin demişler. Fakat denizin orta yerine gelince bir de bakmışlar Kızıldeli eteğine aldığı kumu saçıyor. Soldakiler 'bizim deli geliyor' demişler. Böylece Kızıldeli kerametini kanıtlamış. Orada at-

Babalar Köyü imamı Ali Küçük

tığı kum içindeki çepeller ağaç olmuş; iğde ağaç... Şimdi orda yalnız iğde ağacı vardır. Bir ara dozerlerle o kumları dağıtmışlar ama Allah tarafından yine olmuş. Dışarıdan bakınca dar yol gibi, içine girince genişliktir. Kızıldeli'yi sala almışlar. Gelibolu'ya gelmişler; savaşarak ve kan akıtarak değil. ***(Diil kılıçla...)*** **Dil ile almışlar bunları... Sevdirmişler kendilerini..."**

***

Ali Küçük'e sorduk: 71 yaşındaydı. 1990 yılından 2002'ye tam 12 yıl Dedelik yapmıştı, buradaki Kızıldeli Sultan Dergahında. Şimdi bu işi aynı köyden Mehmet Koç sürdürüyor...

Biz, Kızıldeli Sultan'ın türbesini aynı gün ziyaret ettikten ve Babalar köyü kahvehanesinde bu köyün erkekleriyle küçük bir söyleşi yaptıktan sonra Edirne'ye *(Pazarkule'ye)* Yorgo tarafından bırakıldık. Gece Selimiye, yolumuza gönderdiği muhteşem ışığıyla ve güzelim görüntüsüyle.

BİR DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1- Mezarı; bir zamanlar Osmanlı'ya kısa süre için de olsa *(Edirne'de I.Saray'ın yapıldığı sürece)* başkentlik yapan Dimetoka'nın 80 km batısında ve adını taşıyan bir dergah nedeniyle Doğu-Batı Trakya Bektaşileri için çok saygın bir yerde bulunan Kızıl Deli Sultan *(Seyyid Ali Sultan)* konusundaki bilgilerin farklı veya yer yer çelişkilerle dolu olduğu ve Prof. Dr. Cemal Kafadar'ın dediği gibi : **"Yaşamının ve maceralarının birbiriyle uzlaşmaz varyantları olduğu kesin."**.

Buna rağmen Kızıldeli Sultan'ın *(söylenceler dışındaki bilgilere göre de)* Osmanlı'nın Rumeli'ye geçiş yıllarında ve Orhan döneminde Süleyman Gazi ile birlikte buralara geldiği görüşü yaygındır.

2- Peki o; bazılarının kabul ettiği gibi, Horasan Erenlerinden midir?

Bu sorunun yanıtı Horasan Erenleri'nden ne anlamamız gerektiğini de öne çıkarmakta ve soruyu bu nedenle önemli kılmaktadır.

Horasan deyip geçmeyin!

Önce çok büyük bir coğrafyadır Horasan ve Hur, yani **'güneş'** ile asan, yani **'doğan'** sözcüklerinden oluşur. *(E. B. Şapolyo)*

Arap coğrafyacılarına göre bu memleketin sınırları, Doğuda Sicistan ve Hindistan, Batıda Oğuzlar sahrası, Kuzeyde Maveraünnehir ve Güneyde Fars sahrası ile çevriliydi. *(Mürsel Öztürk; Anadolu Erenleri Kaynağı Horasan)*

İçinde hayat bulunmayan çorak çölleri, suyu çekilmiş nehir havzaları ile bile Horasan oralarda yaşayanlarca yaşanır bir yere çevrilmiştir.

Fakat **"Horasan Erenleri"** tabiri sadece bir coğrafi menşei anlatmaz.Yani Horasan Erenleri deyince o kişilerin geldikleri yerden çok, melamilikle olan ilişkileri anlatılmak istenir.

Melamilik ise bizi Heterodoks kavramına yani; **"kabul edilmiş dini esaslara aykırı olan umumi umdelere muhalif kişilerin içinde bulunduğu kesim"**e götüren geniş bir konudur.

Kimler vardı bu kesimde?

Baba İlyas...

Baba İshak...

Hacı Bektaş Veli...

Simavna kadısı Şeyh Bedrettin.

Hep melamilikten çıkmıştır. *(Melametidirler.)*

Eğer Kızıldeli Sultan *(Seyyid Ali)* Beldıceanu'nun yaptığı gibi bir Horasan ereni sayılırsa, Melameti olduğunu da kabul etmek yanlış sayılmayacaktır.

Ayrıca Kızıl Deli'nin Trakya'ya gelmeden önce Balım Sultan dönemi öncesinin Bektaşilerinden olduğunu kabul edenlerin bulunduğu da anımsanmalıdır. Diğer yanda; Beldıceanu, onu **'Heterodoks İslam'**ın Trakya'da yerleşmesi'nde bir öncü olarak kabul etmiştir bile.

Ya Melamiler?

E.B Şapolyo'ya göre Melamilik bir Sunni tarikatıdır.

"Zevkle mütehassis

değillerdir, yaptıkları ve ibadetleri hep gezidir. Halk içinde onlar gibi fakirane yaşarlar."

Onlara göre Hz. Muhammet bir Melametidir.

Neden?

Çünkü Peygamberi inkar edenler; onu, kahin, bir sihirbaz hatta mecnun olarak nitelememişler miydi?

Ama o; Allah yolunda mücadele ederken hiçbir kınayıcının kınamasına aldırış etmemiştir.

Kısaca Seyyid Ali bir melametidir ve Heterodoks İslam'ın Trakya'ya yayılmasında çok ciddi rolü olmuştur.

3- Peki taa oralardan gelip buralarda işleri neydi?

Bazıları *(örneğin Reha Çamuroğlu)* onları **"kendi eylemleri sürecinde Osmanlı Beyliği ile sonuçlanan dalgaya katılmış ve onu geliştirmiş kişiler"** olarak görür.

Yani, yine bazılarının dediği veya sandığı gibi onlar **"Hacı Bektaş Veli'nin Osmanlıyı kurmak ve onlara yardım etmek için oralardan gönderdiği"** kişiler olamaz.

Bunu böyle sanmak **"onlara ilişkin derin bir kavrayışsızlığı gerektirir."**

Prof. Dr. Cemal Kafadar'ın **"bilmece bir kaynak"** olarak nitelediği Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi'ne bakılırsa Kızıldeli Sultan düşünde peygamberi görmüş ve bu rüyadaki emir üzerine Horasan'daki yurtlarından ayrılarak Rum illerine gitmiş biridir. Seyyid Ali ve yoldaşları tam bir derviş ve savaşçı bileşimidir. Onlar; askeri rolleri benzer bir bileşim sergileyen başka çoğu ermişten, Sarı Saltuk'tan bile, daha belirgindir.

Rum'a gelir gelmez Hacı Bektaş'ı ziyaret ederler. Hacı Bektaş bunları kutsayıp her birini ayrı ayrı rütbeye atadıktan yani 'Horasan ham maddesini Rumi düzene soktuktan sonra, Çanakkale Boğazı'nın Anadolu kıyısında, güçlerini Rumeli'ne geçirmenin yolunu düşlemekte olan Osmanlı Sultanı'na katarlar.

Peki Prof. Dr. Halil İnalcık; o günlerin Osmanlısı ile Rumeli ilişkilerine ve bu ilişkiler içinde dervişlerin konumuna nasıl bakıyor? Özetle şunları anlamaktayız:

Onlar; gaza *(kutsal savaş)* ve ganimet için gaza liderinin etrafında toplanmış, daha ziyade dışarıdan gelmiş garibler, ganimet için savaşmaya hazır yabancılar kullar olabilir.

Bu savaşçı grubu birleştiren faktör, bir taraftan **"doyum"** ganimet olmuşsa öbür yandan **"kutsal savaş"** gaza olmuştur.

Bir cümleyle söylemek gerekirse; Seyyid Ali'nin ve yoldaşlarının Trakya'ya gelişimi bir rüya motivi ile açıklamaktan öte, **"kutsal savaş"** ve **"ganimet"** faktörleriyle anlamaya çalışmak daha inandırıcı sayılabilir.

Bu arada, Kutsal Savaş yani Gaza, yani İslam'ın yayılması adına yapılan savaşta Kızıldeli Sultan'a bir rol biçildiğinde, onun bir Alevi-Bektaşi olduğu gerçeğini de göz ardı edemeyiz. Veya en azından bir Heterodoks İslamcı olduğunu... Ve Bektaşi inancı ile yaşam biçiminin Rum ilinde Hıristiyanlarla daha kolay diyalog kurabildiği bilgisini...

4- Babai Hareketiyle ilişkisi var mıydı?

Bilindiği gibi Moğol istilasından üç yıl önce 1240' ta Orta Anadolu'da Vefaiyye Şeyhi Baba İlyas'a bağlı Baba İshak adlı bir derviş ilk büyük Türkmen isyanını yöneltmişti. Ayaklanma acımasızca bastırılmış ve Babailer diye bilinen birçok rafizi derviş, büyük Türkmen gruplarının batı sınır *(uc)* bölgelerine kaçmış, orada, kendilerine Türkmen beyleri kucak açmıştır. *(Prof. Dr.Halil İnalcık,Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ)*

Kuşkusuz Kızıldeli Sutan'ın Trakya'ya geliş yılları Babai isyanından çok sonralara sarkar; ancak, Beldıcenu onun Babai hareketiyle arasında bağların bulunduğunu belirten kaynaklardan söz etmektedir.

5- Kızıldeli lakabına gelince..."**Sol Kol-Osmanlı Egemenliğinde Via Egnetia**" adlı kitaba makale veren Irene Melikoff Kızıldeli'yi Meriç *(Maritza)* nehrinin kollarında birinin adı olarak belirtir ve bu çayın 15. yüzyılın başında kurduğu dergaha adını verdiğini açıklar. Yani burada Seyyid Ali'den önce; onun kurduğu dergaha verilmiş bir ad olduğu sonucu çıkarılabilir.

6- Edirne'yi fethedenlerden mi?

Ayni yazar Kızıldeli'nin Rüstem Gazi ile birlikte Edirne'nin fethine katıl-

dığını ve Dimetoka yakınında fethettiği toprakların üzerinde kurduğu bir zaviyeye yerleştiğini belirtmektedir.

7- Via Egnetia'nın Romalılarca Adriyatik'i İstanbul ve Çanakkale boğazlarına bağlamak üzere kurulmuş bir ordu yolu olduğunu biliyoruz. Kuşkusuz bu yol zaman içinde yalnızca askeri değil, kültürel, sosyal ve ticari akışın yolu da olmuştur. Osmanlıların da Balkanlara açılışında ciddi biçimde yararlandıkları ve bu dönemde **"Sol Kol"** olarak adlandırılan yolların bakım ve güvenlikleri için üzerinde zaviye tekkeler kurulmuştur.

Bu yollar zamanla dini vakıfların ve yavaş yavaş Balkanlara sızan Heteredoks İslami inançların merkezi haline gelmiştir. **"Kızıldeli diye bilinen Seyyid Ali Sultan yönetiminde gelişen bu türden bir dini merkez"** olarak nitelenen dergah ve buradaki cemaat başlangıçta 14 haneyi içermekteydi. Yine Irene Beldıceanu'dan öğrenmekteyiz ki bu küçük cemaat 30 yıl içinde ve büyük bir olasılıkla gerçek bir tarikata dönüşmüştür.

8- Yoksa o bir Karasili midir... Veya Hacı İlbey mi? Doğrusu çok emin olamıyoruz... Velhasıl; Kızıldeli (Seyyid Ali) Sultan'ın bizzat kendisi kadar onun buralara gelişi ve yaşadığı dönem gerek Trakya'nın fethi tarihi ve gerekse bu bölgede varlığı hala önemli ölçüde belirgin olan Bektaşi hareketinin tarihine de ışık tutacak bir araştırma potansiyeli olma özelliği sunmaktadır.

YARARLANDIKLARIMIZ

1. Elizabeth A.Zacharıadou, SoL Kol, Tamih Vakfı Yayınları
2. Halil Delice; Türkiye Gazetesi Yazarı, Trakya Üniversitesi, I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu
3. Ö. Lütfü Barkan, Kolonizatör Türk Dervişleri, Vakıflar Dergisi-2
4. Prof. Dr. Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Derbent Teşkilatı, Eren Yayınları
5. Doç. Dr. Hüseyin Bal, Alevi İslam Yolu, Cem Vakfı Yayınları
6. Mürsel Öztürk, Anadolu Erenlerinin Kaynağı, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri
7. Anadolu İnanç Önderleri İkinci Toplantısı, Cem Vakfı, Yayın No:6
8. Baki Öz, "Alevi Ocakları ve Dedelik", Cem Yayınları Sayı:109
9. İsmet Zeki Eyuboğlu, Bütün Yönleriyle Bektaşilik, Dar Yayınları
10. M. Tayyip Gökbilgin; 15. ve 16. Asırlarda Edirne Paşa Lisanı, İstanbul Üçler Basımevi 1952
11. Metin Kunt, Osmanlı Devleti (Türkiye Tarihi:2) 1300-1600, Cem Yayınevi, 2000
12. Refik Engin, Keşan Sempozyumu, Keşan Belediye Başkanlığı Yayınları
13. Nejat Birdoğan, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Bildirileri
14. Ramazan Balkan, Bilinmeyen Gerçekler, Erkanname ve Gönülyolu
15. Prof. Dr. Cemal Kafadar "İki Cihan Aresinde",Cogito, Osmanlılar Özel Sayısı, YKY
16. Hasan Turyan, Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserler
17. Donald M. Nicol, Bizans'ın Son Yüzyılları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları
18. Enver Behnan Şapolyo; Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi
19. Reha Çamurgöl, Tarih Heterodolesi ve Babailer
20. Mıchel Balvet, Şeyh Bedrettin, Tasavvuf ve İsyan
21. Prof. Dr. Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı Y.K.Y

YÖRE YAYINLARI

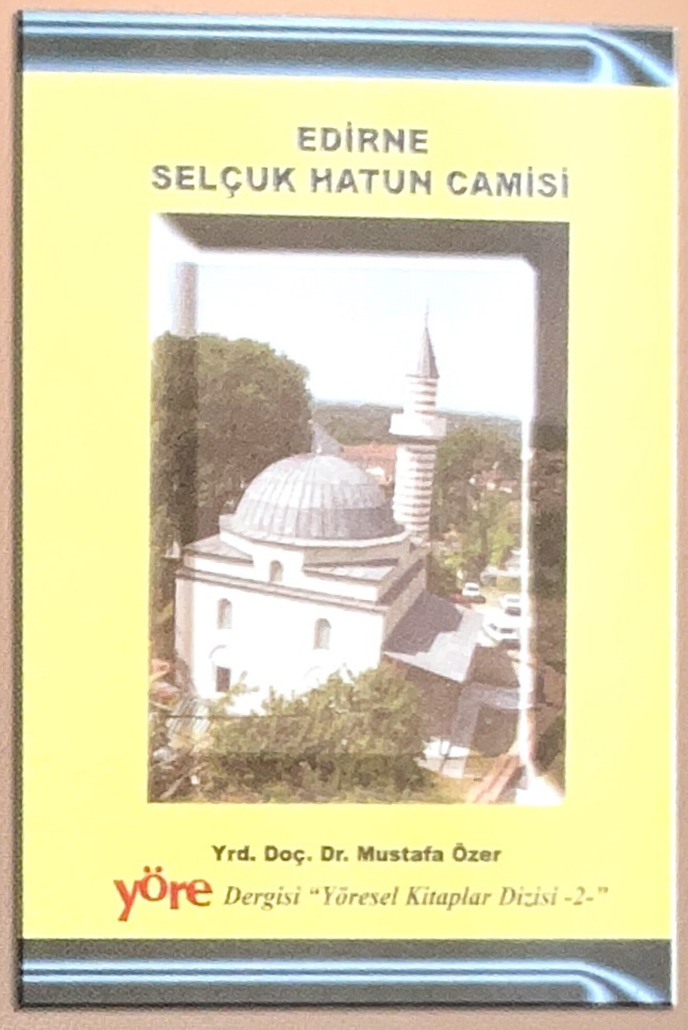

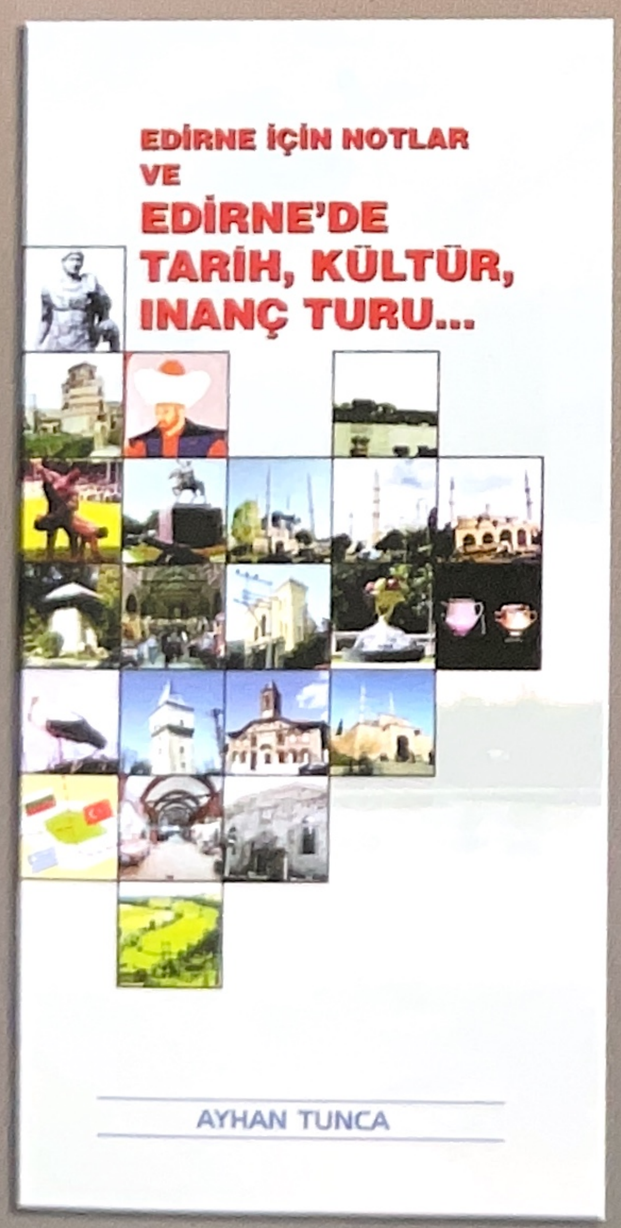

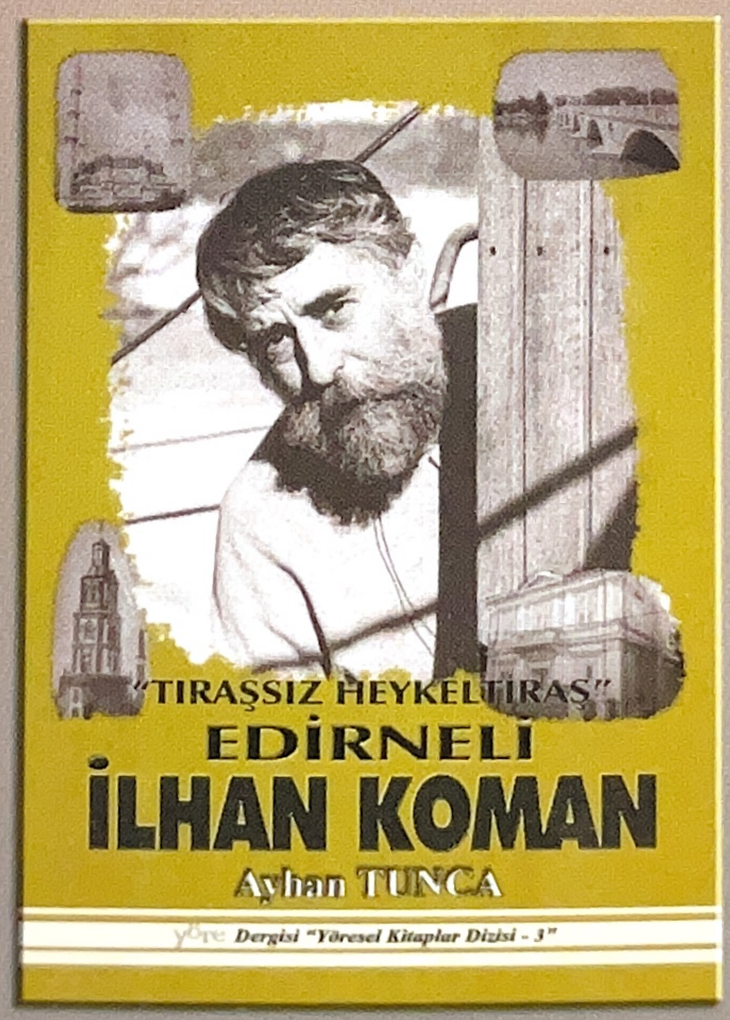

Yöre Dergisi

Muhittin Günel İş Merkezi No: 125 Edirne
Tel: 0284 213 1384
info:edirneyore.com
www.edirneyore.com

keçecizade

KURULUŞ 1961

Bademezmesi

Antep Fıstığı Ezmesi

Ceviz Sarma

Kakaolu Ezme

Duble Fıstıklı Lokum

Fıstıklı Sultan Lokumu

Hindistan Cevizli Lokum

Fındıklı Sultan Lokum

Çikolatalı Sultan Lokum

Damla Sakızlı Lokum

Cevizli Sucuk

Güllü Lokum

Çikolata Kaplı Badem Ezmesi

Çikolata kaplı Duble Fıstıklı Lokum

Çikolata kaplı Hurma

Çikolata kaplı Portakal Kabuğu

Deva-i Misk

Cevizli Yaprak Helva

Fıstıklı Helva

Cevizli Helva

Kakaolu Helva

Sade Helva

Badem Kurabiyesi

Bademli Kurabiye

Hükümet Caddesi No:5 Edirne
Tel: +90 284 225 24 81
Faks: + 90 284 213 30 60

Eski Cami karşısı Belediye
Dükkanları No: 4 Edirne
Tel: + 90 284 225 26 81

Selimiye Arasta Çarşısı
No: 61 Edirne
Tel: + 90 284 214 62 81

Saraçlar Caddesi PTT Karşısı
No: 50 Edirne
Tel: + 90 284 212 12 61